

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Quæstio III. De Temperantia ac virtutibus annexis, vitijsque oppositis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO III.

De Temperantia, ac virtutibus annexis, vitij-
que oppositis.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 141. vsque ad 170.

Absoluetur hæc quæstio decem dubitationibus. I. De ipsa temperantia secundum se, vitijque oppositis, ac præceptis in genere. II. De partibus temperantia in genere; ac speciatim de duabus eius partibus integrantes, veretundia, & honestate. III. De abstinentia & sobrietate, velut partibus subiectivis temperantia, vitijque oppositis, gula & ebrietate. IV. De ieiunio velut actus abstinentia, an & cuius virtutis sit actus. V. Ad quidnam, quomodo & quosnam obliget præceptum ieiunij Ecclesiastici; & quinam ab eo excusentur. VI. De castitate, velut tertia parte subiectiva temperantia, & virginitate eidem subiectiva. VII. De luxuria, varijsque eiusdem speciebus castitati oppositis. VIII. De partibus potentialibus temperantia, speciatim de continentia & mansuetudine, vitijque oppositis. IX. De modestia in genere; deque humilitate, ac vitio opposito superbia. X. De studiofitate, alijsque modestia speciebus, circa motus corporis, ac res exteriores.

DVBIUM I.

De ipsa temperantia secundum se, vitijque oppositis, ac
præceptis in genere.

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 141. 142. & 170.

Quæritur primo, an & qualis virtus sit temperantia. Respondetur ex doctrina S. Thomæ q. 141. sequentibus assertionibus. I. Temperantia est virtus, & quidem specialis. Ita S. Thomas q. 141. a. 1. & 2. ex Aristotele 2. Eth. c. 7. & 4. Eth. c. 3. Itemque Augustino lib. de moribus Ecclesiæ c. 15. & 19. & Ambrosio L. 1. de officijs c. 43. Ratio est. Quia habet propriam honestatē, difficultatem ac materiam; utpote refrænans appetitum sensitivum ab ijs, quæ maxime alliciunt hominē, ut sunt delectabilia secundum tactum; cui etiam respondere aliquo modo donum timoris, notat S. Thomas eodem a. 1. ad 3. de qua re egimus tom. 2. d. 3. q. 6. dub. 1. & hic disp. 2. q. 1. dub. 3. & disp. 1. q. 6. dub. 5. vbi potius donum scientiæ; Temperantia respondere diximus.

ASSERTIO II Temperantia versatur circa concupiscentias & delectationes tactus; ac tristitias ex earundem absentia oriri solitas. Ita S. Thomas q. 141. a. 3. & 4. ex Aristotele 3. Ethic. c. 10. vbi ait: Temperantia proprie est circa concupiscentias, & delectationes tactus. Et Cicero lib. 2. de inuent. ait: Temperantia est ratio in libidinem; atq; in alios impetus animi firma & moderata dominatio: in alios scilicet non rectos impetus animi consequenter, in quantum ad moderationem priorum passionum sequitur moderatio posteriorum. Qui enim non immoderate concupiscit, consequens est, ut moderate speret, & moderate de absentia concupiscentiarum tristetur, ut explicat S. Thomas cit. a. 3. ad 1. Et in eundem sensum Hieronymus libr. Erymol. ait: Temperantia est, quæ libido concupiscentiaq; refranatur.

Ratio est. Ad virtutes enim morales pertinet; passiones moderari, tum eas præcipue, quæ consistunt in fuga malorū sensibilium; tum eas quæ consistunt in prosecutione bonorū sensibilium. Primum pertinet ad fortitudinē, ac virtutes annexas, secundū ad temperantiā: ac proinde sicut fortitudo per se ac præcipue est circa timores; ex consequenti autē circa audaciam, quæ aggreditur terribilia sub specie alicuius boni: ita etiā temperantia, quæ moderationē quandā significat, præcipue consistit circa passionē tendētes in bona sensibilia; scilicet circa concupiscentiā & delectationē, ex consequenti autē, circa tristitias, quæ contingūt ex absentia taliū delectationum.

Et sicut fortitudo est circa timores & audacias respectu maximorum malorū, quibus ipsa natura extinguitur, ut sunt pericula mortis: ita temperantia est circa concupiscentias maximarum delectationum; ut sunt delectationes ciborum & potuum; & delectationes veneræ; quæ omnes consequuntur sensum tactus. Consequitur enim delectatio operationem eonnaturalem seu naturæ consonam; ac proinde tanto delectationes sunt vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales; maxime autem naturales animalibus sunt operationes, quibus conservatur natura individui per cibum & potum; & natura speciei, per coniunctionem maris & feminae.

Delectationes vero spirituales, etsi natura sua sint maiores delectationibus corporalibus, nō tamen indigent propria virtute moderatē, cum per se ac suo genere sint secundum rationē. Vnde non sunt refræmandæ, nisi per accidens, in quantum

scilicet una delectatio spiritualis retrahit ab alia potiori, & magis debita, iuxta S. Thomam cit. art. 4.

Aliorum vero sensuum delectationes, quatenus quidem referuntur ad delectationem tactus, pertinent itidem ad temperantiam, non principaliter, sed ex consequenti. In quantum autem sensibilia aliorum sensuum etiam per se, ac sine respectu ad tactum, sunt homini convenientia, ut cum delectamur musica seu suavi harmonia, non sunt materia temperantiae, iuxta S. Thomam ibidem ad 3. et si possint esse materia aliarum virtutum Eutrapelie, studiositatis, &c. quæ eiusmodi delectationes sufficienter moderantur.

5 ASSERTIO III. Et si quidem temperantia principaliter sit circa delectationem tactus, ut dictum; secundo tamen etiam est circa delectationes olfactus, & visus, maxime vero gustus, velut sensus tactui propinquioris: in quantum sensibilia horum sensuum conferunt ad delectabilem usum rerum necessariorum, quæ pertinent ad tactum. Ita S. Thomas q. 141. a. 5. ubi ita explicat dictum Aristotelis l. 3. Eth. c. 10. cum ait; quod temperantia & intemperantia videntur gustu parum vel nihil uti.

Ratio est; Quia qualis est ordo bonorum sensibilibus, ad conservacionem humanæ vitæ, seu in specie, seu in individuo, talis etiam est habitudo eorundem ad temperantiam, quæ versatur circa bona sensibilia, spectantia ad conservacionem humanæ vitæ: bona autem illa sensibilia ad eum finem ita se habent, ut quædam seu vno quidem modo, quatenus præcisè sunt delectabilia secundum tactum, sint necessaria simpliciter ad eum finem; ut est ipse usus cibi & potus, persona viri & femina, alia vero sint solum ad hoc utilia, ut usus necessariorum sit magis delectabilis, sicut pulchritudo & ornatus feminae, & sapor delectabilis in cibo, & etiam odor: Ergo etiã ita se habent ad temperantiam, ut alia quidem sint principalis, alia vero secundaria eiusdem materia.

6 ASSERTIO IV. Regula temperantiae, ex præsentis vitæ necessitate, per respectum ad ipsam operantem desumenda est. Ita S. Thomas q. 141. artic. 6. ex Augustino lib. de moribus Ecclesiæ cap. 21. ubi ait: Habet vir temperans in rebus huius vitæ regulam, utroque testamento firmatam, ut eorum nihil diligit, nihil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius, atque officiorum necessitatem, quantum satis est usurpet, utentis modestia, non amantis affectu.

Ratio est; quia delectabilia sensus, quæ in usum hominis veniunt, non sunt per se bona & expetenda; sed solum quatenus ordinantur ad subleuandam aliquam huius vitæ necessitatem, vel ad finem: ergo temperantia necessitatem huius vitæ adhibet velut regulam delectabilium, quibus utitur; ut scilicet tantum ijs utatur, quantum necessitas huius vitæ requirit. In quem sensum etiam Aristoteles 3. Eth. c. 11. ait; Temperatum appetere delectabilia propter sanitatem, vel propter bonam habitudinem.

Nec per se est peccatum, etiam ijs, quæ absolute non sunt necessaria, sed utilia ad eundem finem, moderate uti, pro loco, & tempore, & congruen-

ria eorum, quibuscumque vivitur, ut notavit S. Thomas ibidem ad 2. ex Aristotele loc. cit. ubi ait. Temperatum etiam appetere alia delectabilia, quæ scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem; non impediuntur his existentia: habita tamen ratione omnium circumstantiarum: ut non sint contra honestatem, nec supra substantiam seu facultatem, vel conditionem ipsius personæ, iuxta S. Thomam ibidem ad 3. ex Aristotele & Augustino locis citatis.

ASSERTIO V. Temperantia est quidem virtus cardinalis, non tamen maxima virtutum; utpote quæ cedit non solum prudentiæ, sed etiam iustitiæ & fortitudini. Ita S. Thomas q. 141. articulo 7. & 8. Prima pars sumitur ex Gregorio libro 1. moral. cap. 36. Ratio est; virtus cardinalis dicitur quæ principaliter sibi vindicatur, aliquid ex ijs, quæ communiter requiruntur ad rationem virtutis: moderatio autem, quæ in omni virtute requiritur, præcipue laudabilis est in delectationibus tactus, circa quas est temperantia: tum quia tales delectationes sunt magis nobis naturales, & ideo difficilius est, ab eis abstinere, & concupiscentias earum refrænare; tum etiam quia earum obiecta sunt magis necessaria præsentis vitæ, ut ex dictis patet. Secunda pars constat ex dictis quæst. 2. dub. 1. quæstio 3.

Queritur secundo, an & quænam vitia temperantiae opponantur. Assertio I. Temperantiae virtuti, duo vitia extrema opponuntur; vnum per defectum, nempe Insensibilitas; alterum per excessum, nempe Intemperantia. Ita S. Thomas quæstione 142. articulo 1. & 2. ex Aristotele 2. Ethic. cap. 7. & libro 3. cap. 11. Probat & declarat. Quia hoc ipso, quod temperantia in medio consistit, sit ut utrinque vitium sibi oppositum habeat. Per defectum quidem, si quis adeo delectationem refugiat, ut prætermittat ea, quæ sunt necessaria ad conservacionem naturæ, quod pertinet ad vitium insensibilitatis. Cum enim ipsa vitæ naturæ delectatio sit apposita operationibus necessarijs ad vitam hominis, naturalis ordo requirit, ut homo in tantum huiusmodi delectationibus utatur, quantum est necessarium salutis humanæ, vel quantum ad conservacionem individui, vel quantum ad conservacionem spei.

Sciendum tamen, inquit S. Thomas ibidem, quod ab huiusmodi delectationibus quandoque laudabile, vel etiam necessarium est abstinere, propter aliquem finem. Sicut propter sanitatem corporalem aliqui abstinent à quibusdam delectationibus ciborum, potuum, & venereorum; idque ex præscripto ipsius temperantiae: ijs enim quæ sanitatem vel bonam habitudinem impediunt, temperatus nullo modo utitur: id enim esset peccatum contra temperantiam, iuxta S. Thomam, quæst. præced. artic. 6. Aliqui abstinent à quibusdam eiusmodi delectationibus, propter alicuius officij executionem, sicut athletas & milites necesse est à multis delectationibus abstinere, ut officium proprium exequantur. Et similiter penitentes, ad recuperandam animæ sanitatem, abstinentia delectabilium, quasi quadam diæta vivunt, & homines volentes contemplationi & rebus divinis vacare oportet quod se

magis à carnalibus desiderijs, multisque delectabilibus abstrahant, à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus, & generationi vacare, laudabiliter non abstinere.

Per excessum autem contra temperantiam peccatur, si quis plus delectationibus tactus indulgeat, quam sit necessarium, vel opportunum ad conseruationem humanæ vitæ; idque vitium generatim vocatur Intemperantia.

10 ASSERTIO II. Intemperantia est peccatum puerile, & vitium maxime probrosum; maiusque ex suo genere vitio timiditatis. Ita S. Thomas q. 142. artic. 2. 4. & 3. Prima pars sumitur ex Aristotele 3. Ethic. cap. vlt. Probatur & declaratur. Dicitur enim aliquid esse puerile dupliciter. 1. quia conuenit pueris: & sic peccatum intemperantiæ non dicitur puerile, utpote cui illi minus obnoxij sunt. 2. per quandam similitudinem, quam habet superflua concupiscentia cum puero. Primo quantum ad id, quod uterque appetit: sicut enim puer, ita & concupiscentia appetit aliquid turpe, hoc est, dissentaneum ordini rectæ rationis, ad quem puer non attendit, & quem concupiscentia non audit, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 6.

Secundo quantum ad euentum, puer enim, si sua voluntati dimitatur, crescit in pernicacia, iuxta Eccli 30 v. 8. Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps. Ita etiam concupiscentia, si ei satisfiat, minus robur accipit, iuxta Augustinum l. 8. Conf. c. 5. Dum seruitur libidini, facta est consuetudo. Et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.

Tertio quantum ad remedium, quod utriusque præbetur. Puer enim emendatur per hoc, quod coercetur, iuxta Prouer. 23. vers. 13. Nolite subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percussies eum, & animam eius de inferno liberabis. Similiter & concupiscentia, dum ei resistitur, reducit ad debitum honestatis modum, iuxta Augustinum libro 6. de musica cap. 11. vbi ait: Mente in spiritualia inspersa, atque ibi fixa, & manente, consuetudini impetus frangitur, & paulatim repressus exunguitur. Maior enim erat cum sequeretur, non omnino nullus, sed certe minor, cum frenamus.

11 Secunda pars assertionis sumitur ex Aristotele 3. Ethic. cap. 10. Ratio est: tum quia intemperantia maxime repugnat excellentiæ hominis, hoc ipso, quod est circa delectationes communes nobis & brutis, ad quorum proinde conditionem hominem deijcit, iuxta illud psalm. 48. vers. 13. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Tum quia maxime repugnat hominis claritati vel pulchritudini in debito rationis ordine constitutæ; in quantum scilicet in delectationibus, circa quas est intemperantia, minus apparet de lumine rationis. Vnde & huiusmodi delectationes dicuntur maxime seruiles. Et S. Gregorius libro 33. cap. 11. ait: Vicia carnalia etsi sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamæ.

12 Tertia pars est Aristotelis 3. Ethic. cap. 12. Ratio sumitur, tum ex parte materiæ, seu obiecti. Timiditas enim refugit pericula mortis, ad quæ vitanda inducit maxima necessitas conseruanda vitæ. Intemperantia autem est circa immoderatas delectationes, quarum appetitus non est adeo necessarius, ad vitæ conseruationem. Tum ex parte ipsius hominis peccantis: idque triplici ratione. 1. Quia timores & tristitiæ graues, maxime in periculis mortis, magis hebetant & obstupesciunt mentem hominis, quam delectationes. 2. Quia quod fit ex intemperantia, magis est voluntarium, quam quod metu fit, iuxta Aristotelem 3. Ethic. cap. 1. de quo actum tom. 2. disp. 2. quæstione 1. dub. 5. 3. Quia contra intemperantiam potest facilius remedium adhiberi, quam contra timiditatem: non solum quia ad vitandam intemperantiam, maximum remedium est fuga, ut non immoretur homo circa singularem delectabilem considerationem; sed etiam quia vsus temperantiæ est quotidianus, utpote in re quotidiana occupatus. Pericula autem mortis rarius occurrunt; & periculosius in his homo exercetur, ad timiditatem fugiendam.

13 Tertio quæritur, an & quanam extent præcepta temperantiæ; & an ea recte in lege diuina tradantur. Respondetur ex doctrina Sancti Thomæ quæstione 170. præcepta temperantiæ esse duplicis generis, ut sæpe de alijs virtutibus dictum. Alia enim sunt affirmatiua, quæ obligant ad vsus seu exercitium temperantiæ, opportuno tempore & loco, in ordine ad debitam sustentationem humanæ vitæ, siue quoad speciem, siue quoad rationem indiuidui, ut ex dictis colligitur, & suo loco de matrimonio vberius explicandum est. Alia sunt negatiua, quibus prohibentur vitia temperantiæ opposita, de quibus superius actum est.

Vtraque vero præcepta, tam de ipsa temperantia, quam de virtutibus temperantiæ annexis, recte & conuenienter in diuina lege traduntur; quatenus in ipso decalogo prohibetur adulterium, non solum secundum quod opere exercetur: sed etiam secundum quod corde concupiscitur, quia in decalogo ea præcepta ponuntur, quæ directius ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. Inter vitia autem temperantiæ opposita, dilectioni proximi maxime videtur opponi adulterium, per quod vsurpat quis sibi rem alienam, abutendo scilicet vxore proximi; cuius tamen generis præcepta multo plura in noua lege clarius explicata fuere, ut patet Matthæi 5.

14 Præcepta vero affirmatiua in decalogo tradi non conueniebat; quia præcepta decalogi oportet esse communia: vsus autem & modus temperantiæ variatur, secundum diuersa tempora, & secundum diuersas hominum leges & consuetudines, ut ex Augustino lib. de bono coniugali cap. 15. notauit Sanctus Thomas quæstione 170. art. 1. ad 3.

15 Quod vero ad virtutes temperantiæ annexas attinet, ex dupliciter considerari possunt; secundum se nimirum, & secundum suos effectus.

Priori modo non ponuntur in decalogo; quia non habent directam habitudinem ad dilectionem Dei vel proximi; sed magis respiciunt quandam moderationem eorum, quæ ad ipsum hominem (operantem) pertinent. Posteriori consideratione aliqua præcepta in decalogo ponuntur, pertinentia ad prohibendum effectus vitiorum oppositorum temperantia partibus: quia hac ratione virtutes illæ respiciunt dilectionem Dei vel proximi. Sicut ex ira mansuetudini opposita procedit interdum aliquis ad homicidium, quod in decalogo prohibetur; aut ad subtrahendum debitum honorem parentibus, quod etiam potest ex superbia provenire; ex qua etiam multi transgrediuntur præcepta primæ tabulæ. Ita fere S. Thomas q. 170. a. 2. De qua re plura tom. 2. disp. 5. quæst. 4. dub. 1. & 3.

D V B I V M II.

De partibus temperantia in genere; ac speciatim de duabus eius partibus integrantibus, verecundia & honestate.

S. Thomas 2. 2. q. 143. 144. & 145.

16 **Q**uæritur primo, quot, & quænam sint partes temperantia in genere. Respondetur cum S. Thoma quæstion. 143. a. vii. quemadmodum aliarum virtutum cardinalium, ita etiam temperantia triplices esse partes, videlicet integrales, subiectivas, ac potentiales. Partes quasi integrales sunt duæ, scilicet verecundia, per quam aliquis refugit turpitudinem temperantia contrariam, & honestas, qua amatur pulchritudo temperantia, has enim velut condiciones necesse est concurrere ad usum temperantia: quæ & peculiarem decorem cuiusdam laudem sibi vendicat; & cuius opposita vitia maximam turpitudinis notam annexam habent, ut dictum.

17 Partes autem subiectivæ temperantia, quæ distinguuntur secundum diversitatem materiae, vel obiecti, sunt quatuor. Delectationes enim tactus, in quibus fruendis versatur temperantia, diuiduntur in duo genera. Nam quædam ordinantur ad nutrimentum; & in his, quantum ad cibum est abstinentia; quantum autem ad potum est sobrietas. Quædam vero ordinantur ad vim generatiuam: & in his quantum ad delectationem principalem ipsius coitus, est Castitas: quantum autem ad delectationes circumstantes, quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus, attenditur Pudicitia: quam tamen proprie non esse virtutem specialem à castitate essentialiter distinctam, patebit inferius dub. 6.

18 Partes autem potentiales, seu virtutes secundariæ, sic dictæ quod modum operandi, quem principalis virtus observat circa aliquam principalem materiam, eundem observant in quibusdam alijs materijs non ita difficultibus; rursum sunt triplicis generis, pro triplici moderatione seu refræna-

tionem appetitus, in aliquid tendentis, quarum virtutes in certa materia efficiunt: nimirum 1. In interioribus motibus animi. 2. in exterioribus motibus & actibus corporis. 3. in exterioribus rebus. Nam præter motum concupiscentia, quem moderatur & refrænat temperantia, tres motus inveniuntur interni animæ in aliquid tendentis. Primus est motus voluntatis, commutatus ex impetu passionis; quem motum refrænat continentia; qua fit, ut licet homo immoderatas concupiscentias patiat, voluntas tamen non vincatur. Secundus motus interior in aliquid tendens, est motus spei, & audacia, quæ ipsam consequitur; & hunc motum moderatur siue refrænat humilitas. Tertius motus est ira, tendens in vindictam, quem refrænat mansuetudo, siue clementia.

19 Circa motus autem & actus exteriores corporis, moderationem & refrænationem inducit modestia; quam Andronicus rursum diuidit in bonam ordinationem, decentiam seu ornatum, & austeritatem, seu potius decentem grauitatem.

Circa exteriora vero duplex moderatio est adhibenda. Primo quidem, ut superflua non requirantur, & quantum ad hoc ponitur à Macrobio lib. 1. in somnium Scipionis Parcitas, & ab Andronico per se sufficientia. Secundo ut non nimis exquisita requirantur; & quantum ad hoc ponit Macrobius moderationem, Andronicus vero simplicitatem.

20 Qua ratione vniuersim sex partes potentiales, seu virtutes temperantia adiunctæ constituuntur, nimirum continentia, humilitas, mansuetudo seu clementia, modestia, parcitas, & moderatio, siue simplicitas. E quibus etiam Cicero libro 2. de inuent. tres recenset, nimirum continentiam, clementiam, & modestiam, sub qua ille comprehendere voluit omnia, quæ pertinent ad moderationem corporalium motuum & exteriorum rerum, atque etiam moderationem spei, quam ad humilitatem pertinere dictum est, iuxta S. Thomam cit. quæstione 143. a. vii. ad 4. Et si reuera humilitatis virtus parum Ethnicis perspecta fuerit.

In eundemque sensum intelligenda est partitio temperantia, apud Macrobius cit. lib. 1. in somnium Scip. vbi dicit, quod temperantiam sequitur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Sed an omnes istæ quas retulimus ex S. Thoma, sint veræ partes potentiales temperantia, virtutesque ab ea distinctæ, de singulis inferius sigillatim dicetur.

21 Quæritur secundo, quid, & in quibus sit verecundia. Respondetur cum S. Thoma q. 144. sequentibus assertionibus I. Verecundia proprie non est virtus, licet sit quædam laudabilis passio; qua ratione late aliquando virtus dicitur. Ita S. Thomas q. 144. a. 1. ex Aristotele 2. Eth. c. 7. & lib. 4. cap. vi. Ratio est; Quia virtus est habitus electivus, seu ex electione operans, & si statum perfectum habeat, excludit in operante timorem rei turpis & probrosæ, velut mali possibilis & ar-

dui, seu difficilis ad vitandum; neque etiam actu admittit aliquid turpe, vnde probum timeatur. Verecundia autem, cum nihil aliud sit, quam timor alicuius rei turpis & probrofa, proprie non est habitus, sed passio, neque motus eius est ex electione, sed ex impetu quodam passionis; neque excludit timorem seu opinionem rei turpis, velut possibilis & arduæ, seu difficilis ad vitandum, sed eum timorem potius includit, vt dictum: ergo vtraque de causa deficit à ratione perfectæ virtutis: et si reuera posterior causa non excludat essentiam, sed solum statum perfectæ virtutis.

22 Neque vero verecundia est pars temperantiæ, quasi intrans essentiam eius, inquit Sanctus Thomas articulo 4. ad 4. sed quasi dispositiue se habens ad ipsam, iuxta Ambrosium lib. 1. de officijs c. 43. asserentem, *verecundiam iacere prima temperantiæ fundamenta.*

23 ASSERTIO II. Verecundia primo ac principaliter ipsum vituperium respicit ac timet; secundario autem vitiosam turpitudinem. Ita S. Thomas quast. 144. art. 2. ex Damasceno lib. 2. cap. 15. & Gregorio Nysseno l. 4. de creat. hom. cap. 14. Ratio est. Timor enim proprie est de malo arduo, quod difficile vitatur; turpitudinem autem vitiosa, in deformitate actus voluntarij posita, proprie loquendo non habet rationem mali ardui: quod enim *in sola voluntate consistit, non videtur esse arduum, sed eleuatum supra hominis potestatem*, iuxta Aristotelem 2. Rhetor. c. 5. vbi idcirco negat, horum malorum esse timorem. Alia vero est turpitudinem quasi poenalis, posita in vituperio; quod habet rationem mali ardui, sicut honor habet rationem boni ardui.

Cum ergo verecundia proprie sit timor turpitudinis, necesse est, vt primo & principaliter respiciat vituperium seu opprobrium, & ex consequenti turpitudinem vitiosam: idque rursus dupliciter; vel nimirum vt quis desinat vitiosa agere propter timorem vituperij; vel vt in turpibus, quæ agit, ob eandem causam vitet conspectus publicos; quorum primum, secundum Gregorium Nyssenum lib. 4. de creat. cap. 14. pertinet ad erubescientiam; secundum ad verecundiam, cum ait: *Qui verecundatur, occultat se in his quæ agit: qui vero erubescit, timet incidere in ingloriositatem.*

24 Bona vero, seu actus virtutum nequaquam sunt materia verecundiæ; licet ob imperfectionem virtutis nonnunquam accidat, vt quis verecundatur de probro propter virtutem illatis: siue quia ab alijs, quæ recte fiunt habentur vitiosa; siue quia homo refugit in operibus virtutum notam presumptionis, aut etiam simulationem.

Quo vero quisque magis est virtute præditus, eo magis contemnit exteriora bona vel mala, iuxta præceptum Isaïæ 51. v. 7. *Nolite timere opprobrium hominum: & illud Christi Luca 9. vers. 26. Qui me erubueris, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.*

25 ASSERTIO III. Cæteris paribus, magis verecundamur, à personis coniunctis, cum quibus semper sumus conuersaturi; quasi nobis ex hoc per-

petuum obueniat detrimentum. Quod autem probum prouenit à peregrinis & transeuntibus, quasi momentaneum facile contemnitur. Ita S. Thomas q. 144. a. 3. ex Aristotele 2. Rhetor. c. 6. Et addit, cæteris paribus, magis verecundari homines coram sapientibus & virtuosiss, propter iudicij perfectionem; non autem coram pueris & bestijs, quibus nullum est iudicium. Secundo magis coram ijs, qui possunt plus prodesse, vel obesse, quales communiter sunt etiam personæ magis coniunctæ; nisi in ipsa peccati societate coniunctæ sint, à quibus nemo verecundatur, hoc ipso, quod existimamus, eos defectum nostrum non apprehendere, vt aliquid turpe.

26 ASSERTIO IV. Neque senes, neque scelerati, neque probi ac perfecti homines verecundia mouentur; quod tamen illis diuersis de causis accidit. Ita S. Thomas q. 144. art. 4. ex Aristotele 4. Ethic. cap. vlt. Probatur & declaratur: quia cum verecundia sit timor alicuius turpitudinis, duo ad eam requiruntur; & vt turpitudinem pro re mala habeatur, & vt verecundanti aestimetur possibilis ac vitatu difficilis. Ex defectu prioris conditionis, carent verecundia homines scelerati, iuxta illud Ieremiæ 3. v. 3. *Frons mulieris meretricis facta est tibi; noluisse erubescere.* Ex defectu secundæ conditionis, senes & virtuosissimi verecundia carent; qui tamen ita simul dispositi sunt, vt si in eis esset aliquid turpe, de hoc verecundarentur, iuxta Aristotelem loc. cit.

27 Quæritur tertio, quid sit honestas, seu honestum, & qua ratione ad virtutem, itemque bonum vtile & delectabile se habeat.

ASSERTIO I. Honestas, seu honestum ad virtutem pertinet, siue tanquam genus virtutum, idemque cum virtute; siue tanquam proprietates virtutum consequens. Est mens S. Thomæ q. 45. a. 1. Probatur & declaratur; quia tametsi honestas etiam alijs modis accipiatur, vt pro diuitijs & exteriori prosperitate, velut iuxta vulgi opinionem honore digna, Eccl. 11. v. 14. & 25. itemque pro decentia moris in externa conuersatione, iuxta 1. Cor. 14. v. 40. nonnunquam etiam, vt quiddam commune est omni bono per se expetibili, iuxta Ciceronem l. 2. de inuent. proprie tamen ac principaliter tum pro ipsa virtute sumitur, iuxta Ciceronem l. 1. de officijs & l. 2. de inuent. vbi honestum diuidit in quatuor virtutes principales; tum dignitatem, adeoque proprietatem virtutis, secundum quam virtus est honore digna. Dicitur enim iuxta Isidorum lib. 10. Etymol. c. 8. *honestas, quasi honoris status, adeoque honestum quod est honore dignum.* Dicitur autem honor excellentiæ; quæ in virtute potissimum cernitur, velut dispositione perfecti ad optimum, iuxta Aristotelem 7. phisic. text. 17. & 18.

28 ASSERTIO II. Honestum, & spirituale decorum, sunt idem. Ita S. Thomas q. 145. a. 2. ex Augustino l. 83. q. 30. vbi ait: *Honestatem voco intelligibilem pulchritudinem, quam spirituales nos proprie dicimus.* Et infra: *Multa sunt pulchra visibilia, quæ minus proprie honesta appellantur.* Ratio est: quia ad rationem pulchri siue decori pertinet claritas & debita proportio, iuxta Dionysium cap. 4. de diuin. nomin. par. 1. vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis bene proportionata,

cum quadam debiti coloris claritate. Pari igitur ratione, decor seu pulchritudo spiritualis, in eo consistit, ut vita moresque hominis sint bene proportionati, secundum spirituales recte rationis claritatem; quod ad rationem honesti ac virtutis pertinet.

29 **ASSERTIO III.** Honestum delectabile, & utile, quamvis subiecto eadem sint, ratione tamen inter se differunt. Ita S. Thomas quaest. 145. art. 3. Probat & declaratur. Honestum enim dicitur aliquid, secundum dignitatem & excellentiam virtutis, honore dignam; delectabile, quod appetitum quietat, & suaviter afficit; vile, quod per modum medij ad aliud consequendum refertur. Cum igitur omne honestum sit secundum rationem ordinatum, adeoque naturaliter homini conveniens, ac simul vile ad felicitatem, tanquam ad finem, consequens est, omne honestum esse etiam delectabile, & vile: sicut etiam omne vile delectabile est; non vero contra omne delectabile honestum & vile, nec omne vile honestum, ut docet etiam Aristoteles 2. Eth. c. 3. Quae etiam ita se habent respectu appetitus, ut honestum & delectabile sit, propter se ipsum expeditum; vile autem formaliter non nisi propter aliud, ut post Aristotelem 10. Eth. c. 2. & Augustinum l. 83. q. 30. docet S. Thomas ibidem ad 1. ex communi, & pluribus dictum tom. 2. disput. 1. q. 1. dub. 1. n. 8. & dub. 3. num. 33.

30 **ASSERTIO IV.** Honestas dicitur pars integralis temperantiae, per modum cuiusdam conditionis, quae in ipsa temperantia potissimum ac speciali ratione elucet. Ita S. Thomas q. 145. ex Macrobio lib. 1. in somnium Scip. & Ambrosio l. 1. de officiis c. 43. Ratio est; quia licet alioquin honestas, ut dictum, cuilibet virtuti communis sit, speciali tamen quadam ratione tribuitur temperantiae; quae ab homine id, quod est ei turpissimum & indecentissimum, repellit, scilicet brutales voluptates; quae quidem est conditio, seu potius affectio velut intrinseca ipsius temperantiae.

DUBIVM III.

De abstinentia, & sobrietate, velut partibus subiectivis temperantiae, vitusque oppositis, gula & ebrietate.

S. Thomas 2. 2. q. 146. 148. 149. & 150.

31 **A**bstinentiam & sobrietatem esse partes quadam subiectivas, seu species temperantiae, constat ex dictis du. 2. de quibus in praesenti quatuor quaesita ex doctrina S. Thomae breviter explicanda sunt. 1. de abstinentia. 2. de gula, tanquam vitio opposito abstinentiae. 3. de sobrietate. 4. de ebrietate vitio opposito. De ieiunio vero velut actu abstinentiae agemus dubio sequenti.

Primum igitur quaeritur, an & qualis virtus sit abstinentia. Respondeo cum S. Thoma q. 146. a. 1. & 2. duabus assertionibus. I. Abstinentia est virtus, & quidem specialis, ut tradit etiam Macrobius l. 1. in som. Scip. Probat ex 2. Petri 1. v. 5. Vos autem

curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtute, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem. Vbi abstinentia alijs virtutibus annumeratur.

Ratio est. Licet enim abstinentia nonnunquam absolute ciborum subtractionem seu carentiam significet, iuxta illud Glossae Rom. 14. ad illa verba: Non est regnum Dei esca & potus, afferentis, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam; qua ratione abstinentia etiam neg. virtutem, neg. actum virtutis, sed quiddam indifferentis significat; in praesenti tamen, prout significat voluntaria abstinentia seu moderationem in cibo, ratione regulatam, virtutem, ac quidem specialem significat, versantem in moderatione appetitus & delectationis edendi, vel etiam bibendi, quatenus potus praecise est pars quaedam secundaria integræ & ad humanam vitam sustentationem necessaria refectiois, iuxta S. Thomam q. 150. a. 2. ad 2.

Quam virtutem S. Petrus commendat verbis citatis; quibus dicitur, in scientia esse abstinentiam ministrandam, ut scilicet homo a cibis ablineat, prout oportet, pro congruentia hominum, cum quibus vivit, & pro valetudinis sua necessitate, iuxta Augustinum l. 2. quaest. Euangel. c. 11. Quamvis si moderatio ciborum secundum quantitatem & qualitatem solum referatur ad valetudinem corporis, non ad interiores animae affectiones, bonumque rationis; non ad virtutem abstinentiae, sed potius ad artem medicinae pertineat, iuxta S. Thomam ibidem a. 1. ad 2.

Nec obstat primo, quod abstinentia sit quaedam corporis castigatio ad castitatem utilis, iuxta Augustinum seu Fulgentium de fide ad Petrum c. 4. Ex quo sequi videtur, non esse virtutem ad castitatem distinctam, quia hoc est commune omnibus virtutibus, ut vna aliam adiuvet.

Nec obstat secundo, quod nulla specialis virtus statuitur circa moderationem vestimentorum. Vnus enim vestimentorum, inquit S. Thomas cit. a. 2. ad 3. est introductus ab arte, versus autem ciborum a natura. Et ideo magis debet esse virtus specialis, circa moderationem ciborum, quam circa moderationem vestimentorum. Adde, hanc satis procurari per alias virtutes, puta humilitatem, modestiam, paritatem, & simplicitatem, de quibus inferius agemus.

Nec tamen plane absurdum fuerit, etiam peculiarè virtutem, in decet vestitus moderatione positam constituisse; siue eam sobrietatem diversò sensu, quam superius dictum, siue modestiam aut decentiam in vestitu appellare libeat.

Nec obstat tertio illud Apostoli 1. Cor. 18. v. 8. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus; scilicet spiritualiter. Quamvis enim usus ciborum, & eorum abstinentia, secundum se considerata, non pertineat ad regnum Dei, siue ad salutem animarum; utrumque tamen eorum, secundum quod sit rationabiliter ex fide & dilectione Dei, pertinet ad regnum Dei, ut bene S. Thomas cit. a. 1. ad 1.

ASSERTIO II. Abstinentiae virtus, licet à defectu seu negatione denominetur, consistit tamen in medio. Ita S. Thomas q. 146. a. 1. ad 3. ex communi. Ratio est; quia abstinentia fortitur communem

rationem

rationem temperantiæ, quæ itidem in medio consistit, licet à defectu denominetur. Quod quidem ideo accidit, quia sicut laus fortitudinis consistit in quodam excessu, ut animus firmetur contra timores, à bono rationis auocantes; ita etiam laus temperantiæ, cuius est refrænare delectationes, potissimum consistit in quodam defectu; ex quo ipsa est omnes eius partes denominantur.

37 Quæritur secundò, an, quale, & quotuplex peccatum sit gula, abstinentiæ apposita. ASSERTIO I. Gula est peccatum, & quidem mortale, si quis ob gulæ inordinatam cupiditatem, aliquid in lege diuina sub peccato mortali præceptum deliberate omittat. Ita S. Thomas q. 148. a. 1. & 2. Probatur ex S. Gregorio 30. Moral. cap. 25. qui ait: *Dominante gula vitio, omne quod homines fortiter egerunt, perditur; & dum venter non restringitur, simul cunctæ virtutes obruantur.* Ratio est; quia gula cum sit inordinatus appetitus edendi & bibendi, recedit à recte rationis ordine & præscripto.

Quod si quis delectationi gulæ ita inhæreat, tanquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra præcepta Dei agere, ut delectationes huiusmodi consequatur, peccatum vtique mortale committet; vt in omni materia accidit. Si vero in vitio gulæ intelligatur inordinatio concupiscentiæ, tantum secundum ea, quæ sunt ad finem, vt pote quia nimis concupiscit delectationes ciborum, non tamen ita quod propter hoc faceret aliquid contra legem Dei (hoc est contra finem legis) est peccatum veniale. S. Thomas cit. a. 2.

Ex quo etiam q. 50. a. 2. ad 2. notandum, ad vitium gulæ pertinere, non tantum plus sumere in cibo, sed etiam in potu, quam necesse sit; nempe considerando potum, vt præcisè est pars refectiois necessaria, vt superius dictum, alia autem ratione potus ad ebrietatem pertinet, vt dicemus.

38 ASSERTIO II. Gula non est maximum peccatorum; sed ex suo genere ac per se plerisque alijs peccatis minus. Ita S. Thomas q. 148. a. 3. iuxta Gregorium lib. 33. Moral. cap. 11. asserente, *vitia carnalia esse minoris culpe.* Ratio est. Quia siue gula spectetur ex parte materiæ, minus est ijs peccatis, quæ sunt circa res diuinas; adde etiam ijs, quæ graue nocumentum proximo adferunt: siue spectetur ex parte peccantis, facilius veniam, quam alia pleraque meretur, tum propter necessitatem assumptionis ciborum, tum etiam propter difficultatem discernendi & moderandi id, quod in talibus conuenit.

In quem sensum Gregorius 30. Moral. cap. 28. ait: *Quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid necessitas petat, & quid voluptas suppetat, ignoratur.* Et Augustinus lib. 10. confess. cap. 31. *Quis est Domine, qui aliquantulum extra metas necessitatis cibum non sumit?*

Per accidens tamen, & ratione effectus consequentis, vitium gulæ habet quandam magnitudinem, in quantum ex ea oriuntur diuersa peccata; in quibus est etiam detrimentum corporalis sanitatis &c. iuxta illud Ezechielis 6. v. 49. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodoma sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant.* Vnde

Gregorius 30. Moral. cap. 26. *Ad confectum spiritualis agonis non assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis posuimus, gula videlicet appetitus, edomatur.*

39 ASSERTIO III. Gula est vitium capitale; cuius quinque numerantur filia, scilicet ineptia, lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, & hebetudo mentis. Ita S. Thomas quæst. 148. art. 5. & 6. ex S. Gregorio cap. 30. moralium. Ratio est; quia vitium capitale dicitur, ex quo alia vitia oriuntur, secundum rationem causæ finalis, (nimirum præcipue, vt ex S. Thoma quæst. 118. art. vlt. notauit Caietanus hic a. 5.) eo quod habent finem seu obiectum multum appetibile: quod in vitio gulæ cernitur.

Ex qua quidem varia vitia consequuntur, etiam aliquo modo in genere causæ finalis, saltem velut acceptata, ex finis appetitu, sicut ex appetitu vindictæ causatur exilium, iuxta Caietanum ibidem: siue id vitium gulæ spectetur ex parte animæ, siue ex parte corporis. Ex parte quidem animæ id accidit quadrupliciter. 1. quantum ad rationem, cuius acies hebetatur ex immoderatione cibi & potus, propter fumositates ciborum, perturbantes caput; vnde nascitur hebetudo mentis. 2. quantum ad appetitum, qui deordinatur per inordinationem cibi & potus, quasi sopito gubernaculo rationis; ex quo nascitur ineptia lætitia. 3. quantum ad inordinatum verbum; & sic ponitur multiloquium. 4. quantum ad inordinatum actum; & sic ponitur scurrilitas. Ex parte autem corporis ponitur immunditia, quæ facile ex superfluitate cibi nascitur.

40 ASSERTIO IV. Recte distinguuntur quinque species gulæ, secundum has condiciones; præperum, laute, nimis, ardentem, studiosam. Ita S. Thomas quæst. 148. ex S. Gregorio lib. 30. Moral. cap. 27. vbi ait: *Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentia tempora præuenit; aliquando lautiores cibos querit; aliquando quæ sumenda sunt preparari accuratius appetit; aliquando in ipsa quantitate sumendi mensuram refectiois excedit; aliquando ipso æstu immensi desiderij aliquis peccat.* Ratio est; quia pro varia consideratione tum ipsius cibi, secundum quætitatem, vel qualitatem; tum comestiois ac modi comedendi, variæ eiusmodi vitiositates accidunt.

Et quamuis ipsæ circumstantiæ per se non constituent diuersas species, in præsentem tamen defectus diuersarum circumstantiarum, facit diuersas species gulæ, propter diuersa motiua ex quibus moralium species diuersificantur. In eo enim qui quærit lautos cibos, excitatur concupiscentia ex ipsa specie cibi. In eo vero, qui præoccupat tempus, deordinatur concupiscentia, propter impatientiam moræ. Et idem patet in alijs. In loco verò, & in alijs circumstantiis, non inuenitur aliud differens motiuum, pertinens ad usum cibi, quod faciat aliam speciem gula, inquit S. Thomas ibidem ad 1. & 2.

41 Quæritur tertio, an & qualis virtus sit sobrietas; & quid ad eam requiratur. ASSERTIO I. Sobrietas, quæ speciatim est circa potum inebriandi vim habentem, est virtus specialis. Ita S. Thomas quæst. 149. art. 1. & 2. Et sumitur ex

Eccli 31. v. 37. *Sanctus est anima & corporis sobrius potus; ubi sobrietas hoc ipso sensu accipitur;* vt & a Macrobio lib. 1. in somn. Scip. qui sobrietatem specialem temperantia partem constituit: est alioquin sobrietas etiam generatim accipiat pro quacunque moderatione in quavis materia, præsertim temperantia, & decentis habitus, vt videre est ad Titum 2. v. 2. 5. 6. & 12. & 1. Timoth. 2. v. 9. ubi præcipitur vt *mulieres cum verecundia & sobrietate se ornent &c.*

Ratio est; quia ubi inuenitur speciale impedimentum rationis, ibi necesse est esse specialem virtutem ad illud remouendum. Potus autem inebrians habet specialem rationem impediendi vsum rationis, in quantum scilicet perturbat cerebrum sua sumositate: Ergo ad hoc impedimentum rationis remouendum requiritur specialis virtus, quæ est sobrietas. Ita S. Thomas cit. a. 2.

Quatenus verò cibus simul & potus impedire possunt bonum rationis, absorbendo eam per immoderantiam delectationis, ita circa vtrumque, cibum simul & potum, versatur abstinencia; quæ non est circa cibos & potus, in quantum sunt (præcisè) nutritiua, sed in quantum impediunt rationem seu bonum flatum ac ordinem rationis, iuxta S. Thomam eodem a. 2. ad 1. & 2.

42 **ASSERTIO II.** Etsi in genere potus inebriant, vinum præcellit; non tamen eius potus per se illicitus est; sed solum per accidens; vel ex bibentis læsione, vel si mensuram excedat, aut contra votum suscipiatur, vel scandali causa fit. Ita contra Manichæos aliosque veteres quosdam hæreticos, S. Thomas quæst. 194. art. 2. ex Hieronymo lib. 1. contra Iovinianum, vt refertur etiam Canon. Ab exordio, dist. 35.

Probat ex scriptura Eccli 31. v. 35. *Vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem ab initio. Exultatio anime & cordis vinum moderate potatum.* Item Matthæi 15. v. 11. *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* Et 1. Timoth. 5. v. 23. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, ac frequentes tuas infirmitates.* Per accidens autem multa mala ex vino oriri constat. Eccli 31. v. 38. *Vinum multum potatum irrationem, & iram, & ruinas multas facit. Amaritudo anime vinum multum potatum. Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem & faciens vulnera.* Vnde subiungitur. *In conuiuio vini non arguas proximum: & non despicias eum in iucunditate illius: verba improperij non dicas illi: & non premas illum in repetendo.*

43 **ASSERTIO III.** Cum omnibus quidem, tum præcipuè mulieribus & iuuenibus, ob pronitatem ad voluptates corporis consuetas: senibus vero & honoratis personis, puta Regibus, Episcopis, & omnibus Ecclesiæ ministris, ac superioribus, obtinendum rationis rigorem, quo hæ personæ in primis indigent, sobrietas cum primis est necessaria. Ita S. Thomas quæst. 149. art. 4. ex Apostolo, qui speciatim in prædictis personis sobrietatem requirit. 1. Timoth. 3. v. 2. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse &c. sobrium &c. non vinolentum.* Et v. 8. *Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deductos.* Et v. 11. *Muliercs similiter pudicas, non detra-*

hentes, sobrias. Et ad Tit. 2. v. 2. *Senes vt sobrii sint, pudici, &c.* Et v. 3. *Anus similiter in habitu sancto non criminatrices, non multo vino seruientes &c. castas sobrias.*

Idem confirmatur ex historia veteri; nam vt testatur Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Mulieres olim apud Romanos à vino penitus abstinebant. Sed & adolescentibus olim Romani vsum vini vsq; ad annum ætatis trigessimum ademerunt, teste Eliano lib. 10. Var. cap. 9. Et Hieronymus epist. 22. ad Eustochiū sacras virgines monet, vt vinum fugiant, non secus ac venenum. Ratio constat ex dictis.

44 **Quæritur quarto, an & quale vitium sit ebrietas.** **ASSERTIO I.** Ebrietas est peccatum sobrietati oppositum secundum excessum. Ita S. Thomas quæst. 150. Probat ex scriptura. Proverb. 23. v. 29. *Cui vix, cuius patri vix, cui vix, cui vix, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum? nome hu, qui commorantur in vino, & student calicibus e-potandis?* Et ibid. v. 32. *Ne intuearis vinum, cum splenduerit in vitro color eius: ingrediatur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber.* Isai. 5. v. 22. *Va qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Et v. 12. *Va qui confurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum vt vino astucis.* Luc. 21. v. 34. *Attendite vobis, ne forte grauentur corpora vestra in crapula & ebrietate.* Ephes. 5. v. 19. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* 1. Cor. 6. v. 10. *Nolite errare: neque fornicarij, &c. neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Gal. 5. v. 21. *Manifesta sunt opera carnis &c. ebrietates, comessationes &c.* Denique Rom. 13. v. 12. *Abiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus; non in comessationibus & ebrietatibus.*

45 **Ratione declaratur assertio.** Ebrietas enim dupliciter accipi potest. 1. Vt præcisè significat defectum vsum rationis, ex multo vino consequutum; qua ratione non est culpa, sed defectus partialis ex culpa consequens. 2. Accipitur pro actu eum defectum causante; qui quidem rursum dupliciter eum defectum causare potest, nimirum vel ex nimia vini fortitudine, præter opinionem bibentis. Quomodo ebrietas accidere potest sine peccato; præcipuè (hoc est, saltem, vt rectè intellexit Caietanus ibidem) si non ex negligentia hominis (qui id præuidere debebat) contingat. Et sic, inquit S. Thomas ibidem, creditur Noe inebriatus, vt legitur Genesis 9. vel ex inordinata concupiscentia, & vsum vini. Et sic ebrietas est peccatum, & continetur sub gula, sicut species sub genere. Diuiditur enim gula in comessationem & ebrietatem, iuxta Apostolum loc. cit.

46 **Nec obstat primo, quod ebrietas non habet vitium oppositum per defectum.** Respondetur enim cum S. Thoma eodem a. 1. ad 1. Habere quidem, sed id carere nomine. Nam vt Aristoteles ait 3. Ethic. cap. 11. *Insensibilis, quæ opponitur temperantia, non multum contingit.* Et ideo tam ipsa, quæ omnes eius species, quæ opponuntur diuersis speciebus temperantia nomine carent. Vnde & vitium quod opponitur ebrietati, inominatum est. Et tamen si quis scienter, inquit S. Thomas, in tantum à vino abstineret, vt naturam multum grauaret, à culpa immunis non esset.

47 Nec obstat secundò, quod vt ex Gregorio refert S. Thomas *ebriosi cum venia suo ingenio sunt relinquendi, ne deteriores fiant, si à tali consuetudine euellantur.* Nam vt notat S. Thomas ibidem ad 4. aliquando correctio peccatoris est intermittenda, ne fiat inde deterior. In quem sensum Augustinus epist. 64. de comestationibus & ebrietatibus ait: *Non asperere, quantum asstimo, non dure, non impetuose ista tolluntur, sed magis docendo, quam iubendo; magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est in multitudine peccantium: seueritas autem exercenda est, in peccato paucorum.*

48 ASSERTIO II. Ebrietas ex suo genere est peccatum mortale. Ita S. Thomas quæst. 150. art. 2. vbi expresse dicit: *Si quis bene aduertat potum esse immoderatum & inebriantem, & tamen magis velit (directe scilicet, vel indirecte) ebrietatem incurrrere, quam à potu abstinere, proprie talem dici ebrium. & sic ebrietatem esse peccatum mortale.* Eademque est communis Doctorum sententia, vt dictum tom. 2. disp. 4. quæst. 5. dub. 5. est Martinus de Magistris apud Caietanum hic a. 1. & 2. & alij quidam contrarium dixerint.

Probatur tum ex scriptura, quæ ebrietatè numerat inter opera carnis & tenebrarum, vt superius dictum; tum ex canone 42. Apostolorum vbi dicitur: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, alex, aut ebrietati deseruiens, aut desinat, aut deponatur. Subdiaconus autem, aut Lector, aut Cantor, similia faciens, aut desinat, aut communiõne priuetur; similiter & laicus: tales autem pœnæ non infliguntur nisi pro peccato mortali, vt rectè argumentatur S. Thomas argum. Sed contra. Accedunt ceteri patres, speciatim Basiliius homil. 14. Ambrosius lib. de Elia & ieiuniõ. cap. 16. & 17. Hieronymus in epist. ad Gal. cap. 5. Chrysostomus homil. 57. ad pop. Antioch. & homil. 58. in Matth. & Augustinus serm. 231. & 232. de temp. qui omnes ebrietatem tanquam graue peccatum grauiter infectantur.*

49 Ratio est; quia per ebrietatem inquit S. Thomas, homo volens & sciens priuat se vsu rationis, quo secundum virtutem operatur, & peccata declinat: & sic peccat mortaliter periculo peccandi se committens. Dicit enim Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 6. *Vitandam dicimus ebrietatem, per quam vitia cauere non possumus. Nam quæ sobry cauemus, per ebrietatem ignorantes committimus: Vnde ebrietas per se loquendo est peccatum mortale.* Ita S. Thomas.

Cuius tamen ratio non in hoc posita est; quod ex ebrietate per accidens nonnunquam peccata facile committantur; sed quia per se ac ex ipsa natura ebrietatis accidit, vt homo vsu rationis destitutus, seipsum ex præscripto rationis regere, ac peccata vitare non possit, vt rectè notauit Caietanus cit. art. 2.

50 Nec obstat, quod etiam dormiens sese vsu rationis ad tempus priuat; non solum quia hoc fit necessario, ac secundum naturam; sed etiam quia dormiens cum oportunum est, à somno excitatus, vsu rationis quasi pro libito recuperare potest; nec vero quamdiu dormit, quidquam operari bene aut male solet: secus fit in ebrietate.

Quo fit vt ea ipsa voluntaria & innaturalis ac inordinata priuatio vsu rationis, etiam per se & se-

cluso peccati mortalis periculo, sit peccatum mortale, vt rectè tandem concludit Caietanus hic a. 2. *Vsus enim rationis, inquit, est multo maius bonum, quam vsus domus; constat autem, quod priuans aliquem vsu sua domus, non solum in perpetuum sed etiam ad tempus, puta vno die, peccat mortaliter, quoniam vsus priuatus est bonum notabile, & temporis circumstantia non facit, vt pro nihilo habeatur. Quanto ergo magis priuans proximum suum vsu rationis per vnum diem, peccat mortaliter? Et eadem ratione priuans seipsum vsu rationis peccat mortaliter, quoniam vsus rationis non est bonum voluntarium, sicut domus, sed est bonum naturale, sicut oculus, & cætera naturalia. Innaturalibus autem ita peccat mortaliter priuans seipsum, sicut priuans proximum, quia homo non est dominus suorum naturalium, vt possit se illis priuare cum vult, sicut potest donare domum, & illius vsu. Inuenitur ergo in ebrietate, quæ vsu rationis violenter tollit, iniuriosa (siue inordinata) priuatio notabilis boni ex suo genere, nec ex imperfectione actus propter breue tempus excusatur; sicut nec excusaretur, si tanto tempore quis violenter impediret aliquem ab vsu manuum suarum ligando illas. Ita Caietanus.*

Tamen antea dubie loquutus fuerit, an vna ebrietas sit per se peccatum mortale, quasi non sit, nisi sit assidua. *Quæ videtur, inquit, sententia Augustini serm. 4. in die animarum, vbi distinguendo peccata mortalia à non mortalibus, ponit ebrietatem, si sit assidua, inter mortalia. Hoc idem sentit Glossa ad Gal. 5. in verbo ebrietates, & D. Thomasmet ibidem glossat assidue, & in quæstionibus de malo quæst. 2. art. 8. ad 3. & quæst. 7. art. 4. ad 1. sentit, quod ebrietas non est peccatum mortale ex suo genere. Et hæc opinio sequaces multos inueniret, nisi auctoritas tanti Doctoris hic, & superius 1. 2. q. 88. a. 5. ad 1. & super epistolam ad Rom. 15. expresse obstaret. Ita Caietanus.*

Sed sanè plus obstat & scriptura & SS. Patres, & ratio, & communis sensus ipsorum fidelium. Et quod S. Thomas in prioribus libris pertranferat, inquit Caietanus, supponendo cum alijs, quod ebrietas erat veniale, postmodum ad aliorum diuini luminis cum accessisset, in summa hoc determinauit, dicendo, quod est peccatum mortale ex suo genere; quia tanto bono, scilicet vsu rationis opponitur.

52 Nec obstat, inquit Caietanus, quod ebrietas materialiter, si necessaria est ex consilio medicinae, est licita. Non enim sequitur, quod peccatum ex suo genere sit licitum, propter bonum finem; sed bene sequitur, quod materia peccati ex suo genere licita sit, propter finem bonum quandoque. Detractio enim ex sua ratione est peccatum mortale; detractio tamen materialiter est quandoque licita, puta si aliter non potest peccatum proprium confiteri, aut si propter bonum anima illius expedit, reuelare peccatum illius. *Qui enim ex medicinae necessitate se inebriat, vel alium, non nisi materialiter ebrietatem incurrit: quoniam non tendit ad delectabile, quod est formale in speciebus intemperantiæ, de quarum numero est ebrietas.* Ita Caietanus, qui proinde expresse concedit, sanitatis causa ebrietatem esse posse licitam.

53 Verum adstrictius hic paulo loquitur S. Thomas hic art. 2. ad 3. vbi ait: *Cibus & potus est moderandus, secundum quod competit corporis valetu-*

dini. & ideo sicut quandoque contingit, ut cibus vel potus qui est moderatus sano, sit superfluum infirmo; ita etiam potest esse conuerso contingere, ut ille qui est superfluum sano, sit moderatus infirmo. Et hoc modo cum aliquis multum comedit, vel bibit, secundum consilium medici, ad vomitum prouocandum, non est reputandus superfluum cibus vel potus. Nec tamen ad vomitum prouocandum requiritur, quod sit potus inebrians; quia etiam potus aquæ tepida vomitum causat; & ideo propter hanc causam non excusaretur aliquis ab ebrietate. Ita S. Thomas; qui tamen non videtur vniuersim negare, posse medicinæ causâ licitam esse ebrietatem; sed negat solum, esse licitam ob vomitum prouocandum; quando is etiam alio potu non inebriante prouocari potest. Et sicut medicinæ causâ accipere potum soporiferum, etiam cum ea ratione facultas euigilandi libera adimitur, non est illicitum; ita probabile est, non esse etiam illicitam ebrietatem, cum ea ad sanitatem necessaria videtur.

54 Verum ob solum dolorem in ferenda sectione, alicuius membri, aliaue graui ægritudine mitigandum, licitam esse ebrietatem, minime existimo, ne pariter etiam fatendum sit, licitum esse ijs, qui ad supplicium ducuntur, postquam alioqui ad bene moriendum satis dispositi sunt, ebrietatem procurare, ad supplicium mortis leuandum; quod nemo dixerit, & est à communi sensu & praxi proborum & sapientum virorum prorsus alienum. Et ratio esse videtur; quia cibus & potus, uti & medicina, natura sua instituta sunt, ad conseruandam vel acquirendam corporis valetudinem, non autem ad alios fines extrinsecos: ergo licitum est ijs uti, quatenus & quantum necessitas & valetudo corporis id postulant, non autem contra temperantiæ præscriptum, ob alios fines.

Sicut è contrario, quia semen natura sua institutum est ad conseruationem non indiuidui, sed speciei, non licet ob tuendam valetudinem, eius excretionem alijs vijs innaturalibus directe procurare. Et confirmatur. Quia alioquin dicendum foret, etiam licitum esse se inebriare, si quis ad hoc metu, vel minis adigeretur, quod nemo itidem dixerit.

55 **ASSERTIO III.** Ebrietas ex suo genere non est vitium ex omnibus grauissimum. Ita S. Thomas quæst. 150. art. 3. ex S. Gregorio 33. moral. cap. 11. vbi ait, *vitia spiritualia esse maiora, quam carnalia.* Ratio est; quia cum malum, adeoque peccatum consistat in priuatione boni, necesse est tanto malum seu peccatum grauius esse, quanto maius est bonum, quo priuat malum: at verò bonum diuinum est maius, quam bonum humanum; ergo peccata, quæ sunt directe contra Deum, adeoque directe priuant bono ad Deum pertinente, sunt grauiora peccato ebrietatis, quod directe opponitur bono rationis humanæ.

Nec obstat, quod ebrietas penitus aufert vsum rationis; quem tamen alia peccata non excludunt; quia plus habet de ratione mali id, quod contrariatur rationi, uti sunt cætera peccata, quam quod ad tempus vsum rationis aufert. Vsum enim rationis potest esse & bonum & malum, qui tollitur per ebrietatem;

sed bona virtutum, quæ tolluntur per ea, quæ rationi aduersantur, sunt semper bona, ut respondet S. Thomas ibidem ad 3.

56 **ASSERTIO IV.** Ebrietas quo minus voluntaria est, eo magis peccatum ex ea consequutum diminuit; adeoque cum inuoluntaria est, penitus à peccato excusat. Ita S. Thomas quæst. 150. a. 4. ex Augustino lib. 2. contra Faustum cap. 44. vbi docet, Loth excusari ab incestu propter ebrietatem, asserens; *Loth culpandum esse, non quantum in incestus, sed quantum ebrietas meruit.* Ratio est; quia nihil est peccatum, nisi voluntarium; & vnumquodque cæteris paribus tanto maius peccatum est, quanto magis voluntarium est, ut diximus etiam tom. 2. disp. 4. quæst. 3. dub. 3. vbi de hac re pluribus disputauimus. Quo spectant etiam ea, quæ in simili de ignorantia docuimus ibidem q. 9. dub. 1.

Nec obstat primò, quod S. Thomas hic cit. art. 4. dicit: *Si actus precedens (inebriationis) fuit culpabilis, sic non totaliter aliquis excusatur à peccato sequenti; quod scilicet redditur voluntarium ex voluntate precedentis actus, in quantum scilicet aliquis datus operam rei illicitæ, incidit in sequens peccatum.* Nam ut ex adiuncta ratione colligitur, aut solum est sermo de peccato secundum præsumptionem fori externi; aut certe sensus est, eo casu per se vniuersim ebrietatem non excusare à peccato sequenti: excusare tamen, si peccatum subsequens præuisum nullo modo fuerit, nec adeo præuideri potuerit, non negat S. Thomas, sed ex generalibus principijs supponit, ut loc. cit. fusius declarauimus.

57 Nec obstat secundò, quod iuxta Aristotelem 3. Ethic. cap. 5. *ebrius mereatur duplices maledictiones.* Non enim dicit, inquit S. Thomas ibidem ad 1. quod mereatur grauiorem maledictionem ebrius, sed quod mereatur duplicem maledictionem, propter duplex peccatum. Vel potest dici, eum loqui secundum legem Pittaci, qui ut dicitur lib. 2. Polit. in fine, statuit, ut ebrii, si quem percuterent, plus punirentur, quam sobrii; eo quod plures iniuriarentur. In quo, ut Aristoteles ibidem ait, videtur potius respexisse ad communem utilitatem, scilicet ut cohiberentur iniuria, quam ad veniam (ac rei æquitatem) qua habenda est ebrijs, ob carentiam vsus rationis. Quod si quis tamen & voluntariè, & deliberatè se inebriasset, ac simul certò præuidisset, homicidium ex ebrietate consequuturum, in eo ebrietas peccatum subsequens non diminueret, sed potius auget, ut in simili dictum de ignorantia affectata loc. cit.

DVBIVM IV.

De ieiunio, velut actu abstinentiæ; speciatim quid sit ieiunium, & cuius virtutis actus; an item sit in precepto; & quenam sint Ecclesiastici ieiunij tempora.

s. Thom. 2. 2. q. 147. art. 2. 3.

58 **Q**Uæ ad hanc rem pertinent, claritatis causa, ad certa quæstia reuocabimus. Quæritur primò, quid, & cuius virtutis actus sit ieiunium. **ASSERTIO I.** Ieiunium proprie, ac in præfenti, est maior quædam victus abstinentia, quam alioquin communis temperantiæ leges requirant, honesto & laudabili, ac præsertim spiritali aliquo fine assumpta. Ita S. Thomas quæst. 147. art. 1. vbi licet solius cibi mentionem faciat; subintelligitur tamen etiam quicquid siue per se, siue cum alio iunctum nutrire potest, vt est potus vini, cereuisiæ, lactis, seu alterius liquoris, quædam vim reficiendi ac nutriendi habentis.

59 **E**t additur ex eodem, *laudabili fine*; quia ieiuniû de quo loquimur, est actus virtutis; qualis ipsa per se abstinentia, cum sit res ex se indifferens, non esset. Et sufficit quicumque finis studiosus, seu ad virtutem pertinens, vt ieiunium propter officium. Reipub. rectè administrandæ assumptum &c. Sed ad propositum præcipuè pertinet finis spiritalis & facer, vt ipsemet S. Thomas ibidem docet; quia de ieiunio potissimum sacro & religioso sermo est. Ieiunium autem solius valetudinis causa assumptum, nisi valetudo vterius ad finem honestum referatur, non est ieiunium de quo agimus; quia non est actus virtutis, vt in simili de victus moderatione dictum ex S. Thom. dub. præcedenti.

60 **E**x quibus aliæ ieiuniorum notiones excluduntur, vt 1. Ieiunium, quod S. Thomas art. 2. vocat *metaphoricum*, à vitijs & peccatis, de quo Isai. 58. & Augustinus tract. 17. in Ioann. & refertur de Consecrat. d. 5. Can. *ieiunium*. 2. *Naturale*, quod est abstinentia ab omni cibo & potu, etiam absque proposito peracta, iuxta S. Thomam cit. quæstione. 147. art. 1. ad 3. argum. 3. *Commune & latè acceptum*, à nonnullis morale dictum, quod est parsimonia victus, iuxta consuetas leges temperantiæ. De quibus ieiuniorum modis hoc loco non agitur; sed solum de ieiunio superius descripto: quod tamen rursus, aut est *Ecclesiasticum*, hoc est, communibus Ecclesiæ legibus definitum, vt inferius dicitur; aut *privatum*, quod privato cuiusque arbitrio assumitur. S. Thomas a. 3. illud vocat *ieiunium Ecclesiæ*, hoc vero, *ieiunium naturæ*.

61 **ASSERTIO II.** Ieiunium, de quo loquimur, est virtutis actus. Ita S. Thomas quæst. 147. art. 1. Probatur ex Apostolo 2. ad Corinth. 6. v. 5. *In vigilijs, in ieiunijs, in castitate*. Vbi ieiunium

alijs virtutum actibus annumeratur. Ratio est; quia ad actum virtutis plus non requiritur, quam vt & opus ipsum ex se non sit malum, & ordinetur ad aliquod bonum seu finem honestum: vtrumque autem conuenit ieiunio; Ergo &c. Prima pars minoris probatur; quia nemo dixerit, esse per se ac intrinsece malum, ob aliquam specialem causam honestam, minus cibi sumere, quam alioqui conueniret secundum communem statum, aut temperantiæ legem; cum id nonnunquam propter infirmitatem vitandam, aut ad aliqua opera etiam corporalia expeditius peragenda, licitum esse nemo negauerit.

62 **N**ec obstat, quod nullus actus virtutis recedit à medio virtutis; cum tamen ieiunium recedere videatur à medio virtutis abstinentiæ, in hoc posito, vt tantum cibi sumatur, quantum natura necessitati conuenit, cui per ieiunium aliquid subtrahitur. Nam vt rectè respondet S. Thomas ibidem ad 2. medium virtutis, præsertim temperantiæ, non accipitur secundum quantitatem absolutam, sed secundum rationem rectam, iuxta Aristotelem 2. Ethic. cap. 6. à quo medio ieiunium non recedere, iam antea declarauimus: dummodo tantum de cibo non subtrahatur, vt vel natura conseruari non possit; vel homo reddatur impotens ad debita opera peragenda; quia vt ex Hieronymo refertur de consecrat. dist. 5. Canone. 24. *Non mediocriter errant, qui bono magno præferunt mediocre bonum. Nonne rationabilis homo dignitatem amittit, qui vel ieiunium charitati, aut vigilijs præfert sensus integritati; vt propter abstinentiam immoderatam, atque indiscretam psalmorum vel officiorum decantationem, aut amentie, aut tristitiæ notam incurrat.* Et infra. *Audiant itaque, qui ea quæ necessaria sunt corpori subtrahunt, illud quod per prophetam Dominus loquitur: Ego Dominus, odio habens rapinam holocaustorum. De rapina vero holocaustum offert, qui siue ciborum nimia egestate, vel somni penuria corpus immoderate affligit.* Quæ verba ita refert S. Thomas loc. cit. *Non differt vtrum magno vel paruo tempore te interimas, quia de rapina holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria, immoderate corpus affligit.*

64 **E**x quibus colligitur, mortaliter per se loquendo, & ex suo genere peccare eum, qui hac intentione ieiunat, vt morbos incurrat, vel mortem acceleret; sicut etiam plus minusue peccare eum, qui etsi non intendat damnum, probabiliter tamen scit, se damnum aliquod notabile incursum: secus si quis bona intentione ac fide ieiunet, licet nonnihil excédât, & postea damnum aliquod valetudinis incurrat; aut si quis ieiunijs, alijsue exercitijs insensibiliter vitam abbreviet, vt tradunt Medina Cod. de ieiunio q. 13. & Valentia pun. 3.

65 **A**ltera pars minoris probatur; quia ieiunium principaliter assumitur & ordinatur ad istos tres honestos fines; primo quidem ad *concupiscentias carnis reprimendas*. Vnde Apostolus loc. cit. ieiunijs castitatem subiungit; quia per ieiunia castitas conseruatur. Vt enim Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum ait, *sine Cereve & Baccho friget Venus*, id est; per abstinentiam cibi & potus tepescit

luxuria. Secundò, vt mens liberius eleuetur ad sublimia contemplanda. Vnde Daniel cap. 11. post ieiunium trium hebdomadarum, reuelationem accepit à Deo. Idem probatur exemplo Moysis, & Eliæ. Tertio ad satisfaciendum pro peccatis, iuxta illud Ioelis 2. v. 12. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.*

66 Quibus adde quartò, ad impetranda à Deo beneficia animæ & corporis, exemplo Danielis, Iudith, & Esther, de quibus infra; & iuxta illud Matth. 17. v. 20. *Hoc genus demoniorum non excutitur, nisi per orationem & ieiunium.* Omitto corporalia ieiunij commoda, vt quod ad bonam valetudinem, & vitæ diuturnitatem confert, quod morbos & humores noxios excludit, quod sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectum quodammodo serenat, & ad suas functiones aptiorem reddit, vt videre est cap. Nihil & cap. Legimus de consecrat. dist. 5. Quo spectat etiam illud Augustini sermon. 230. de tempore: *Ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, carnem spiritui subiecit, cor facit contritum & humilatum, concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardores extinguunt, castitatis verum lumen accendit.* Quod si propter fines terrenos, superius relatos, licitum ac honestum est ieiunium, quanto magis propter fines spirituales?

67 Nec obstat, quod ieiunium consistere videtur in pura negatione; sicut & ieiunium naturæ, quo quis dicitur ieiunus, antequam comedat, consistit in pura negatione; quod proinde etiam non est actus virtutis. Nam ieiunium, de quo loquimur, non est pura negatio, sed includit actum positium, quo quis ex rationabili proposito à cibus aliquantulum (modo scilicet superius explicato) abstinet. Ad quod significandum, ieiunium naturæ, quod in pura negatione consistit, apud veteres Theologos dicitur ieiunium ieiunij, hoc vero ieiunium ieiunantis, quasi ex proposito aliquid agentis, vt ait S. Thomas citat. artic. 1. ad 3.

68 **ASSERTIO II.** Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ. Ita S. Thomas cit. quæst. 147 art. 2. ex Isidoro, quem ibidem refert, asserente, *ieiunium esse parsimoniam victus, abstinentiamque ciborum.* Ratio est; quia omnis actus virtutis circa aliquam materiam, ad illam virtutem pertinet, quæ medium in illa materia constituit. Ieiunium autem attenditur in cibus, in quibus medium statuit abstinentiæ. Ergo ieiunium est abstinentiæ actus.

69 Dices, actum ieiunij superius explicatum, habere diuersum motiuium à virtute abstinentiæ, idque pertinens vel ad castitatem, vel ad liberam mentis eleuationem in Deum, vel ad satisfactionem pro peccatis; cum tamen abstinentiæ motiuium consistat in mediocritate qualem conueniens refectio corporis postulat.

Respondeo hoc argumentum conuincere, ieiunium de quo agimus pertinere posse etiam ad alias virtutes, puta Religionem, castitatem, vel quameunque aliam virtutem, ad cuius finem ordinatur, vt expresse etiam concedit S. Thomas cit.

artic. 2. ad 2. Nihilominus quatenus ob eos ipsos fines necesse est appetitum & delectationem eundi cohibere & moderari, idque in ordine etiam ad debitam corporis sustentationem, ne detrimentum aliquod valetudo patiat, vt dictum, quod ad temperantiam, ac speciatim ad virtutem abstinentiæ pertinet; nihil obstat, quo minus ieiunium sub hac ratione præcise, per se, ac proprius sit actus abstinentiæ; cuius nempe est, in cibo & potu debitam corporis refectioem & sustentationem respicere, ac procurare, etiam cum respectu ad circumstantias debitas, ne loco, tempore aut modo importuno refectioem quantumuis moderatè indulgeatur. Sicut ad virtutem castitatis pertinet, à venereis delectationibus temperare etiam cum obligatio & ratio abstinentiæ à voto, adeoque obligatione Religionis oriatur.

70 Quæritur secundò, vtum ieiunium sit in præcepto; ac speciatim, an recte Ecclesiæ præcepto constitutum sit. **ASSERTIO I.** Ieiunium cadit sub præceptum legis naturæ. Ita Sanctus Thomas quæstione 147. artic. 3. ex communi. Ratio est; quia cum ieiunium sit vtile medium, ad delectionem & cohibitionem culpæ, & ad eleuationem mentis in Deum ex dictis; quique ex naturali ratione tenetur tantum ieiunij, quantum ipsi necessarium est, ad prædicta. Et ideo, inquit S. Thomas, *ieiunium in communi cadit sub præcepto legis naturæ.*

Quia tamen, præter ieiunium, etiam alia suppetunt media carnem castigandi, & peccata vitandi ac expiandi, non est cur facile quisquam, ob prætermisum ieiunium, extra tempus ab Ecclesia præscriptum, peccati damnetur, si modo cætera media adhibeat: etsi pro conditione personæ, ipsum etiam quandoque ieiunium merito necessarium iudicari possit; præsertim quia magis conaturaliter & ab intrinseco vitij & concupiscentijs carnis resistit, easque diminuit. In quem sensum etiam S. Thomas eodem art. 3. ad 1. ait, *ieiunium esse de necessitate præcepti, vnicuique tali remedio indigenti; adeo vt multitudo hominum vt plurimum indigeat tali remedio: tum quia in multis omnes offendimus, vt dicitur Iacobi 3. inm etiam quia caro concupiscit aduersus spiritum, vt dicitur Galat. 5.*

71 **ASSERTIO II.** Sed & ab Ecclesia recte & conuenienter certa ieiuniorum tempora ac leges præscriptæ sunt, necessario obseruandæ. Ita S. Thomas quæst. 147. art. 3. omnesque Catholici, contra huius temporis Nouatores, qui Ecclesiasticas ieiuniorum leges rejciunt, nec quemquam patiuntur ijs adstringi; adeo vt ieiunium cum opinione eiusmodi necessitatis susceptum, velut superfluum damnent. Qui ipse etiam olim fuit error. Aërij veteris hæretici, vt videre est apud Epiphaniū hæres. 75. Augustinum lib. de hæresibus cap. 53. & Damascenum lib. de hæresibus.

Probatum assertio primò ex scriptura, quæ vniuersim docet, & Ecclesiam de rebus honestis leges ferre posse, & Ecclesiæ præceptis obediendum esse, vt suo loco docuimus tomo 2. disp. 5. q. 5. dub. 1. & q. 6. dub. 3.

72 Secundo probatur ex Concilijs & SS. Patribus. Ita enim præcipiunt, & aperte tradunt Concilium Nicænum 1. Can. 5. Laodicenum Can. 49. Concilium Gangrense. Canone. 19. Triburienſe Canone 35. Carthaginense IV. Canone 63. Agathense Canone. 12. Moguntinum sub Carolo Magno Canone 35. Toletanum VIII. Canone 9. & Synodus VI. Constantinopolitana Canone 56. Item ex Patribus Theophilus Alexandrinus lib. 3. Paschali, Epiphanius citat. hæresi 75. Basilius hom. 2. de Ieiunio, Ambrosius serm. 25. Augustinus de hæresibus citat. cap. 53. & Epist. 86. ad Casulanum, Chryostomus homil. 6. ad populum Antiochenum; & Leo serm. 13. de ieiun. qui potissimum etiam de Quadragesimæ ieiunio loquuntur.

Quibus consentit vniuersalis & antiquissima totius Ecclesiæ praxis & consuetudo, quæ licet quoad circumstantias temporis ac modi non nihil variauerit, in eo tamen semper & vbiq; consentiens fuit, vt certa quædam ieiuniorum tempora necessario obseruanda traderet.

73 Tercio accedunt rationes. I. Quia vt optime argumentatur hic S. Thomas citat. artic. sicut ad seculares Principes pertinet, præcepta legalia iuris naturalis determinatiua tradere de his, quæ pertinent ad vtilitatem communem in temporalibus rebus; ita etiam ad Prælatos Ecclesiasticos pertinet, ea statuta præcipere, quæ ad vtilitatem comunem fidelium pertinent in spiritualibus bonis: tale vero esse ieiunium superius demonstratum est: Ergo id recte legibus Ecclesiæ præscriptum est; ita quidem vt ieiunium in communi cadat sub præcepto legis naturæ, ex dictis; determinatio vero temporis & modi ieiunandi, secundum convenientiam & vtilitatem populi Christiani, cadit sub præcepto iuris positiui, quod est à Prælati Ecclesiæ institutum. Et hoc est ieiunium Ecclesiæ aliud vero est natura. Ita S. Thomas.

74 II. Non solum Deus in Paradiso primis parentibus, sed etiam postea vniuerso generi humano, tum in legenaturæ Genesis 9. vers. 4. tum in lege scripta Leuitici 17. vers. 10. itemque Leuit. 16. & 23. & Zachariæ 8. vers. 19. certa quædam ieiuniorum præcepta præscripsit.

III. Ipsi etiam Apostoli Act. 15. vers. 29. communi consensu, quandam ieiunij legem omnibus fidelibus pro tempore seruandam præscripserunt, vt abstinerent à sanguine & suffocato. Et Apostolus 1. ad Thessal. 4. vers. 2. de eiusmodi præceptis loquens ait: *Scitis quæ præcepta dederim vobis, per Dominum IESUM.*

IV. Nemo negauerit, etiam à ciuili Magistratu posse iustis de causis, in ordine ad bonum commune politicum ac speciatim etiam propter debitam Oeconomiam rationem seruandam leges ferri de certa quadam ciborum abstinentia & moderatione &c. cur igitur non etiam Ecclesiasticus magistratus ob finem spiritualem?

75 Neque vllius sunt momenti, quæ Sectarij contra ieiunij leges obijciunt. Nimirum primo quædam scripturæ loca male intellecta; speciatim 1. esse doctrinam demoniorum abstinere à cibis, quos creauit Deus ad percipiendum 1. ad Timoth. 4. Item 2. Nemo vos iudicet in cibo aut potu, quæ sunt umbra fu-

turorum, ad Coloff. 2. Item 3. Non quod intrat in os, coquinat hominem. Matthæi 15. Item 4. illud Manducate quæ apponuntur vobis. Lucæ 10. Denique 5. Omne quod in macello venit, manducate 1. Cor. 10.

76 Respondetur enim, in primo loco sermonem esse de Tatiano, alijsque veteribus hæreticis, qui abstinentium docuerunt à quibusdam cibis, tanquam natura sua immundis, vt ex ipsis verbis, & veterum explicatione manifestum est: eo præcipue, quod tunc temporis licite adhuc Iudæi à cibis quibusdam, iuxta præscriptum legis abstinebant.

Secundo loco sermo est de abstinentia ciborum veteri lege præscripta, quasi ea etiam Christiani obligentur; vt iidem hæretici quidam iudaizantes dixerant.

Tertij loci sensus est, cibum per se non coquinare hominem, seu animam hominis; interim non negatur, coquinare posse animam ratione, inobedientiæ, concupiscentiæ, vel scandali, &c.

Quarto loco præcipit Christus Apostolis, vt contenti sint cibis, qui apponuntur, nec priuatas delicias confectentur; salua tamē pro eo tempore, tam lege naturali, ne quid noxiū comedant, quam Moisaica ne cibos lege vetitos manducet.

Quinto loco prohibetur nimis scrupulosa inquitio de carnibus, sint ne idolis immolata, an non, vt ex loci contextu & SS. Patrū explicatione patet.

77 Secundo obijciunt, libertatem Euangelicam ijs legibus violari, saeuente etiam vti putant Augustino lib. de vera Religione cap. 17. & epist. 119. ad lanuarium cap. 19.

Ad hoc bene respondet S. Thomas cit. q. 147. a. 3. ad 3. Augustinum ibidem loqui de his, quæ neque sacrarum scripturarum auctoritatibus continentur, neque in Concilijs Episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersalis Ecclesiæ roborata sunt. Ieiunia vero quæ sunt in præcepto, sunt in concilijs Episcoporum statuta, & consuetudine vniuersalis Ecclesiæ roborata. Nec sunt contra libertatem populi fidelis, sed magis sunt vtilia ad impediendam seruitutem peccati, quæ repugnat libertati spirituali, de qua dicitur ad Galat. 5. Vos enim fratres in libertatem vocati estis; tantum ne libertatem detis in occasionem carnis.

78 Tertio Iudaismi arguunt Catholicæ Ecclesiæ ieiunia. Respondeo hanc insaniam esse, non minus quam si quis vniuersim festos Ecclesiæ dies de Iudaismo condemneret. Nam nos neque iisdem præcise quibus Iudæi, temporibus, nec ob eandem particulatim causas, nec ex eodem præcepto, nec eodem modo ieiunamus. Quod si omnis cultus Christianorum eliminandus est, qui cum Iudæorum religione nonnulla similitudinem habet, etiam baptisimi & Eucharistiæ sacramenta abijcienda erunt.

79 Quarto obijciunt; certe tamen illicitum esse ieiunare, vel ad exhibendum Deo cultum, vel ad satisfaciendum pro peccatis. Respondeo his scripturæ buccinatoribus ipsam scripturam aperte aduersari. Si enim superstitiosum est Deum ieiunij colere, cur laudatur Anna Prophetissa Lucæ 2. quæ non discedebat de templo, ieiunij & obsecrationibus seruiens nocte ac die? Cur Tobia 12. vers. 8. dicitur, Bona est oratio, cum ieiunio, ac elemosyna

magis quam thesauros auri recondere? Cur Apostolus 2. Corinth. 6. vers. 4. exhortatur: *Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, &c. in vigilijs, in ieiunijs, in castitate?* Cur Deus ipse præcipit Ioelis 2. vers. 12. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu?* Si Deus ob peccata offensus ieiunio non placatur, cur in eum finem ieiunavit Dauid, 2. Regum 12. Achab 3. Reg. 21. Niniuitæ Ionæ 3. Iudith cap. 8. v. 6. Esther cap. 4. v. 16. Daniel cap. 10. v. 3. Plura Gregorius de Valentia hic disp. 9. q. 2. punc. 2. §. 2. & Bellarminus lib. 2. de bonis operibus in particulari cap. 8. 9. & 11.

80 Queritur tertio, quonam tempore lex Ecclesiastici ieiunij obliget. Nec est quæstio de ieiunio naturæ, ut ex S. Thoma nominauimus: hoc enim nullo certo tempore obligat; sed id quisque assumere tenetur, quoties ad supradictos fines, præsertim ad tentationes carnis vincendas necessarium fuerit, ut antea dictum. Quod vero ad ieiunium ecclesiasticum attinet, tria sunt vniuersim tempora Ecclesiæ lege hodie ad ieiunandum destinata, præter certos dies, quibus non quidem proprie ieiunium, sed à carnibus abstinentia præscripta est; nimirum Quadragesima, quatuor anni tempora, & quædam vigilia maiorum Ecclesiæ festorum. De quibus singulis hæc sigillatim notamus.

81 I. Ieiunium quadragesimale institutum est non primum à Telesphoro Papa, ut senserunt nonnulli apud Eusebium in Chronico, & apud Bellarminum cit. lib. 2. cap. 14. siquidem ante Telesphori tempora, Quadragesimæ apertè meminit Ignatius apud Bellarminum loc. cit. sed institutum est ab ipsis Apostolis, ut habetur non solum Canon. 68. Apostolorum; sed expresse etiam testantur Epiphanius hæresi 75. Hieronymus epist. ad Marcellam, Leo serm. 6. de Quadrag. & colligitur ex Regula Augustini epist. 118. ad Ianuarium & lib. 4. de baptismo cap. 24. vbi docet, *Quod vniuersa tenet Ecclesia, neque concilijs institutum, sed semper retentum est, ex Apostolica traditione descendere.* Idemque rectè tradunt Ioannes Medina tractat. de ieiunio quæst. 2. Bellarminus cit. lib. 2. cap. 14. & Gregorius de Valentia q. 2. punc. 2.

82 Apud quos etiam causæ eiusdem institutionis ex SS. Patribus referuntur, complures 1. ut ad sacram comunem in Paschate populus Christianus disponatur, 2. ob memoriam Sacræ Passionis digne recolendam, 3. ut quadragesimale ieiunium Christi pro modulo imitemur, 4. ut pro negligentijs & peccatis totius anni, quasi communis & publica poenitentia agatur, 5. ut Deo persoluantur quasi decimæ omnium dierum totius anni ut refertur ex Gregorio canone *Quadragesima*, de consecrat. d. 4. Constat enim annus diebus 365. cuius numeri decima pars sunt 36. quot nempe ieiuniorum dies numerantur à Dominica prima quadragesimæ; quibus tamen additi sunt quatuor reliqui dies, ad complendum numerum quadragenarium exclusis sex intercurrentibus dominicarum diebus quibus non ieiunatur; sed solum abstinentia seruatur.

In quo tamen ipso dierum numero, licet olim magna admodum fuerit varietas; ita ut aliæ Pro-

uinciæ plures dies & hebdomadas, aliæ pauciores ieiunarent; tota tamen Ecclesia in hoc semper consentit, ut quadragesimale ieiunium, ab exemplo Christi, Moysis, & Eliæ ita denominatum, idque ante Paschale festum, adeoque verno tempore celebraretur ut videre est apud Bellarminum cit. lib. 2. cap. 15. Quia nimirum eo tempore; & caro inprimis, ob sanguinis & spirituum augmentum, efferefcere solita ieiunij fræno indiget; & ipsa etiam corporis sanitas, ob humorum incrementum, maiorem abstinentiam exigit.

83 II. Ieiunium quatuor anni temporum itidem ex Apostolica traditione deriuatum videtur, ut testatur Leo serm. de ieiunio Pentecostes, & pluribus disserunt Bellarminus cap. 19. & Baronius Anno Christi 57. Rationes institutionis fuerunt, ne Christiani Iudæis quater in anno nimirum, mense quarto, quinto, septimo, & decimo, ut habetur Zachar. cap. 8. ieiunia celebrantibus remissiores viderentur, 2. quia his temporibus ordinari solent Ecclesiæ Ministri, ut notauit S. Thomas hic, quæst. 147. a. 5. 3. ut quemadmodum singulis annis & hebdomadibus, ita & singulis mensibus sua responderent ieiunia, singulis diebus quatuor temporum in singulos menses computatis, iuxta S. Thomam ibidem 4. ut siue pro frugibus impetrandis Deo supplicaretur, siue pro ipsidem perceptis gratiæ Deo agerentur; quando ijs ipsis temporibus maxime fruges vel feruntur, vel nascuntur, vel maturantur, vel colliguntur, 5. ut singulis anni temporibus, nimirum veri, æstati, autumno, hyemi sua responderent ieiunia, &c. Quæ tamen etiam in hoc ipso ieiunio olim fuerit varietas videre est apud Bellarminum cit. lib. 2. cap. 19. qui etiam putat, initio trium tantum temporum ieiunium obseruari fuisse solitum; quartum vero ex decreto Callisti fuisse additum.

III. Ieiunia vigiliarum communi Ecclesiæ iure sunt, 1. Vigilia Natiuitatis Domini, 2. Assumptionis Beatæ Virginis, 3. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, intra tempus paschale; & vigilia Ioannis Euangelistæ, in festa Natalitia incidente, 4. Vigiliæ Pentecostes, 5. S. Ioannis Baptistæ, 6. S. Laurentij, 7. omnium Sanctorum, ut partim habetur capitulo *Ex parte*, de obseruatione ieiuniorum; partim ex vsu Ecclesiæ constat; tamen postremi quatuor dies antiquiore lege scripta non præcipiuntur, ut videre est apud Syluestrum V. *Ieiunium* num. 4. Caietanum 2. 2. q. 147. a. 2. Azorium tom. 1. lib. 7. cap. 24. q. 2.

84 IV. Dies non quidem proprii ieiunij, sed abstinentiæ tamen à carnibus sunt hodie, feria sexta, & Sabbatum per annum; nisi in aliquem eorum incidat festum Natiuitatis; his enim diebus potissimum recolitur Christi passio mortuique ac sepulti memoria; quamuis olim de Sabbato diuersis Ecclesijs diuersa fuerit consuetudo, ut videre est apud Augustinum epist. 118. & 119.

Talis olim etiam erat feria quarta, ut videtur, est Canone Apostolorum 68. quæ tamen iam dudum, occidentalis Ecclesiæ more, in Sabbati ieiunium videtur fuisse commutata; etsi in quibus-

dam locis, puta in Hybernia ieiunium quartæ feriæ etiamnum perduret. De qua re plura Turrianus lib. 1. pro Apostolis canonibus cap. 3. & Bellarminus cit. lib. 2. cap. 17. & 18.

Diebus autem rogationum communi Ecclesiæ iure abstinentia a carnibus non est in præcepto, sed solum in consilio, ut videre est apud Bellarminum cap. 21. Sicubi tamen in aliqua diocesi peculiare aliquod hæc de re præceptum extet, negligendum non erit, non secus ac de festis alicuius Diocesis proprijs accidit. &c.

Omitto ieiunium aduentus, quod olim pio Ecclesiæ Romanæ more obseruatum fuisse, patet ex Innocentio III. capit. *Consilium* de obseruatione ieiuniorum; idque etiamnum non tam ex præcepto, quam ex consilio aut voto à multis seruari Ecclesiæ vsus satis aperte testatur, inquit Bellarminus lib. 2. cap. 20.

85 V. Tempore vero paschali, quod est inter pascha & Pentecosten, dieque Natalis Domini, ieiunandū non esse, tradunt SS. Patres apud Bellarminum lib. 2. cap. 23. Maioriqu; olim seueritate in hæreticorum quorundam detestationem prohibitum fuit, ieiunare diebus Dominicis, ut videre est apud Epiphanium doct. compend. Ambrosium epist. 83. Augustinum epist. 86. ad Casulanum & epist. 119. ad Lanuariū, & in Concilio Gangrensi canon. 18. & Carthaginensi. IV. Canon. 64. Bracharensi I. cano. 4. Iam verò ieiunium his diebus non simpliciter est prohibitum, sed solum si quis vel ex superstitione ieiunet, ut Montanistæ faciebant, vel ex errore, ut Manichæi & Priscillianistæ; vel ex contemptu Ecclesiæ, ut Eustathiani, Aeriani; vel denique cum scandalo aliorum, ut si quis vnā hebdomadæ diem ieiunaturus, eligat præ alijs diem Natalis Domini, aut Dominicam. Alioqui enim si quis vel ad tentationem carnis superandam, vel causā morbi corporalis curandi, vel quia vult ieiunū totius anni, aut integri mensis, non peccabit, si paschali tempore, vel in Dominica die, vel etiam in Natali Domini ieiunauerit, ut ex Epiphanio, Hieronymo, & Augustino locis cit. docet. Bellarminus cit. lib. 2. cap. 23.

86 Interim tamen probare nullo modo possum, quod in cœnobio quodam Virginum communi more receptum scio ut ieiunium quadagesimale, soluant primum. FERIA SECUNDA PASCHÆ, ipsoque festo Paschæ adhuc à carnibus abstineant. Hoc enim nec vllō antiquitatis exemplo probari, nec excusari necessitatis, aut honestatis alicuius prætextu potest, adeoque planè superstitiōse obseruationis, totius Ecclesiæ consuetudini repugnantis speciem habere videtur. Grauius Ambrosius epist. 83. *Dominica ieiunare non possumus; quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in Resurrectionem Christi non credere, si legem quis ieiunij die Resurrectionis indicat.*

D V B I V M V.

Ad quidnam, quomodo & quosnam obliget præceptum Ieiunij Ecclesiastici & quinam ab eo excusentur.

S. Thomas 2. 2. q. 147. a. 4. 5. 6. 7. 8.

87 **Q**uæritur primo, ad quidnam obliget præceptū ieiunij. Vbi rursus non est quæstio de ieiunio morali, vel naturæ; hoc enim ex parte ipsius refectionis quoad substantiam, numerum vel tempus spectatæ, nulla certa lege definitum est; sed eatenus solum obligat, in quantum cuique certa quædam abstinentia à cibo potuue necessaria est, ad violationem alterius virtutis vitandam, puta castitatis, aut penitentia &c. Est igitur quæstio solum de lege ieiunij ecclesiastici, ad quidnam obliget. Et respondetur breuiter, obligare, ut seruetur debitus modus in tribus. 1. in qualitate ciborum. 2. in multitudine refectionum. 3. in hora seu tempore refectionis.

88 Quantum ad primum, abstinentum est vi huius præcepti, diebus quidem ieiuniorum, extra Quadagesimam, à carnibus tantum; nisi forte alicubi specialis consuetudo plus etiam exigat: in quadagesima verò à carnibus, ouis, & lactinijs; ex capit. *Denique* dist. 4. ex S. Gregorio epist. ad Augustinum Anglorum episc. nisi alicubi receptus & approbatus mos patriæ etiam oua & lactinia licita fecerit, ut post S. Thomam q. 147. a. 8. ad 3. comuniter notant omnes, & ipsa passim docet experientia ac vsus Germaniæ: licet nec in hac eadem vbique sit consuetudo: id quod ex proprijs locorū moribus vel legibus descendit; ut merito cum Hieronymo epist. 28. ad Lucinium scripserit. S. Thomas cit. a. 8. ad 3. *Vnaquaque Provincia abundet in suo sensu; & præcepta maiorum leges Apostolicas arbitretur.*

Et quamuis Nauarrus Manual. cap. 21. num. 15. requirat, ut talis consuetudo durauerit saltem per quadraginta annos; id tamen non ita scrupulose & mathematicè accipiendum videtur: sufficit aliquot annis durasse, Episcopo vel Papa sciente, nec contradicente, ut iam dudum tradidi, iuxta comunem doctrinam de abrogatione legum tom. 2. disp. 5. q. 7. dub. 1. & recte etiam notauit Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 2. In dubio consulendum iudicium prudentum, præsertim verò Ecclesiæ Prælatorum, ut recte Valentia disputat. 9. quæstione. 2. punct. 3.

89 Quod ad secundum attinet, diebus illis quibus solummodo est *carnis priuium*, puta diebus veneris, sabbati &c. nihil peculiare de paucitate refectionis decretum est: at diebus proprie dicti ieiunij, puta Quadagesimæ, vigiliarum, &c. necesse est vnica tantum refectione esse contentum; ita nimirum, ut non liceat sæpius quàm semel intra diem naturalem ieiunij, sumere cibum ad corpus nutriendū, saltem

nota-

notabiliter, vt ex vsu Ecclesiæ, post S Thomam q. 147. a. 6. ex cõmuni docent Caietanus in Summa V. *Ieiunium*, Nauarrus manuali cap. 21. n. 13 Ioannes Medina de ieiunio q. 5. Gregorius de Valentia q. 2. punct. 3.

Et quamuis in ea vnica refectione plus aliquanto cibi sumi possit, quam ordinarie sumebatur, vt recte notauit Toletus lib. 6. cap. 2. num. 4. & constat ex Ecclesiæ praxi; curandum tamen est, vt consistatur intra leges temperantiæ, iuxta S Thomam quæst. 147. art. 6 ad 2. si non fiat, peccatur quidem contra virtutem temperantiæ, attamen ieiunium non soluitur, vt docet Medina tract. de ieiunio quæst. 11. et si quidam aliter docuerint.

Quod si quis, postquam semel à mensa surrexit, animo finiendi refectionem, siue prandium, rursus, licet post paruum interuallum, mensa accumbat, & epuletur, ieiunium violat, vt docet Nauarrus loc. cit. Secus est, si quis animo statim redeundi, & prandium continuandi à mensa furgat, vt recte Caietanus loc. cit. Quod etiam concedit Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 2. si quis animum quidem non habuerit redeundi ad comestionem, tamen durante adhuc prandio, mutet intentionem.

90 Ieiunium autem non violant potus aquæ, aut etiam vini, licet quid modicum simul edatur, ne potus noceat; nec quæ sumuntur per modum medicamenti, vt Electuaria; si modo fraus absit; neque sumpta ad prægustandum, vel per modum cuiusdam præseruatiui, ne quis v. g. inter legendum ad mensam, vel in alijs occupationibus notabiliter viribus deficiat. Quod si quis die ieiunij se inebriet, peccabit quidem mortaliter contra leges temperantiæ; at non contra legem ieiunij, iuxta S Thomam loc. cit. a. 6. ad 2. & communem.

91 Sed nec violatur ieiunium per collationes vesperinas; In quibus iuxta receptas locorum consuetudines, sumitur aliquid panis, aut fructuum, etiam per modum alicuius exigui nutrimenti, hoc enim licitum fecit præscripta consuetudo, vt ex communi docent citati. Quantitas vero eiusdè definienda est ex cõmuni consuetudine patriæ, & vsu prudentum, & piorum virorum.

Addit Azor lib. 7. cap. 8. q. 8. excusari etiam viros nobiles, qui paulo maiori, quam ceteri vtuntur collatione respectiue; tum quia id consuetudo permittit; tum quia solent esse debilioris valetudinis, & assueti delicatioribus & pluribus epulis. Certe modicum frigidi piscis, aut pastæ seu placente sumere, vbi id moris est, non videtur esse illicitum. Offæ autem recens costæ vt male pransis, alijsq; infirmis, & indigentibus non sunt illicitæ: ita ad Ecclesiastici ieiunij communes leges ac normam non quadrant, quæ proinde veteri more ad cõmunes religiosorum ieiunantium mensas non inferuntur; tum ne frustra aliorum assidentiũ irritetur appetitus: tum ne id etiam trahi facile possit in exemplum: quasi id vniuersim ieiunantibus liceat.

92 Aliæ refectiones interdiu per se non sunt licite, sed in ijs plus minusue peccabitur, pro ratione, quantitatis. Quod si quis sæpius modice comedendo, perueniat ad notabilem quantitatem, is etiam peccabit mortaliter, cum actus illi in vnum effectũ

coëant, non minus quam multa furta parua, vt recte Lessius dub. 2. n. 10.

Et quamuis liceat alioquin prandij refectione differre in cœnam, non licet tamen ideo absque peculiari causa, circa meridiem sumere collatione; cum huic rei nec lex, nec consuetudo patrocinetur, vt cum Caietano & Nauarro recte docet Valentia loc. cit. sed ex causa licet, vt docent Sa, Azor, & alij citati.

Verum dubitatur primo, an aliquis toties peccet contra ieiunij legem, quoties interdiu, post primam refectione sine causa excusante, comedit corpus reficiendo. Respondeo, probabilius videri, solum peccare in secunda refectione, non in tertia, nisi secunda vacauerit graui peccato, propter inadvertentiam, vel paruitatem materiæ. Ita docent Durandus in 4. dist. 15. q. 11. Gabriel in 4. d. 16. q. 3. a. 3. dub. 5. Caietanus hic. q. 146. a. 8. Syluester V. *Ieiunium* q. 8. Nauarrus cap. 21. num. 14. Valentia cit. punct. 3. Sa. loc. cit. & Azor cap. 9. q. 2. licet contrarium dixerint Maior in 4. d. 15. q. 6. Ioannes Medina tract. de ieiunio q. 5 & Couarruias lib. 4. variarum cap. 10. n. 13.

Ratio est. Quia vt habere videtur communis fidelium sensus, Ecclesia non prohibet vltiorem comestionem quomodocunque consideratam, sed solum prout quis per illam transgreditur hunc quasi ieiunij limitem, qui est vnica comestio.

Interim dubium non est, peccari toties, quoties die ieiunij carnes comeduntur; & supponunt communiter omnes, idque ex ipso fidelium sensu, non excusare paruitatem materiæ: quod eatenus verum existimo, quatenus esus carnis seu cibi vetiti, existimatur aduersari fidei professioni. Alias non video, cur non æque in hac, ac in alijs materijs, à mortali excusare possit materiæ paruitas.

94 Secundo dubitatur, an & quomodo peccent, ij, qui oblato cibo, inuitant ad comedendum læpius, contra ieiunij legem. Respondeo, peccat mortaliter, si id faciant per contemptum, aut cum graui scandalo: aut si directe intendat violationem ieiunij, siue alterius peccatum mortale: Venialiter autem tantum peccat, concurrentibus tribus circumstantijs 1. vt quis non intendat comestionem alterius, quatenus iterata vel prohibita; sed solum quatenus comestio est. 2. vt alter sit alias violaturus ieiunium, licet à te non inuitatus. 3. vt eiusmodi inuitatio fiat ex aliqua causa, saltem cuiusdam vrbanitatis ac amicitie; quod si causa grauior esset, posset inuitari etiam, qui alioquin non erat violaturus ieiunium. Ita docet Gregorius de Valentia loc. cit. cum Caietano V. *Ieiunium*, Nauarro n. 24.

95 Quod quidem de offerentibus solummodo cibos non habet, magnam difficultatem; nec de inuitantibus, si quem alioquin cœnam non inuites, non tam ad cœnam, quam ad locum & confortium cœnæ, vt nimirum hic potius, quam alibi cœnet, vt docet etiam Azor lib. 7. cap. 3. q. 12. Sed difficultatem habet si quis alterum absolute ad cœnam illicitã inuitet; quia ad rem, quæ sine peccato mortali hic & nunc fieri nõ potest, mortale peccatum est directe inducere: quod etiã in proposito casu censeo locum habere cum Azorio; nisi quis forte

inuitet.

inuitet ad comedendum quidem, sed non ultra quantitatem, quæ excedat limites peccati venialis; tunc enim ad comedendum inuitare solum erit veniale. De hospitibus autem carnem, aut conam apponentibus in fine huius dubij agetur.

96 Quod ad tertium, nempe horam competentem refectiois attinet, solum quidem erat hac de re varia lex & consuetudo. Initio enim abstinerebatur usque ad vesperam; deinde usque ad horam nonam ab ortu solis. Sed iam licet circa meridiem plus minus sumere refectioem, iuxta receptam ocorum consuetudinem, ita scilicet, ut sumi possit hora vndecima, non ante tamen, nisi ex causa peculiari, ut ex cap. solent & Glossa ibidem de consecrat. d. 7. notauit Lessius cit. dub. 2. & pluribus Bellarminus lib. 2. de bonis operibus in particulari cap. 2.

Nec est peccatum, etiam in Quadragesima, vespers priuatim recitare, post sumptum prandium, ut recte Caietanus; neque peccat horam prandij ex causa preueniens, ut iter factus, aut propter hospitem. Neque sine causa tempus prandij anticipare, perse loquendo, plus est quam peccatū veniale, ut recte Gabriel in 4d. 1.6. q. 3. a. 3. dub. 1. & Angelus V. Ieiunium, q. 2. post Innocentium, Ioannem Andreæ, Ostiensis, Archidiaconum; etsi contrarium dixerint Syluester V. Ieiunium q. 4. Caietanus hic q. 147. a. 7. Nauarrus manuali c. 12. n. 27. & Azor c. 22. q. 4. quia non substantia, sed sola quædam circumstantia ieiunij, perse non admodum grauis violatur.

97 Quæritur secundo, quomodo, & quomodo obliget præceptum ieiunij Respondetur sequentibus pronuntiat. I. licet omnia quidem Ecclesiæ ieiunia, etiam ipsius Quadragesimæ, ex solo præcepto humano, non diuino obligent, ut habet communis sententia; id ipsum tamen Ecclesiæ præceptum ex suo genere sub peccato mortali obligat, ut habet communis sensus fidelium, & consensus Doctorum apud citatos, contra Angelum V. Ieiunium, qui putat, tantum obligare sub veniali: quamuis à mortali facile excusare possit, tum paruitas materiæ, tum ignorantia, & bona fides.

In quem sensum vniuersim à mortali excusari docent Syluester V. Ieiunium q. 8. Caietanus ibidem & Nauarrus cap. 21. Manual. n. 20. eos, qui bona fide, & sine crassa ignorantia existimant, se habere iustam causam non ieiunandi, etiam si re ipsa fallantur.

98 Stante vero dubio, an quis ieiunium seruare teneatur, existimat quidem Lessius dub. 5. ieiunium esse seruandum; quasi lex & obligatio legis sit in possessione, meliorisque conditionis: Sed quia hoc ipso etiam dubitatur, an talis contineatur sub lege ieiunij, seu quod idem est, an lex ieiunij ad eum pertineat; existimo parem esse huius rationem cum eo qui dubitat, an aliqua à se ut ita dicam, lex voti sit edita, qua constringatur. Secus foret si obligatio legis aut voti certa sit, etiam respectu operantis, sola autem executio incerta. Nam in priori casu, libertas operantis; in posteriori obligatio legis seu voti velut in possessione est, & hoc ipso melioris conditionis, ut suo loco generatim dictum tomo 2. disp. 2. q. 6. dub. 4.

99 II. Præceptum ieiunij Ecclesiastici obligat omnes & solos Christianos, rationis ita ca-

paces, ut possint mortaliter peccare; nisi eos aliqua rationabilis causa excuset. Pueri vero ante usum rationis, & quidem ut consuetudo ac probabilis sensus Doctorum legem interpretatur, ante septennium, nulla ieiunij lege tenentur. Itaque etiam carnes comedere possunt, iisdemque ab alijs ministrari, ut dictum etiam tom. 2. d. 5. q. 6. dub. 2. & docent Corduba in summa q. 40. Sa. V. Ieiunium, & Azor tom. 1. lib. 7. cap. 27. q. 3. post Innocentium, & Caietanum.

Causa vero à lege ieiunij ex toto, vel ex parte, excusantes generatim sunt tres, ut annotat Caietanus V. Ieiunium & colligi potest ex S. Thoma q. 147. a. 4. nimirum Impotentia, Necessitas seu Labor, & Pietas.

100 III. Ob impotentiam excusari censentur, qui absque notabili detrimento suo, vel alterius, ieiunare non possunt. Qua de causa à lege vnius refectiois excusantur, 1. infirmi, conualescentes, & debiles, qui crebris & modicis refectioibus indigent. 2. prægnantes & lactantes, quæ si ieiunent, non habent sufficiens pro se & prole, alimentum. 3. pauperes, qui non habent sufficientem cibum pro vna refectioe, ut ex communi docent Valentia pun. 5. & Azor lib. 7. cap. 27. quæst. 5. 6. & 7. 4. qui nondum impleuerunt annum ætatis Vigagesimum primum; cum ad id usque temporis soleat durare incrementum hominis, ut cum S. Thoma ex communi docent Valentia, Azor Sa locis citatis, quidquid nonnulli dixerint. Quamuis conueniens sit, ut etiam prius incipiant assuescere ieiunij; & vero nonnunquam lege naturali, propter vincendas carnis tentationes, ad id teneantur, de quo grauius monet Peltanus lib. 2. de ieiunio cap. 17. Sicut ad ieiunia religionis tenentur, Professi, etiam ante annum vigagesimum primum ut docent Sa, V. Ieiunium & Azor cap. 28. q. 3. post Syluestrum, Rosellam, Ledesnam, Cordubensem; licet neget Medina in Confess. instructione.

101 5. Excusantur Senes, ut plurimum sexagenarij, ob imbecillitatem; quamuis hic non ita præsumitur sit certus terminus; adeo ut si ea etiam ætate adhuc robusti sint, à ieiunio non excusentur, id quod arbitrio prudentis, præcipue Superioris diiudicandum, ut docent Caietanus in Summa V. Ieiunium, Nauarrus Manual. cap. 21. num. 16. & Valentia loc. cit. etsi nonnulli absolute pro viris quidem sexagesimum, pro feminis quinquagesimum ætatis annum, velut legis ieiunialis terminum constituent, ut videre est apud Sa. V. Ieiunium num. 9. & probabile censet Azor cap. 28. q. 4. qui tamen potius requirit in viris annos septuaginta.

102 IV. Necessitatis titulo excusat labor grauis quorundam opificum, non ferens ieiunium, puta agricolarum, fabrorum ferrariorum, & lignariorum, sutorum &c. ut & iter diurnum agentium; nisi triteris susceptio sit mere spontanea, qua sine villo detrimento vel comodi iactura carere possis; talis etiam est causa petenti coniugi debitum reddendi vel ei non displicendi; cum hæc alioque per ieiunium impediuntur. Item si magna alioquin comoditas lucri seu comodi acquirendi negligenda sit per ieiunium. Et quotiescumque demum aliquis ieiunando vacare nequeat licui operi, sibi suisue

necessa-

necessario, vt cum S. Thoma cit. q. 147. a. 4. do-
cent citati. Labor autem leuis, vt in opificio sartor-
um, & tensorum, à ieiunio non excusat, vt ex
communi docent Lessius dubi. 6. & Toletus lib.
6. cap. 6. qui tamen nec futuribus parcat.

103 V. Titulo pietatis excusatur, quisquis aliquod o-
pus melius Deoque gratus simul cum ieiunio præ-
stare non potest, vt est concionari, in scho. is doce-
re, confessiones audire &c. item cū peculiari qua-
dam aliorum ædificatione, suoque profectu spiri-
tuali peregrinari, vt cum Caietano V. *Ieiunium*, &
Nauarro Manuali cap. 21. num. 18. docet Valen-
tia loc. cit.

Sed & Azor lib. 7. cap. 29. quæst. 1. existimat, id-
que exemplo Spiridionis comprobatur ex Sozome-
no, & Nicephoro lib. 8. c. 24. ieiunium aliquan-
do sine fraude prætermisum, omni culpa vacare,
eo quod bona fide amici, vel peregrini causa solua-
tur, ob amicitiam seu charitatem; si nimirum ami-
ci illi tali videantur amicitia officio recreari & in-
digere.

Itaque si quis ob aliquam ex supradictis causis,
seruata abstinentia ciborum prohibitorum, non
ieiunet, non peccat saltem mortaliter; non solum
si euidenter sciat, aliquam eiusmodi causam subesse;
sed etiam si quis probabiliter, aut saltem bona
fide, citra ignorantiam crassam vel affectatam exi-
stimet, talem causam hic & nunc subesse, vt supe-
rius dictum & notauit Valentia loc. cit.

104 Dicere autem, in quibusdam prouincijs, vi con-
suetudinis, ieiunij legem vniuersim etiam in Qua-
dragesima non obligare, nisi tribus in hebdomade
dieb⁹, hæcenus non audeo, nec inuenio ex auctori-
ribus, qui id affirmauerit. Quamuis enim passim id
à confessarijs permittatur, id tamen non alia ratio-
ne permitti credo, nisi quia rationabiles causæ al-
legantur, quæ probabiliter à ieiunio quotidiano ex-
cuset. Et valde notandum est, consuetudinē legi
non derogare, nisi ea consuetudo circa actus legi
contrarios versetur, in ea scilicet materia, & cum
ijs circumstantijs, quibuscum alioqui lex obliga-
ret. Alioqui legi nihil derogat.

105 VI. Illud potius circa prædictas causas generatim
notandum, eatenus solum quamq; causam à ieiunio
excusare, quatenus cum ieiunio pugnat, vt ex com-
muni docent Medina q. 9. Caietanus V. *Ieiunium*,
Nauarrus c. 21. n. 22. & Valentia q. 2. pun. 5. Hinc
ergo ob causam rationabilem excusatus, vt sapius
comedat, potest quidem probabiliter etiam horam
præuenire, vt cum Caietano sentiunt Valentia & Sa;
& potest etiam sapius comedere, quam bis, vt ha-
bet communior sententia Caietani, Nauarri, & A-
zorij lib. 7. cap. 9. q. 3. quamuis neque Medina: sed
non ideo potest carnes comedere, vt ex communi
recte docent Medina de ieiunio quæst. 11. & Valen-
tia q. 2. pun. 5.

Neq; excusatus, vt carnes possit comedere, hoc
ipso vniuersim potest bis comedere, aut etiam horam
præuenire, vt docent iidem; nempe si cui eo solum
nomine carniū esus sit concessus, quia abhorret
à cibis prohibitis, tamquam sibi nociuis, aut alias
non convenientibus: secus si esus carniū
concedatur, ad euitandam aliquam debilitatem, vt
cum Medina de ieiunio q. 5. & Nauarro cap. 21.

num. 22. docet Lessius dub. 6. Quidquid Gabriel
in 4. dist. 16. a. 3. dub. 1. Caietanus hic q. 148. a.
7. & 8. Azor lib. 7. c. 10. q. 3. & Toletus lib. 6. cap.
3. absolute dixerint, ijs quibus concessus est esus
carniū die ieiunij, consequenter etiam esse con-
cessam frequentiorem comestionem.

Neque item is cui licet horam præuenire, hoc
ipso est à ieiunando excusatus; neque item neces-
sitas, aut iusta causa, quæ excusat ab integro iei-
unio, videtur excusare ab omni parte eius; iei-
unare enim debet sicut potest, vt ex communi do-
cent Nauarrus numero 22. Valentia & alij locis
citatis.

106 VII. Non tamen est dubitandum, quin ex ea-
dem causa necessitatis, rite & secundum debitam
proportionem accommodata, etiam licitus esse
possit esus carniū, aliorumue ciborum prohibi-
torum. Ita enim titulo necessitatis excusantur, tum
ij quibus ratione ægritudinis euidenter constat
necessarium esse carniū esum, vt ex commu-
ni docent Medina de ieiunio q. 9. & Valentia q. 2.
punct. 5. Item qui non habent aliud, quod come-
dant, quam carnes, vt docent Bellarminus lib. 2. de
bonis oper. in particulari cap. 9. & Azor lib. 7. cap.
27. quæst. 7. Quo titulo etiam excusari possunt, ex
iusta causa famulantes in locis hæreticis, vt signifi-
cat Lessius dub. 5. num. 35. quia non est mens piæ
matris Ecclesiæ, vt tales ad solum panis esum velit
adstringere, modo interim scandalum & offensio-
nem caueant, profitendo nimirum se tali casu &
necessitate non obligari.

107 Eadem ratione secluso scandalo, & ad stipulante
vsu, excusari videntur pauperes, qui ob magnam
egestatem loco butiri vel olei, quorum neutrum
moraliter habere possunt, vtuntur diebus iei-
unij pinguedine liquefacta, siue ex anseribus, siue
ex bobus, siue ex porcis; præcipue ijs in locis, in
quibus licitus est vsus ouorum & casei, vt indicant
etiam Syluester V. *Ieiunium* q. 5. num. 16. & Azor
cap. 21. quæst. 8. Vt enim pauperes isti ossam ex
sola aqua, nulla pinguedine conditam comedant,
obligare velle, nimis quam durum, nec
benignæ Matris Ecclesiæ menti consonum esse
videtur.

108 Eodem titulo excusari posse videntur ij, qui ob
eamdem paupertatem, datas sibi à ditioribus, fini-
tis Bacchanalibus, reliquias carniū comedunt, vt
quæ nec seruari commode possunt, vsq; ad Pascha;
nec durante Bacchanaliorū tempore consumi: nec
conuenit, in tanta pauperum egestate, cibos iam
ante præcoctos in vanum perire. Accedit, quod ea
passim in Germania viget consuetudo, Ecclesiæ
Prælati, vt apparet, non incognita; qui hoc ipso
dispensare videntur: nisi malis dicere, ea consuetu-
dine aduersus legem esse præscriptam.

Addunt nonnulli, eam necessitatem quoque ex-
tendi ad puerperas; aut si quis conualescens ex graui
morbo vires exhauerit, vt indicant Medina de iei-
unio & Valentia q. 2. punct. 5. Sed hæc in casibus
dubijs reponenda videntur, quando puerperæ
communiter etiam sine carniū esu, ouis, & lacti-
cinijs satis convenientem victum sibi parare pos-
sunt, & plerumq; solent; & si quid præterea opus est
dispensationis postulatione impetrare solent.

VIII. His igitur, & alijs quibuscunque casibus dubijs, opus est dispensatione; quam Episcopus, vel illo absente Parochus, aut respectu Religiosorum, Prælati dare potest. Sed & Ordinario præsentem, si vel Ordinarius, vel consuetudo hoc Parocho concedat, vt communiter concedit, licite dispensabit Parochus, vt notauit Azor lib. 7. cap. 29. q. 3. & dictum tom. 2. disp. 5. q. 7. dub. 2.

Causa verò dispensandi est, tum dubia obligatio, tum magna in ieiunando difficultas, vt notat Sa V. *Ieiunium*. Quare si quis in dubio, an teneatur ieiunare, à Superiore dispensationem impetret, non peccabit non ieiunando, vt post Caietanum, Nauarrum, & alios ex praxi docet Valentia loc. citat.

Vt autem aliquis, aut omnino, aut certe pro aliquibus diebus, in perpetuum à ieiunij lege fiat immunis, solius Papæ dispensatione fieri potest.

Medicus autem & Confessarius solum interpretari possunt legis obligationem, & declarare non obligare legem, si necessitas seu excusatio sit euidentis; at in dubio dispensare non possunt vt, ex Angelo rectè notauit Azor lib. 7. cap. 29.

Consuetudo vero præscripta tametsi vitique legem humanam ieiunij, non minus quam ceteras leges humanas, moderari aut adstringere possit, vt ex capit. *Consilium* de obseruatione ieiuniorum, ex communi tradunt Medina de ieiunio q. 8 Syluester V. *Ieiunium* q. 2. Azor lib. 8. cap. 30. q. 1. hætenus tamen eousque inualuisse non videtur, vt quod complures faciunt, satis sit, in quadragesima, aut à carnibus seu cibis vitetis solum abstinere, aut ter solum quatuor hebdomade ieiunare; quando ij, qui alterutrum horum hætenus fecerunt, non nisi alijs titulis & causis, præuio prudentum Confessariorum iudicio, id sibi vindicasse censentur; & in contrarium ieiunandi consuetudo non solum in Religionibus omnibus bene constituta, qui vniuersim non diuersa à secularibus lege tenentur, sed etiam apud complures sæculares pios cordatos vtriusque sexus homines inuoluta consistit, vt etiam superius dictum.

Quæritur tertio, an nolentibus ieiunare possint apponi carnes vel cœna ab hospitiibus. Respondeo in modò sequentè. I. In lotis planè Cathol. id non licet; nisi forte aut peculiaris necessitas id exigat, aut allegantibus facultatem comedendi cibos vitetos merito fides haberi possit, vt post Gabrielem in 4. dist. 16. q. 6. a. 3. dub. 6. Nauarrum cap. 21. Manual. num. 26. docet Lessius dub. 4.

II. In locis vero mixtis, si quod peculiare Magistratus præceptum non obstat, videntur apponi posse cibi prohibiti, si peregrini hospites id petant, & non possit hospes postulationem recusare absq; suo damno, vel quia esset ab hospitiibus deserendus, vel à Magistratu puniendus; modo interim nullus Religionis contemptus aut scandalum interueniat, vt notauit Lessius loc. cit. Quæ ratione etiam excusari possunt famuli (eadem aut maior est ratio vxorum) qui necessitate quadam adacti, coquunt vel apponunt dominis hæreticis cibos prohibitos; vt & qui comitantur dominos, ad conciones hæreticas vt generatim dictum D. 2. q. 6. dub. 8.

Similiter cœna nolentibus ieiunare potest apponi. 1. si non confitetur obligationem hospitum, nec opportunum est, eos hac de re interrogare. 2. si eis cœna denegari non possit sine damno, vt antea dictum. 3. si apud aliquem diuersantes cœna negata grauius essent eum offensuri, puta Deum blasphemando, contra Deum murmurando &c. quia licitum est homines abducere à maiori malo, per minus, quando maius impeditur commodius non potest, vt dictum cit. D. 2. q. 6. dub. 8. & docent Gabriel in 4. dist. 16. quæst. 3. a. 3. dub. 6. & Lessius loc. cit.

An verò peregrini teneantur, proprijs legibus ieiuniorum, siue eius loci, in quo diuersantur, siue eius loci; ad quem pertinent, & ex quo discesserunt, diximus tomo 2. disp. 5. q. 6. dub. 2. vbi ad vtrumq; respondimus negatiuè, per se nimirum loquendo, & secluso scandalo, dolo, alioque incommodo per accidens interueniente; posse enim quemque se accommodare eius loci legibus & moribus, in quo peregrinus diuersatur.

Quod tamen procul dubio, ex omnium Theologorum mente, idem assententium, quos ibidem citauimus, intelligendum est, de moribus & legibus per se licitis ac honestis: illicitis enim nemo se probe conformabit. Quare qui ex loco Catholico quadragesimæ tempore, transit ad locum hæreticum, in quo Quadragesima proprijs, sed malis moribus ac legibus, sine ieiunio celebratur, procul dubio mortaliter peccabit, si tali loco carnes comedat.

Quod si in loco illo hæretico, ob retentum vsu veteris Calendarij, Quadragesima, seu alterius ieiunij tempus necdum celebretur, distinguendum videtur. Si enim hæretici illi illicitè noui Calendarij vsu hætenus respuant, nec sit eo loco Catholica aliqua Ecclesia, siue populus, qui necessitate cogente, Ecclesiæque Prælati indulgentibus, licite Calendario veteri vtatur, tum rursus illicitum erit peregrino eo loco transeunti, moribus & legibus eius loci sese accommodare, carnibusque, alias eo tempore ab vniuersali Ecclesia vitetis, vesci, quia mores illi & leges particulares talis loci quoad hoc sunt illiciti.

At verò si tali loco, Calendarij veteris vsu licite ab omnibus retineatur, aut certè in eo loco Catholicus populus propriam Ecclesiam habeat, quæ ob dictas superius causas, licite antiquo Calendario vtatur, esto Magistratus hæreticus, alijque peccent, ob noni Calendarij neglectum, eo quod per illos stat, quò minus recipiatur; probabile est, peregrinum in ea communitate Catholica versantem, licite sese eius particularibus moribus & legibus posse accommodare; modo interim vel in eodem loco vel in alio, communes illas & vniuersales vniuersalis Ecclesiæ leges de Quadragesimali, alioque communi ieiunio præscriptas obseruet: nam vt omnino talis ab ea obligatione immunis transeat eò quod leges illæ secundum se non sunt particulares, sed vniuersales, existimo fieri non posse, vt etiam docui cit. tom. 2. disp. 5. q. 6. dub. 2. num. 33.

Neque hætenus vllum autorem legi, qui oppositum doceret: quia concederet, posse Catholicum ex loco, vbi iuxta nouum Calendarium Quadragesima celebratur, transeuntem ad locum

hæreticum, vbi iuxta vereris Calendarij illicitum vsum, Quadragesima necdum celebratur, etiam si ibi nulla sit Ecclesia, nullusue populus Catholicus, qui per accidens licite eodem illo antiquo Calendario vtens, Quadragesimam itidem necdum celebret; posse inquam talem peregrinum licite, iuxta mores & leges particulares loci illius hæretici, carnes comedere, contra legem vniuersalem Ecclesiæ ad quam pertinet. Et ratio est manifestæ; quia tales leges & mores particulares illius hæretici loci, in quo peregrinus diuersatur, non sunt liciti; quibus proinde nemo se licite potest conformare. Idemque in simili de festorum dierum celebratione dicendum, vt loco citato n. 33. itidem significauimus.

DVBIVM VI.

De Castitate, velut tertia parte subiectiua temperantiæ, & Virginitate eidem subiuncta.

S. Thomas 2.2. q. 151. 152.

113 **Q**uæritur primo, an & qualis virtus sit Castitas; & quomodo à pudicitia distinguatur. Respondeo breuiter I. Castitatem esse virtutem, & quidem specialem, ab abstinentia distinctam. Ita S. Thomas cit. quæst. 151. art. 1. 2. & 3. Constat ex Apostolo 2. ad Corinth. 6. v. 5. vbi ieiunij, alijsque virtutibus, seu virtutum actibus adiungit castitatem. Ratio est; quia temperantia est proprie circa concupiscentias delectationum tactus, quas moderatur & refrenat; ac proinde vbi sunt diuersæ rationes delectationis, necesse est diuersas esse virtutes speciales sub temperantia comprehensas: at verò castitas & abstinentia refrenant ac moderantur diuersas delectationes tactus. Delectationes enim *proportionantur operationibus*, quarum sunt perfectiones, iuxta Aristotelē 9. Ethic. cap. 7. Manifestum est autem alterius generis esse operationes, pertinentes ad vsum ciborum, quibus natura indiuidui conseruatur; & operationes pertinentes, ad vsum venerorum, quibus conseruatur natura speciei: Ergo castitas, quæ est circa delectationes venerorum, est virtus distincta ab abstinentia, quæ est circa delectationes ciborum.

114 **A**lia est castitas spiritualis & metaphorice dicta, qua mens delectatur spirituali coniunctione ad Deum, & vniuersim cauet, ne delectabiliter coniungatur rebus creatis, contra diuinæ legis præscriptum, iuxta illud 2. Corinth. 11. v. 2. *Respondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Cui opponitur fornicatio itidem spiritualis, qua mens peccando mortaliter, illicite rebus creatis adhæret, iuxta illud Hieremiæ 3. v. 1. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.* Qua ratione castitas est virtus generalis; præcipue tamen in charitate, & alijs virtutibus Theologicis posita, quibus

mens hominis Deo coniungitur, vt docet S. Thomas cit. q. 151. a. 2.

115 **R**espondetur II. Pudicitia non est virtus, nec actus virtutis vniuersim distinctus à castitate; sed comes & actus eiusdem, seu communis circumstantia. Ita S. Thomas quæst. 151. art. 4. ex Augustino lib. de perseuerant. cap. 20. vbi ait: *Prædicanda est pudicitia, vt ab eo qui habet aures audiendi, nihil genitalibus membris illicitum perpetretur.* Ratio est. Quia pudicitia velut à pudore dicta, proprie est circa *de quibus homines magis verecundantur*: quales maxime sunt adus veneri, iuxta Augustinum 14. de ciuiate cap. 18. nempe, quia motus genitalium membrorum non subijcitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum: Ergo pudicitia versatur circa idem obiectum, circa quod castitas, reprimens scilicet & refrenans inordinatos motus corporis castitati aduersos. Et nihilominus quia verecundia est non solum de ipsa commixtione veneri, sed etiam *de quibuscunque signis eiusdem*, iuxta Aristotelem 2. Rhetor. cap. 6. ideo pudicitia attenditur præcipue circa signa venerorum, vt sunt aspectus impudici, oscula & tactus; vepote quæ magis solent deprehendi, ac in sensum incurrere; castitas autem magis respicit ipsam verecundam commixtionem.

116 **E**x quibus colligitur, pudicitiam ad castitatem pertinere, non quasi virtutem ab ipsa distinctam, sed quæ velut exprimat ac repræsentet quandam castitatis circumstantiam, qualis est *refrenatio turpium motuum, quæ sunt signa venerorum*; quamuis interdum vnum pro alio accipiat, vt docet S. Thomas cit. a. 4. vt proinde superius q. 143. art. 1. pudicitiam non nisi improprie vocari partem subiectiuam temperantiæ.

117 **Q**uæritur secundo, an & qualis virtus sit virginitas. Et quidem sermo est, non de virginitate naturali, consistente præcisè in ipsa integritate seu in corruptione corporis, quam ipsa natura secum fert; nec de politica, aut morali qualibet, quæ voluntate quidem, sed sine firmo & constanti proposito eam perpetuo retinendi, aut non nisi vano vel mundano ref. ectu seruat, quales etiam sæpe multis pollutionibus solet esse maculata: sed est sermo de Virginitate Christiana, tam viris, quam foeminis communi, qua ex proposito perpetuo ob sanctum finem inuiolata corporis integritas & puritas ita conseruatur, vt voluntarie veneræ voluptati, in seminis potissimum resolutione posita, locus nunquam præbeat, vt mox declarabitur.

118 **Q**uo proposito: Respondetur sequentibus pronuntiat. I. Virginitas tum in quadam carnis incorruptione, tum præcipue in perpetuo proposito abstinendi à delectatione veneri consistit. Ita S. Thomas q. 152. a. 1. & colligitur ex Augustino lib. de Virginit. cap. 8. vbi ait: *Virginitas est continentia, qua integritas carnis ipsi Creatori anime & carni vouetur, consecratur, seruat.* Vbi vocula *vouetur*, videtur accipi latè pro omni proposito firmo & perpetuo; quia ad Virginitatem per se non requiritur votum; sufficit propositum vt dictum.

Probatur & declaratur assertio. Virginitas enim à *virare* dicta videtur: & sicut illud in suo virore

perflere dicitur, quod non est ex abundantia coloris aduersionem expertum; ita Virginitatis nomine significatur, personam, cui inest, immunem esse, a concupiscentia aduersione, quæ esse videtur in consummatione maxime delectationis corporalis, qualis est venereorum delectatio; quam proinde Virginitas certa quadam ratione, quantum scilicet ex voluntate pendet, remouet & excludit, vt notauit etiam Ambrosius lib. de Virginit. asserens: *Castitas virginalis est experta contagionis integritas.*

119 Sicut autem in delectatione venereorum tria spectari possunt, 1. Violatio signaculi virginalis, seu integritatis & incorruptionis corporis. 2. Delectatio carnalis ex resolutione seminis orta. 3. Propositum perueniendi ad talem delectationem; è quibus primum per accidens se habet ad actum moralem; secundum materialiter; tertium formaliter & completiue; quia ratio moralium per se non consistit in corpore, & corporis dispositione; sed potius in ratione & voluntate: ita etiam in Virginitate integritas membri corporalis per accidens se habet ad virginitatem; ipsa autem immunitas à delectatione, quæ consistit in seminis resolutione, se habet materialiter, denique ipsum propositum perpetuo abstinendi à tali delectatione, se habet formaliter & completiue in Virginitate. Ita S. Thomas.

120 Vbi quod dicit, integritatem corporis habere se per accidens ad Virginitatem, non ita intelligendum est, quasi pro arbitrario adesse vel abesse possit, salua virginitate; sed quia cum præter voluntatem abest, aut læditur, vt ipsi personis accidit, quæ per vim violantur, virginitatem non lædit, vt declarat S. Thomas eodem a. 1. ad 3.

In quem sensum Augustinus lib. 1. de ciuit. cap. 18 ait, membra illa posse diuersis casibus vulnerata vim perpeti. Et Medici, inquit, quandoque saluti optulantes, hæc ibi faciunt, quæ horret aspectus, Obstetrix etiam virginis cuiusdam integritatem manu velut explorans, dum inspicit, perdidit. Et subiungit: Non opinor quemquam tam stulte sapere, vt huic perisisset aliquid existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate, quamvis membri illius integritate iam perditæ.

121 Consonant ea, quæ de Virginitate scribit idem Augustinus lib. de Virginit. cap. 13. *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Et ibidem cap. 8. *Licet virginitas in carne seruetur, ac per hoc corporalis sit, tamen spiritualis est, quam vult & seruat continentia pietatis.* Et ibidem cap. 13. *Virginalis integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, Angelica portio est.*

Delectationis autem venereæ immunitas se habere dicitur materialiter ad virginitatem, quia est ipsum obiectum, in quod directe tendit Virginitas; cuius est ex proposito voluntatis abstinere à delectatione venerea. Quare si seminis resolutio procedat ex mentis proposito, plane tollit virginitatem, siue fiat per concubitum, siue absque concubitu. At verò si præter propositum accidat, vel in somno, vel per vim illatam, cui mens non consentiat, vel etiam ex infirmitate naturæ, vt fit in ijs, qui fluxum seminis patiuntur, non perditur virginitas: Quia talis pollutio non accidit per impudicitiam, quam virginitas excludit, vt docet S. Thomas ibidem ad 4.

Ex quibus colligitur nullo modo audiendum esse Martinum de Magistris, qui docuit Virginitatem solum amitti per læsionem claustrii virginalis, non per pollutionem, quem rectè refutat Caietanus hica 1.

122 ASSERTIO II. Virginitas non est quid vitiosum, sed potius laudabile, adeoque virtus, seu virtutis actus; si vti supponimus, ad Deum, seu finem spirituales referatur. Ita S. Thomas quæst. 152. a. 2. Constat ex Apostolo 1. Corinth. 7. v. 25. *De virginibus autem præceptum Domini non habeo; consilium autem do tanquam misericordiam consequutus à Domino.* Et v. 38. *Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit, melius facit.*

Ratio est; quia cum sint tria hominis bona, nimirum externa, bona corporis, & bona animæ, siue quæ ad vitam actiuam, siue quæ ad contemplatiuam pertinent; ac ex ijs priora ordinentur ad posteriora veluti finem, non est illicitum prioribus bonis se abdicare, vt consilium sit posterioribus. Cum igitur pia virginitas, de qua loquimur, ab omni delectatione venerea abstinere, vt liberius diuinæ contemplationi vacet, iuxta illud Apostoli 1. Corinth. 7. v. 32. *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Et mulier innupta, & Virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro: fatendum est, Virginitatem non esse aliquid vitiosum, sed potius laudabile. Secus est, si ea referatur ad finem merè naturalem & indifferentem, aut etiam vanum & friuolum, vt in simili de ieiunio dictum dub. 5.*

124 Nec obstat primo præceptum illud Genesis 1. *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Quia hoc præceptum, sicut ad solam conseruationem speciei refertur, ita solum toti communitati, non autem singulis è communitate datum est, vt rectè S. Thomas ibidem ad 1. Et constat ipso sensu communi hominum; qui sæpe ob alias causas humanas, sine vlla reprehensione, aut conscientie remorsu, à matrimonio abstinere.

125 Nec obstat secundò, quod olim secundum leges puniebantur illi, qui semper cœlibem vitam duxerunt, vt testatur Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. quodque Plato, teste Augustino lib. de vera Religione, sacrificasse naturæ dicitur, vt perpetua eius continentia, tanquam peccatum aboleretur. Quia enim veteres illi Ethnici sublimius illud bonum, ad quod vera virginitas ordinatur, non agnouerunt, mirum non est, quod ea in nullo, ferè apud eos pretio fuerit, Plato verò quia solus legitur amore veritatis contemplandæ, ab omni delectatione venerea (in corporum commixtione posita) abstinuisse, non sacrificauit, quasi id peccatum esse existimaret, sed peruersæ opinioni curam cedens, vt ibidem Augustinus dicit. Apud Romanos tamen constat, qualem qualem Virginitatem in vestalibus virginibus, non paruo in honore habitam, fuisse.

126 ASSERTIO III. Virginitas superius definita, est quedam virtus specialis. Ita S. Thomas q. 152.

art. 3. & colligitur ex Ambrosio lib. 1. de Virginitate cum ait: *Inuitat integritatis amor, ut aliquid de Virginitate dicamus, ne veluti transitu quodam perstrita videatur, quæ principalis est virtus.* Ratio Sancti Thomæ est, quia vbi est specialis materia boni, habens specialem excellentiam siue honestatem, vbi inuenitur specialis ratio virtutis: at vero conseruare se immunem ab experimento veneræ voluptatis, habet quamdam excellentiam laudis & honestatis, distinctam à communi honestate castitatis, in hoc posita, vt quis se conseruet immunem solum ab inordinatione veneræ voluptatis: Ergo Virginitas est quædam specialis virtus, habens se ad castitatem, sicut magnificentia ad liberalitatem. Idem docet Valentia quæstione 1. punct. 2. etsi negent Richardus in 4. distinct. 33. & Lessius lib. 4. cap. 2. dub. 14. numero 99. vbi dicit, non differre à castitate nisi connotatio; ita vt sit ipsa virtus castitatis in subiecto incorrupto.

127 Aqua sententia re ipsa non differt Caietanus hic quæstione 152. art. 1. & 3. vbi solum concedit, esse virtutem distinctam à castitate, ratione voti: quod plane videtur contra S. Thomam hic art. 1. & 3. vbi sæpius de Virginitate loquens, propositi tantum, non autem voti mentionem facit; idemque expresse docet in 4. d. 33. vt faretur Caietanus: qui tamen sine fundamento dicit, S. Thomam hic suam sententiam mutasse.

Quamuis enim art. 3. ad 4. requirat propositum voto firmatum, id tamen iuxta reliquam doctrinam S. Thomæ art. 1. & 3. intelligendum videtur de Virginitate strictiori significato, prout dicit statum immutabilem Virginitatis. Quod etiam confirmatur ex eo, tum quod nunquam votum efficit peculiarem virtutem, vbi alias ex obiecto peculiari virtus non esset. Tum quia votum, cum ad religionem pertineat, non constituit virtutem specialem sub genere castitatis. Tum quia multæ virgines coluntur in Ecclesia, & coronantur à Deo, etiam si votum Virginitatis nunquam ediderint. Denique ratio S. Thomæ superius allata, non fundatur in voto, nec id requirit, vt patet.

128 Nec obstat primo, quod & Virtutes sunt inter se connexæ, & amissæ recuperari possunt: cum tamen Virginitas & multis virtute præditis deficit, & semel amissa recuperari non possit, iuxta Hieronymum ad Eustochium de Custodia Virginitatis. Nam loquendo de Virginitate secundum habitum, vel secundum id, quod est in ea formale, virtus infusa Virginitatis Sanctis non deest, sed simul cum alijs virtutibus infunditur; in quibus etiam eatenus in actum prodire potest, quatenus secundum mentis præparationem habere possunt perpetuæ ac inuiolantæ integritatis affectum, atque etiam propositum, si ideis competeret. Ita etiam amissa, quoad mentis propositum, Virginitas utique recuperari potest. Circa materiam autem Virginitatis, est aliquid, quod solum miraculose reparari potest, scilicet integritas corporis; aliud quod nec miraculose reparari potest, scilicet vt qui voluntarie expertus est voluptatem veneram, fiat non ex-

pertus. Non enim Deus potest facere, vt ea quæ facta sunt, non sint facta, vt recte S. Thomas eodem a. 3. ad 2. & 3.

129 Nec obstat tertio, quod Virginitas (per matrimonium) amittitur sine peccato; quod cæteris virtutibus non conuenit; quia virginitas infusiva itidem sine peccato non amittitur, vt dictum; etsi subiectum non denominet, vbi conditio expertæ corruptionis deest: sicut nec cæteræ virtutes subiectum denominant, vbi vitiosus habitus contrarius magno gradu præponderat.

130 Nec obstat quarto, quod viduitas non est specialis virtus à castitate distincta, iuxta S. Thomam & communem. Quia viduitas experta voluntarie delectationem veneram, nihil habet exitium supra castitatem, ob quod specialis virtus sit constituenda, vt recte Sanctus Thomas cit. art. 3. ad 5.

131 ASSERTIO IV. Virginitas præferenda est coniugali continentia. Ita Sanctus Thomas quæstione 152. articulo 4. contra Iouinianum, & huius temporis sectarios; qui Virginitati matrimonium æquant, aut præferunt. Probat ex Apostolo 1. Corinth. 7. verbis superius relatis, & Augustino lib. de Virginitate cap. 19. vbi ait: *Certa ratione, & sanctorum scripturarum auctoritate, nec peccatum esse nuptias inuenimus; nec eas bono vel virginalis continentia, vel etiam vidualis æquamus.* Similia plura habent Hieronymus contra Iouinianum, alijque Patres.

132 Ratio est; quia bonum diuinum est potius humano bono; sicut & bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum contemplatiuæ vitæ præfertur bono actiuæ. Virginitas autem ordinatur ad bonum animæ, secundum vitam contemplatiuam, quod est cogitare ea quæ sunt Dei; coniugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani, & pertinet ad vitam actiuam; quia vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare quæ sunt mundi, vt patet ex Apostolo 1. ad Corinth. 7. Ergo indubitanter virginitas præferenda est continentia coniugali, vt bene ratiocinatur Sanctus Thomas cit. art. 4. Accedit exemplum Christi, qui & Matrem Virginem elegit, & ipse Virginitatem seruauit.

133 ASSERTIO V. Virginitas non est maxima virtutum, licet in genere castitatis sit excellentissima. Ita Sanctus Thomas quæstione 152. articulo 5. ex Augustino lib. de virginit. cap. 45. & 46. vbi martyrium, ac statum religiosum Virginitati præfert. Ratio est. Semper enim finis excellit id, quod est ad finem, & quanto aliquid efficacius confert ad finem; tanto melius est: finis autem, ex quo Virginitas laudabilis redditur, ex dictis, est vacare rebus diuinis; quod fit per virtutes Theologicas, & per virtutem Religionis; quæ proinde necessario præstantiores sunt virginitate. Similiter etiam vehementius in hoc elaborant Martyres, vt Deo inhaerant, qui idcirco postponunt propriam voluntatem; & viuentes in monasterijs, qui ob hoc postponunt propriam voluntatem & omnia, quæ possunt habere, quam Virgines, quæ ob hoc solum postponunt veneram voluptatem: Ergo etiam Martyrium ac status religiosus præstat virginitati.

Nihil-

134 Nihilominus quia Virginitas in genere castitatis transcendit & castitatem vidualem, & coniugalem, ita ut matrimonio tricesimus, viduitati sexagesimus, & virginitati centesimus fructus attribuat, secundum Glossam Hieronymi Matthæi 13. ideo Virginitas in genere castitatis præstantissima est; quæ idcirco etiam ab Ambrosio lib. 1. de Virginitate, & quomodo ei respondeat, tum peculiaris fructus, tum propria ac spiritualis aureola, docuimus tom. 2. disput. 1. quæst. 4. dub. 2. & 3.

DUBIVM VII.

De Luxuria; quale sit vitium, & quotuplex, seu quanam eius species.

S. Thomas 2. 2. q. 153. & 154.

135 De hac statuimus sequentes assertiones cum S. Thoma loco citato. ASSERTIO I. Luxuria est vitium castitati oppositum, quod mens inordinate se habet circa voluptates venereas. Ita S. Thomas quæst. 153. art. 1. 2. & 3. Ratio sumitur ex usu nominis; & quia castitatis virtuti vitium certum etiam opponitur vitium, quod non est aliud, quam luxuria.

136 ASSERTIO II. Luxuria est vitium capitale; cuius filie dicuntur cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror seu desperatio futuri. Ita ex S. Gregorio 31. Moral. cap. 31. S. Thomas quæst. 153. art. 4. & 5. Ratio primæ partis est; quia vitium capitale est, quod habet finem multum appetibilem, ita ut eius appetitione homo procedat ad multa peccata perpetranda; quæ omnia ex illo vitio tanquam ex principali oriuntur dicuntur: Finis autem luxuriæ est delectatio venereorum, quæ & maxima est, & maxime appetibilis, secundum appetitum sensitivum; tum propter vehementiam delectationis, tum etiam propter connaturalitatem eiusdem delectationis & concupiscentiæ.

137 Ratio secundæ partis est. Cum enim inferiores potentie vehementer afficiuntur ad sua objecta, consequens est, superiores vires impediri & deordinari in suis actibus: atqui per luxuriam inferior appetitus magis intendit & afficitur objecto delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: Ergo etiam consequens est, per luxuriam maxime deordinari superiores vires, rationem scilicet & voluntatem.

Quod speciatim in hunc modum accidit. Sunt enim rationis practica quatuor actus. Primò simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem, ut bonum. Et hunc actum impedit luxuria, dum facit, ut delectatio venerea eiusque objectum operanti bonum videatur secundum illud Danielis 13. v. 56: Species decepit te, & concupiscentia subvertit

cor tuum. Et quantum ad hoc filia luxuriæ ponitur cæcitas mentis.

138 Secundus actus est consilium de eligendis medijs; qui etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ, quæ non admittit accuratam mediorum inter se & cum fine collationem; quia ut Terentius ait in Eunuchis, loquens de amore libidinoso: Quæ res neque consilium, neque modum habet vllum, eam consilio regere non potes. Et quantum ad hoc ponitur præcipitatio.

Tertius actus est iudicium de agendis, qui eadem ratione impeditur per luxuriam, auocantem animum à consideratione eorum, quæ decent, iuxta illud Danielis 13. v. 9. Evertentur sensum suum, & declinauerunt oculos suos, ut non viderent calum, neque recordarentur iudiciorum iustorum. Et quantum ad hoc ponitur Inconsideratio.

139 Quartus actus est præceptum seu imperium rationis de agendo, qui etiam impeditur per luxuriam: quæ ob impetum concupiscentiæ facit, ne quis exequatur id, quod decreuit esse faciendum. Vnde Terentius in Eunuchis de quodam, qui se recessurum dicebat ab amica, ait: Hæc verba una falsa lachrymula restinguet. Quo sensu etiam Aristoteles lib. 7. Ethic. cap. 11. docuit, intemperantia maxime corrumpi prudentiam.

140 Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus inordinatus, quarum vnus est appetitus finis. Et quantum ad hoc ponitur tum amor sui, respectu scilicet delectationis, quam quis inordinate appetit; tum è contrario odium Dei, in quantum is prohibet delectationem concupitam. Alius autem est appetitus eorum quæ sunt ad finem; & respectu huius ponitur affectus præsentis sæculi, in quo quis scilicet frui cupit voluptate; & rursus per oppositum desperatio futuri sæculi; quia dum mens nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat adipisci spirituales, sed fastidit. Vnde etiam Olee 4. v. 11. dicitur: Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor.

141 Neque tamen male Isidorus apud S. Thomam citat a. 5. respiciens præcipue ad inordinatam locutionem, ex luxuria viri solitam, quatuor eiusdem effectus recenset; scilicet turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia: siquidem in locutione quadruplex inordinatio spectari potest. 1. ex parte materia; quo spectant turpiloquia; quia enim ex abundantia cordis os loquitur, ut dicitur Matthæi 12. v. 34. luxuriosi, quorum cor est turpibus concupiscentijs plenum, facile ad turpia verba prorumpunt. 2. ex parte causa. Quia enim luxuria inconsiderationem & præcipitationem causat, consequenter etiam facit prorumpere in verba leuiter & inconsiderate dicta, quæ dicuntur scurrilia. 3. ex parte finis; quia enim luxuriosus delectationem quærit, verba sua ad delectationem ordinat, & sic prorumpit in verba ludicra. 4. quantum ad sententiam verborum, quam peruertit luxuria, propter cæcitate mentis, quam cauat; & sic prorumpit in stultiloquia, utpote cum suis verbis præfert delectationes alijs quibuscunque rebus.

142 ASSERTIO III. Sex communiter distinguuntur luxuriæ species; scilicet fornicatio simplex,

adulterium, incestus, stuprum, raptus & vitium contra naturam. Ita cum Magistro in 4. d. 4 & communi S. Thomas q. 154 a. 1. & sumitur ex Gratiano in decretis 36. quæst. 1. cap. *Lex illa prætorum*. Probatur & declaratur. Nam peccatum luxuriæ in hoc consistit, quod quis non secundum rectam rationem delectatione venerea vitur. Quod quidem generatim contingit dupliciter, nimirum aut defectu debitæ materiæ, in qua delectatio quæritur; aut defectu conditionis, seu circumstantiæ debitæ; cuius tamen in præsentibus non habetur ratio; quia species per se actuum sumuntur ab obiecto seu materia, non à circumstantiis.

Materia verò, seu obiectum in præsentibus potest repugnare rationi dupliciter: vno modo, quia habet repugnantiam ad finem venerei actus, quæ est tum generatio, tum educatio prolis; & sic quantum ad impedimentum ipsius generationis constituitur *vitium contra naturam*; quod est in omni actu Venereo, ex quo generatio sequi non potest: in quantum vero impeditur debita educatio prolis natæ, est *fornicatio simplex*, quæ est soluti cum soluta.

143 Alio modo materia, in qua exercetur actus venereus, potest esse rationi rectæ repugnans per comparisonem ad alios homines; idque dupliciter. 1. ex parte ipsius fœminæ, cui aliquis commiscetur; quia ei debitus honor non seruatur; & sic est *incestus*, qui consistit in abusu mulierum consanguinitate vel affinitate iunctarum. 2. ex parte eius, in cuius potestate est fœmina; quia si est in potestate alterius viri, est *adulterium*; si autem in potestate patris, est *stuprum*, si non inferatur violentia: *raptus* autem, si inferatur. Diuersificantur autem hæc species *magis ex parte fœminæ, quam viri*; quia nimirum ex parte materiæ assignandæ sunt, vt dictum; in actu autem venereo fœmina se habet, vt patiens, & per modum materiæ; vir autem per modum agentis. Ita ferè S. Thomas cit. a. 1. Eandemque doctrinam fufe defendit Caietanus ibidem; quam etiam inferius magis declarabimus.

144 **ASSERTIO IV.** Præter dictas luxuriæ species, est etiam sacrilegium, quo persona, vel locus sacer per luxuriam violatur. Ita Gregorius de Valentia hic quæstione 3. Et consentit Sanctus Thomas hic quæstione 154. qui tametsi artic. 1. ad 3. dixerit, sacrilegium, quod à persona Deo per spirituale quasi matrimonium consecrata admittitur, esse quoddam *adulterium spirituale*. Et similiter, inquit, alij modi sacrilegij rediguntur ad alias species luxuriæ: idem tamen Sanctus Thomas eadem quæstione 154. artic. 10. aperte asserit, etiam sacrilegium esse speciem distinctam luxuriæ. Sicut enim *observatio castitatis*, inquit, secundum quod ordinatur ad cultum Dei, est actus Religionis, vt patet in illis, qui vouent & seruant virginitatem, iuxta Augustinum lib. de Virginitate cap. 8. ita etiam luxuria secundum quod violat aliquid ad diuinum cultum pertinens, pertinet ad speciem sacrilegij; & secundum hoc sacrilegium potest poni species luxuriæ. Ita Sanctus Thomas: qui etiam ibidem ad 2. respondet, in decretis 36. quæ-

stione 1. cit. capit. *Lex illa*, solum enumerari illa, quæ sunt species luxuriæ secundum seipsa. *Sacrilegium autem est species luxuriæ secundum quod ordinatur ad alterius vitij finem.*

Et potest, inquit, concurrere cum diuersis luxuriæ speciebus. Si enim aliquis abutatur persona coniuncta sibi secundum spirituales cognitionem, committit sacrilegium ad modum incestus. Si autem abutatur Virgine Deo sacrata, in quantum est sponsa Christi, est sacrilegium per modum adultery, in quantum vero est sub spirituali Patris cura constituta, erit quoddam spirituale stuprum; & si violentia inferatur, erit spiritualis raptus; qui etiam secundum leges cuiuslibet grauius puniuntur, quam alius raptus. Vnde Iustinianus Imperator in Codice lib. 9. tit. 13. lege unica dicit. *Si quis non dicam rapere, sed attentare tantummodo matrimonij coniungendi causa sacratissimas Virgines ausus fuerit, capitali pœna feratur.* Eodem etiam spectat sacrilegium ob violationem loci sacri, per feminis emissionem commissum, de quo Nauarrus man. cap. 16. num. 3. & alibi tom. 4. pluribus.

Et verò diuisionem illam luxuriæ in sex species tantum, non vsque adeo accuratam esse, etiam agnouit Caietanus art. 1. cum ait: Non latuit auctorem (S. Thomam) quin plures potuissent assignari species, sed quoniam Magister sentent. & Gratianus sine contradictione has introduxisse videntur species, ideo auctor solita sua reuerentia vtens, non tam docuit, quam rationem reddidit, quare hæc solæ species positæ sint. Nimirum quia in illa diuisione, respectus habitus fuit ad peccata in ratione luxuriæ per se mortalia; & consummata, & ex parte ipsius obiecti, siue materiæ, specialem à naturali fine, actus venerei deordinationem importantia; non verò ad circumstantias merè extrinsecas, eidem fini per se nihil obstantes, aut finem operantis itidem extrinsecum. Quo spectat v. g. actus coniugaliss solius delectationis causa habitus &c. Quamuis alioqui eiusmodi peccata coniugatorum ad eandem species reuocentur, vt docet Caietanus cit. artic. 1.

145 **ASSERTIO V.** Impudicitia, in tactibus vel amplexibus libidinis (inter non coniugatos) posita, est quidem peccatum mortale; at non distincta species luxuriæ; sed ad eam speciem pertinet, in cuius materia versatur; à qua non differt, nisi vt imperfectum à perfecto. Primam partem tradit Sanctus Thomas quæstione 154. artic. 4. ex communi, iuxta illud Matthæi 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, machatus est eam in corde suo.* Ratio est; quia eiusmodi tactus continent grauem inordinationem in genere luxuriæ, & sua natura ordinantur ad consummatam eius delectationem.

Secunda pars contra Valentiam hic quæst. 3. punct. 3. vbi impudicitiam distinctam luxuriæ speciem constituit, colligitur ex eodem Sancto Thoma quæstione 154. artic. 1. ad 5. vbi negat, impudicitiam esse distinctam speciem luxuriæ; asserens solum pertinere ad quosdam actus circumstantes actum venereum; sicut sunt oscula, tactus, & alia eiusmodi. Similia habet articulo 4. Sicut etiam supra dub. 6.

num. 115. ex eodem S. Thoma dictum, pudicitiam non esse virtutem à castitate essentialiter distinctam.

Eadem est communis Doctorum sententia, speciatim eorum, qui docent, tactus impudicos, ad eandem speciem pertinere, ad quam spectant actus consummati, ad quos ordinantur; adeoque explicandum esse, an quis impudice tetigerit virginem, an coniugatam, an aliam solutam: quod quidem ex communi tradunt Antoninus part. 2. titulo 5. capite 1. §. 6. Caietanus hic quaestione 154. articulo 4. Nauarrus capite 6. Manualis numero 8. & capite 16. numero 3. & 9. Sotus in 4. distinctione 18. quaestione 2. articulo 4. & alij. Ratio est; quia in moribus & actibus externis, id quod est in aliquo genere imperfectum, ad eandem speciem pertinet, cuius est actus ipse perfectus in eadem materia, ad quem per se ordinatur, ut etiam dictum tom. 2. disp. 4. q. 8. dub. 8.

146 **ASSERTIO VI.** Omnes supradictæ species ita moraliter inter se differunt, ut in confessione distincte explicandæ sint. Est communis Doctorum, cum S. Thoma loc. citat. quia habent malitiam in genere moris admodum differentem, ut ex rationibus singularum patet. Est enim *fornicatio* naturalis commixtio soluti cum soluta non virgine; *Adulterium* inter duos, vel alterum coniugatum, qui tamen inter se coniuges non sint; & grauius est, si fœmina sit coniugata, quam si vir solus: nec damnatur adulterij iniuria quisquam coniugatus ad solutam accedens, nec sacrilegij presbyter meretricem cognoscens, in foro scilicet externo, ut ait Caietanus art. 1.

Incestus vero est inter consanguineos vel affines in gradu prohibito (idque in eadem specie tanto grauius, quanto gradus propinquior, iuxta Caietanum articulo 9.) veletiam inter cognatos spirituales, quo casu sacrilegium esse notarunt S. Thomas & Caietanus a. 10. ad 2.

147 *Stuprum* est, quando mulier est virgo, prædicta scilicet integritate corporis illæsa; siue alioqui vir sit virgo, siue non sit; & fœmina sit sub custodia parentum, vel tutorum, siue non sit, & siue sponte violetur, siue iniuria per fraudem, quia non habet potestatem & dominium claustrij virginialis, ut ex communiori Doctorum sententia tradunt Caietanus hic quaestione 154. articulo 6. Valentia quaestione 3. punct. 3. & significant Nauarrus Manual. capite 26. numero 3. Lopez 1. part. capite 73. & Sa V. *Luxuria*; quamuis aliqui solum tunc putent esse stuprum, quando virgo est sub custodia parentum, ut sentire videtur S. Thomas citat. quaestione 154. articulo 1. & 6. & indicat Syluester V. *Luxuria* §. 1. aut quando ipsa iniuria (per fraudem) violatur; ut cum Soto sentire videtur Valquez 1. 2. disputatione 112. cap. 1. nec videtur omnino improbabile, ut etiam dictum tom. 2. disputatione 5. quaestione 8. dub. 8. Rationem assignant; quod cum fœmina suæ integritatis potestatem habere, aut certe ea per se, ut bonum quoddam naturale corporis est, tanti momenti non esse videatur, nulla videtur specialis ac notabilis malitia admitti, si eam ip-

sa non iniuria prodigat. Hoc quidem certum est, magis ex ea siue repugnantia, siue custodia aggravari peccatum; cum etiam fiat iniuria siue virgini, siue parentibus, vel curatoribus.

Raptus stricte & secundum iura, est violenta abductio mulieris rapienti non desponsata, vel ad dicta, propter exercendum actum turpem; siue inferatur violentia mulieri, siue parentibus, siue utrisque, ut ex Gratiano docet S. Thomas quaest. 154. articulo 7. & pluribus dicitur tom. 4. de matrim. imped. In foro tamen conscientie, & formaliter loquendo, ad raptum spectat, etiam quavis violenta virginis, aut fœminæ constupratio, iuxta S. Thomam loc. cit.

Sacrilegium est, cum violatur aut persona voto castitatis obstricta, aut locus consecratus.

Vitium *contra naturam* generatim dicitur, quando venereus actus exercetur, tali modo, qui per se impediatur generationem humanam; qui proinde non solum repugnat rationi rectæ, quod est commune omni vitio luxuriæ, sed etiam ipsi ordini naturali venerei actus, quem sibi humana natura de poscit.

ASSERTIO VII. Adulterium tamen, raptus, & sacrilegium sunt tantum species accidentales luxuriæ; adeoque præter malitiam luxuriæ, habent malitiam specie distinctam, siue iustitiæ siue religioni oppositam. Ita S. Thomas satis aperte tradit citat. quaestione 154. articulo 1. ad 2. ubi ait: *Nihil prohibet, in eodem actu diuersorum vitiorum deformitates concurrere. Et hoc modo adulterium continetur sub luxuria & sub iniustitia. Nec deformitas iniustitiæ omnino per accidens se habet; ostenditur enim luxuria grauior, quæ in tantum concupiscentiam sequitur ut etiam in iniustitiâ ducat.* Et articulo 10. in corpore & ad 1. ait: *luxuriam secundum quod ordinatur ad finem alterius vitij, efficit illius vitij speciem, & sic aliquam vitij speciem esse etiam irreligiositatis & sacrilegium.* Eadem est verior & communior Doctorum sententia; etsi nonnulli existiment, adulterium, & similia solum habere speciem & malitiam luxuriæ, ut diximus tom. 2. disputatione 2. quaest. 5. dub. 5. numero 103.

Ratio est: quoties enim circumstantia peccato adueniens, opponitur diuersæ virtuti, ab ea, cui opponitur actus peccati in se spectatus, tum ea actui peccaminoso addit nouam malitiam specie distinctam, eidemque virtuti oppositam, cui ipsa circumstantia opponitur: at vero circumstantia vxoris alienæ, ac violentiæ illata, itemque personæ aut loci sacri, aduersatur virtuti à castitate distinctæ, aut iustitiæ scilicet, qua violatur ius alterius, ipso rationabiliter iniuito, aut religioni, ut dictum: Ergo, eadem circumstantiæ addunt actui luxuriæ nouam malitiam specie distinctam, non quidem ipsi castitati, sed diuersis virtutibus oppositam, ut dictum.

Maior propositio patet ex communi doctrina, quam tradidimus tom. 2. loc. cit. contra quosdam aliter opinantes Minor constat, quia ratio & malitiæ iniuriæ, veletiam irreligiositatis, quæ aduersus locum aut personam sacram committitur, non utique opponitur per se castitati, sed alijs virtutibus, quas diximus.

149 Quodsi adulterium cum vxore, marito etiam consentiente, perpetratur, propriè quidem non videtur lædi ius alterius; quia volenti non fit iniuria, vt dicemus disputat. 4. quæstione 8. dub. 1. numero 7. & 9. Læditur tamen ipsa inuiolabilis sanctitas matrimonij; & in foro externo merito non secus punitur, ac si inuito marito vxor violata fuisset; quia is ipse consensus mariti, vt & acceptatio eius in vxore, pernicioso scelere non caret.

ASSERTIO VIII. Vitium contra naturam pluribus modis contingit, pluresque, nimirum, quinque species sub se complectitur. Ita ex communi docet S. Thomas citat. quæstione 154. articulo 11. Contingit enim 1. Si absque omni concubitu, causa delectationis veneræ pollutio procuretur; quod pertinet ad peccatum *immunditie*, quæ etiam *mollities* dicitur, iuxta Apostolum Galat. 5. & 2. Cor. 12. Item 2. si fiat per concubitum ad rem non eiusdem speciei; quod vocatur *bestialitas*. 3. Si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel femine ad feminam, vt Apostolus dicit ad Rom. 1, quod dicitur *sodomiticum vitium*. 4. & 5. Si non feruetur naturalis modus concumbendi, aut quantum ad instrumentum, seu vas non debitum, quo casu nonnulli putant committi etiam Sodomiam, alij rectius negant, vt dicemus: aut quantum ad alios monstruosos bestiales concumbendi modos qui si generationi obstant, sunt peccata mortalia, etiam in coniugibus, &c. vt pluribus suo loco de matrimonio dicitur. Quæ proinde omnia tanquam nefanda scelera sæpius etiam detestatur Apostolus Rom. 1. 1. Cor. 6. & 12. Gal 5. Ephel. 5. Heb. 12.

Et vero hæc singula esse peccata specie distincta, recte probat Caietanus articulo 11, ex diuersitate motuum, quorum quodlibet est per se sufficiens ad corruptionem naturalis ordinis actus veneri humani. Mollem enim mouet sola expletio voluptatis veneræ. Sodomitam mouet persona indebiti sexus. Bestialem mouet suppositum alienæ speciei. Abutentem femina extra vas mouet delectatio in parte indebita. Et vltimum mouet delectatio indebiti modi. Vnde colligitur, commissionem viri cum muliere, contra naturam, & cum puero, distingui specie; illamque non esse proprie Sodomiam; eo quod ipsa persona concumbens non est contra naturam, sed sola pars eius &c. vt recte ibidem docuit Caietanus, quicquid nonnulli in contrarium dixerint.

Dicere autem prædicta quinque peccata non esse morali specie distincta, nec adeo in confessione necessario explicanda, vt nonnulli recentiores insinuarunt, mihi practice tutum non videtur.

150 ASSERTIO IX. Tum omnes aliæ septem species luxuriæ, tum ipsa etiam fornicatio simplex, ac pollutio voluntaria & directe procurata, ita per se ac intrinsece mala sunt, & peccata mortalia, vt nullo casu sint licita: excepta sexta & postrema, vbi seruato debito vase vxoris, solus modus concumbendi, sine periculo extra vas debitum effundendi seminis, immutatur: quod ex causa ratio-

nabili subinde etiam licitum esse potest; si nimirum dispositio corporis non patiat aliquid fieri. Hæc pars traditur à Caietano articulo 11. ex communi, vt pluribus dicitur suo loco de matrim. tomo. 4.

Priorem partem tradit S. Thomas quæstione 154. articulo 2. & 5. ex communi Doctorum; quidquid in contrarium dixerint Martinus de Magistris, apud Caietanum citat. articulo 2. & vt apparet etiam Durandus in 4. distinct. 33. quæstione 2. scilicet iure naturæ, fornicationem simplicem, saltem non vagam, sed inter personas certas, quæ citra matrimonium velint (ex pacto præsertim & obligatione) gerere conuenientem curam proles, non esse peccatum mortale, sed solum iure diuino positum esse prohibitam. Quam opinionem merito Sotus lib. 5. de iust. quæst. 3. artic. 3. & Valentia hic quæst. 3. punct. 3. censent esse errorem in fide, minime tolerabilem.

Ratio quantum ad fornicationem est; quia fornicatio simplex sua natura aduersatur conuenienti susceptioni & educationi proles; quando per eam & proles incerta redditur; & cura constans ac perpetua honestæ ac decentis educationis ab utroque parente proli adhibenda negligitur, vt pluribus persequitur S. Thomas. cit. a. 2.

Nequere fert, quod per accidens hæc incommoda quandoque abesse, aut auerti possunt; quia vt bene aduertit Caietanus ibidem ex ipsa naturæ institutione requiritur, vt naturali quodam ordine ac necessitate (ex ipso videlicet naturali vinculo matrimonij) sexuum commixtio ad debitam filiorum educationem ordinetur; vti etiam in animantibus videre est quorum vnum ad proles educationem non sufficit; ea enim tunc naturali societate inter se consociantur.

Quantum vero ad pollutionem voluntariam, 151 varij varias assignant causas: mihi hæc præcipua videtur, quia semen non est excrementum corporis humani, sed per se ad eius perfectionem pertinet, tanquam instrumentum necessarium generationis & conseruationis speciei, cuius proinde fundendi homo, potestatem non habet, nisi iuxta ordinem à natura præscriptum, & accommodatum ad supradictum finem. Quo fit, vt sicut ob fines quosdam extrinsecos, se homo per ebrietatem rationis vsu priuare, non potest, vt dictum dubio 4. ita etiam nec propter sanitatem, nec ob alios fines extrinsecos, directe pollutionem, siue seminis effusionem procurare possit.

Quæ ratio pariter etiam ad feminas pertinet, quando & ipsarum semen generationis principium quoddam est, vt cum Auicenna in cap. 9. de animalibus & Alberto in fin. 15. de animalibus itemque Galeno, & Scoto in 4. distinctione 3. pluribus persequitur Caietanus hic quæstione 154. articulo 12. quidquid in contrarium dixerit Aristoteles 1. de gen. anim. circa finem, quem sequi videtur S. Thomas 3. part. quæstione 31. articulo 5. ad 3. quasi semen illud aut ex necessitate materię proueniat, aut certe, per se ad generationem non conferat: quod satis refellitur ipso delectationis sensu quem mulieres in eius fluxu

habent,

habent, non frustra à natura indito, siue id etiam extra corpus fluat, siue non, vt bene aduertit Caietanus.

152 **ASSERTIO X.** Supradictæ tamen luxuriæ species, inter se quoad malitiæ grauitatem plurimum differunt; è quibus perse ac ex suo genere grauissimum est peccatum contra naturam. Ita sanctus Thomas quæst. 154. artic. 12. ex Augustino lib. de adulterinis coniugijs, vt refertur 32. quæst. 7. capite. *Quemadmodum*, & cap. *Adulterij*. Probat & declaratur. Quia sicut in speculatiuis error circa ea (principia scilicet) quorum cognitio est homini naturaliter indita, est grauissimus, & turpissimus; ita in agendis, agere contra ea, quæ sunt secundum ipsam naturam determinata, est grauissimum & turpissimum: at vero in vitij, quæ sunt contra naturam, transgreditur hominid, quod est secundum naturam (per modum quasi alicuius primi principij, ex ipso sine principali secundum substantiam spectato desumpti) determinatum, circa usum venerem: ergo peccatum hoc ex suo genere est grauissimum. Post quod est incestus, qui est contra naturalem reuerentiam, quam personis coniunctis debemus.

Per alias autem luxuriæ species præteritur (non quod secundum ipsam naturam, in ordine ad substantiam generationis humanæ, sed) solum id, quod est secundum rationem rectam, (nempe quodam discursu) determinatum, ex præsuppositione tamen naturalium principiorum. Magis autem repugnat rationi, vt aliquis veneris vtatur, non solum contra id, quod conuenit proli generandæ, sed etiam cum iniuria alterius. Et ideo fornicatio simplex, quæ committitur sine iniuria alterius personæ, minima est inter omnes species luxuriæ. Maior autem iniuria est, si quis abutatur muliere alterius potestati subiecta ad vsum generationis, quam ad solam custodiam: & ideo adulterium est grauius, quam stuprum; & vtrumque aggrauatur per violentiam; qua de caularaptus virginis, est grauius, quam stuprum; & raptus vxoris, quam adulterium; & hæc omnia aggrauantur secundum rationem sacrilegij.

253 Loquendo vero de diuersis speciebus ipsius peccati contra naturam; quia grauitas peccati magis spectatur ex abusu alicuius rei, quam ex omissione debiti vsus; ideo inter vitia contra naturam infimum locum tenet peccatum immunditiæ quod consistit (saltem secundum id, quo à cæteris peccatis contra naturam differt) in sola omissione concubitus ad alterum. Grauissimum autem est peccatum bestialitatis; quia non seruat debita species. Vnde super illud Genesis 37. capite n. 2. *Accusauit fratres suos crimine pessimo*, dicit Glossa, quod cum pecoribus miscbantur. Post hoc autem est vitium Sodomiticum; cum ibi non seruetur debitus sexus. Post hoc autem est peccatum ex indebito ac innaturali modo concumbendi, magis autem si non sit debitus vas, quam si sit inordinatio secundum aliquam aliam pertinentiam ad modum concubitus. Ita S. Thomas cit. a. 12. in corpore, & ad 4.

Eadem doctrina confirmatur ex Augustino

lib. 3. confess. capite 8. vbi ait: *Flagitia quæ sunt contra naturam, ubique ac semper detestanda atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt; quæ si omnes gentes facerent, omnes eodem criminis reatu diuina lege tenerentur; quæ non sic fecit homines, vt se illo vterentur modo. Violatur quippe ipsa societas quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ille auctor est, libidinis peruersitate polluitur.*

154 Dubium esse potest, an etiam ipsæ species quinque peccati contra naturam, plures alias sub se species comprehendant. Respondeo cum Caietano quæstione 154. articulo 11. negatiue. Cum enim vitium molliæ venereæ constituatur ex voluntaria pollutione, absque concubitu quocunque, nulla apparet differentia formalis, inquit Caietanus, quæ distinguat hanc speciem. Siue enim sit procurata extrinseco adminiculo, proprio vel alieno, per quodcunque coniunctum, vel separatum instrumentum, dummodo absit concubitus: siue sit procurata per solum interiorem actum positiue, vel negatiue, nulla efficitur diuersitas specifica: quoniam hæc omnia materialiter, vel per accidens se habent ad voluntariam seminationem, absque concubitu. Grauius tamen peccatum est, cum alieno (etiam absque vlla alioqui concupiscentia alieni, aut sibi ratione coniugij non debiti corporis) hoc adminiculo sit, ratione societatis in peccato alterius. Et hæc intellige, loquendo de tali specie peccati secundum se: quoniam loquendo de eodem peccato, vt subordinatur morosæ delectationi, aut desiderio adulterij, recipit etiam adulterij deformitatem: & vt subordinatur morosæ delectationi, aut desiderio incestus, admittit deformitatem incestus; & sic de alijs. Ita Caietanus: quod intelligendum iuxta doctrinam de morosæ delectatione traditam, tomo 2. disputatione 4. quæst. 8. dub. 8.

Ita etiam, inquit Caietanus ibidem, vitium bestialitatis species specialissima est. Nam neque vas, aut sexus diuersitas, in bestia diuersitatem motiui in ordine ad rationem habet: sed sub eadem mouendi ratione comprehenditur; quia bestia ipsa mouet, scilicet vt extraneum à specie humana: sicut etiam omnis concubitus masculi cum masculo, inter homines, est eiusdem speciei; quia sub eadem ratione mouet mas, & quælibet eius pars, marem ad actum venerem; & mulier mulierum; neque nata est sequi generatio humana, ex commistione cum sexu diuerso bestia, sicut accidit in commistione hominum. Et per hoc etiam dicitur, quod omnis concubitus cum demone, est eiusdem (bestialitatis) speciei specialissime, quia sub vna ratione mouet, vt suppositum non eiusdem speciei.

Et hæc intellige, quantum est ex natura actus, hoc est, ipsius concubitus secundum se, cum supposito non eiusdem speciei: quoniam ex parte affectus, vtputa si quis etiam bestia affectu Sodomitico (imaginatione innaturalis vasis humani) abutatur; aut cum demone per affectum ad delectationem sodomiticam, vel

cum confanguineo &c. coeat, peccatum ultra bestialitatis vitium, deformitatem sodomiz, vel adulterij, vel incestus, vel sacrilegij &c. (iuxta superius dicta) induit.

Potest quoque ex parte effectus, adiuncto quantumque patientis affectu, seu consensu, variari bestiale peccatum mulieris cum dæmone: puta si dæmon non confectū à seipso semen, quod non est verum semen humanum, sed quidam humor femini humano similis, sed verum semen humanum, acceptum ab aliquo viro transfundat. Tale enim peccatum, ex parte concubitus, est bestialitas; ex parte vero commissionis feminum (si viri extranei soluti, aut nullius certi, semen expetitum sit) ad simplicem fornicationem reductivè spectat: &c.

Differt etiam specie concubitus cum dæmone, à concubitu cum bestia, ex admittione alterius vitij, scilicet irreligiositatis, non secundum speciem sacrilegij, sed superstitionis illius, ad quam spectat societas cum dæmonibus &c. Ita Caietanus: Cuius verba, quia brevia sunt, & simul luculenter rem obscuram declarant, his inferere volui.

Ex cuius itidem doctrina, etsi peccatum viri cum muliere extravas naturale sit vni⁹ speciei; speciem tamen differt, a peccato in solo modo concumbendi cum muliere; propter diversitatem moriuorum: quoniam ad usum mulieris extra vas naturale, movet delectatio partis, seu instrumenti inaturalis, ad usum vero mulieris in vase naturali, modo indebito, movet delectatio ipsius modi innaturalis. Quo fit, inquit Caietanus, ut inter modos quatuor vitij contra naturam superius commemoratos sola quarta species subalterna inveniatur: quam propterea cum eodem Caietano asserit. 8. in duas species distinximus.

Atque hæc doctrinam fere S. Thomæ de peccatis luxuriæ persequuti sumus. Plura vero huc spectantia, speciatim an, & qua ratione delectatio morosa sit peccatum, item an, & quando tactus, aspectus, amplexus turpes & impudici tum inter solutos, tum inter sponfos & coniuges sint peccata mortalia; an item, & qua ratione pollutio etiam directe non procurata, tamē aliquo modo in sua causa voluntaria, sit peccatum; quæ ex parte etiam attingit S. Thomas q. 154. a. 4. & 5. satis fuse declaravimus tom. 2. disp. 4. q. 8. dub. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Sicut etiam de restitutione propter illatum stuprum facienda agetur disput. sequenti. De raptu vero, quatenus impedimentum matrimonij est, agendum est pluribus tom. 4. de matrimonio.

DVBIVM VII.

De partibus potentialibus temperantiz; speciatim de continentia & mansuetudine, vitijque oppositis.

s. Thomas 2. 2. q. 155. 156. 157. 158. & 159.

155
QVaritur primo, an & qualis virtus sit continentia. **ASSERTIO I.** Continentia dupliciter accipitur, primo pro ea, qua quis ab omni delectatione venerea abstinet, quo sensu Apostolus ad Gal. 5. v. 23. continentiam castitati coniungit, & sic continentia, principalis quidem est virginitas, secundaria autem viduitas, virtus utique vera & perfecta, non fecus ac de castitate & Virginitate superius dictum.

Secundo accipitur ab Aristotele 7. Ethic. atque etiam in Collationibus Patrum pro ea qua quis resistit concupiscentijs pravis, quæ in eo vehementes adhuc existant: quo modo licet continentia sit ipsa virtus temperantiz, adeoque vel abstinentiz, vel castitatis, aut virginitatis, non tamen habet rationem seu statum perfectum Virtutis moralis, cuius est appetitum sensitivum ita rationi subijcere, ut in eo non insurgant vehementes passionis rationi contrariæ. Hæc videtur mens S. Thomæ q. 155. a. 1. cum ait, continentiam posteriori sensu habere aliquid de ratione Virtutis; & dici posse continentiam esse Virtutem; non tamen attingere ad perfectam rationem Virtutis moralis, ob dictam causam.

In eundem sensum intelligendus est Aristoteles 4. Ethic. cap. vlt. asserens, continentiam non esse virtutem, sed quandam mixtam; in quantum scilicet habet aliquid de virtute, & in aliquo deficit à virtute. Ratio est, quia de essentia virtutis moralis non est, ut passionem edomitam habeat, sed ut in ijs domandis versetur; maxime cum nulla eiusmodi virtus inchoata passionem domitam habeat, & nec tamen essentialiter differat à virtute perfecta.

155
ASSERTIO II. Continentia, ut & incontinentia, versantur circa delectationes tactus velut circa propriam materiam. Ita S. Thomas cit. q. 155. a. 2. ex Aristotele 7. Ethic. cap. 4. Ratio est; quia ex ipsa vi nominis, continentia est circa illas passionis, quæ impellunt ad aliquid prosequendum quod non decet: quo in genere cum potissimam vim habeant delectationes tactus, vel ad conseruationem individui, vel ad conseruationem speciei spectantes, ideo continentia & incontinentia proprie dicuntur circa concupiscentias delectationum tactus: quamvis continentia generatim etiam in quacunque alia materia illicita locum habere possit, puta in abstinentia à vindicta, lucro vel honore prohibito &c. qua ratione, continentia ad eam Virtutem pertinebit, in cuius materia versatur. Quo modo etiã intelligi potest illud Eccli 26. v. 20. Omnis ponderatio non est digna continentis anima, iuxta S. Thomam ibidem a. 4. ad 1.

157
ASSERTIO III. Continentia est in voluntate ac temperantiz subordinata. Ita S. Thomas cit. q. 155. a. 3. & 4. Primum probatur, quia licet sit circa

passio-

passiones appetitus concupiscibilis, non tamen adhuc eas habet perdomitas, adeo ut concupiscibilis appetitus eodem modo se habeat in continente, & in eo, qui incontinens est; quia in utroque prorumpit ad concupiscentias pravas vehementes: sola differentia est ex parte voluntatis; quod in hoc etiam voluntas passionem sequitur; in illo resistit: Ergo continentia est in voluntate.

Ita quidem S. Thomas, idque convenienter secundum ipsam vim nominis continentia. Quod tamen nil obstat, quo minus sit essentialiter eadem virtus cum temperantia, quatenus & hæc principaliter in voluntate versatur, ut suo loco generatim dictum tomo 2. disp. 3. q. 3. dub. 2. Sicuti etiam è converso negari non debet, continentia respondere imperfectum aliquem habitum temperantia etiam in appetitu sensitivo; siquidem vno actu generari habitum quoad essentiam diximus ibidem q. 1. dub. 3.

158 Secunda pars declaratur; quia continentia posteriori sensu accepta, prout hoc loco de illa agitur, comparatur ad temperantiam sicut imperfectum ad perfectum, ut dictum est. Et indicat quidem simul S. Thomas, eam esse quasi partem potentialem temperantia adiunctam: sed hoc non nisi improprie & solum quadam similitudine imperfecta accipiendum, ut ex dictis constat.

Nec obstat, quod continentia quæ in certando versatur, videtur mereri maius præmium, quam temperantia, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit: quia magnitudo concupiscentia, seu cupiditas & paritas eius ex duplici causa procedere potest. 1. ex causa corporali; quidam enim ex naturali complexionem sunt magis proni ad concupiscendum, quam alij: & iterum quidam habent opportunitates delectationum concupiscentiam inflammantes magis paratas, quam alij. Et talis debilitas concupiscentia, diminuit meritum; magnitudo autem auget. Quandoque vero debilitas concupiscentia provenit ex causa spiritali laudabili, puta ex vehementia charitatis, vel fortitudine rationis: sicut est in homine temperato. Et hoc modo debilitas concupiscentia auget meritum, ratione sua casu; magnitudo vero minuit. Ita S. Thomas cit. a. 4. ad 2. Ex quibus efficitur, continentiam per se non esse maioris meriti, quam temperantiam.*

159 Quæritur secundo, an & quale peccatum sit incontinentia. Respondeo breviter, incontinentiam esse peccatum continentia oppositum; ita quidem ut iuxta posteriorem notionem continentia, intemperatus plus peccet, quam incontinens; cum ille ex habitu, hic vero ex passione peccet, iuxta Aristotelem 7 Ethic. cap. 8. & S. Thomam q. 156. a. 3. & dicta superius. Et quamquam secundum passionis rationem, concupiscentia incontinentia turpior sit, quam ira; tamen quantum ad malum sequens, sæpe gravior est ira incontinentia, quam concupiscentia, iuxta eundem Aristotelem 7 Ethic. cap. 6. Posterior pars huius doctrinae patet.

Prioris partis, quod incontinentia concupiscentia turpior sit incontinentia ira, &c. Ratio est: 1. quia motus ira participat aliquantulum rationem; motus autem concupiscentiae totaliter est secundum sensum, & nullo modo secundum rationem. 2. quia motus ira magis (ac promptius) consequitur corporis complexionem,

propter velocitatem (& efficaciam) motus cholerae, quæ tendit ad iram. Vnde etiam frequentius ex iracundia nascuntur iracundi, quam ex concupiscentibus concupiscentes. 3. quia ira querit manifeste operari, sed concupiscentia querit latebras, & dolose subintrare. 4. quia concupiscentia delectabiliter operatur, sed iratus quasi quadam tristitia procedente coactus. Ita S. Thomas q. 156. a. 4. ex Aristotele 7 Ethic. cap. 6.

160 Quæritur tertio, an & qualis virtus sit clementia & mansuetudo; & quomodo inter se differant. **ASSERTIO I.** Mansuetudo est virtus iræ moderativa; à qua essentialiter differt clementia, quod hæc propriae punitione exteriorem, illa vero per se ac immediate iræ passionem moderatur: Ira S. Thomas q. 157. a. 1. & 2. ex Aristotele 4. Ethic. cap. 5. & Seneca lib. 2. de clementia cap. 3. ubi clementia definit, *lenitatem superioris aduersus inferiorem.* Ratio est, quia passiones interiores sunt exteriorum actionum principia, aut etiam impedimenta. Quo fit, ut virtutes, quæ moderantur passiones, quodammodo concurrant in eundem effectum cum virtutibus quæ moderantur actiones, licet specie differant. Sicut ad iustitiam proprie pertinet cohibere hominem à furto ad quod inclinatur per inordinatum amorē pecunie, quæ moderatur liberalitas; adeo ut liberalitas & iustitia in eundem effectum concurrant, qui est abstinere à furto. Idem accidit in proposito. Nam ex passione iræ facile quis prouocatur, ad inferendam pœnam iusto grauiorem: ad clementiam autē proprie & directe pertinet, esse *diminutionem pœnarum.* Quo fit, ut mansuetudo in quantum refrænatur impetum, concurrat in eundem effectum cum clementia. Differunt autem inter se, quia clementia per se est moderativa exterioris punitionis, mansuetudo autem proprie dimittit passionem iræ. Vnde etiam mansuetudini proprie opponitur iracundia, ut dicitur; clementia autem crudelitas, qua quis puniendi causam quidem habens, modum tamen non habet iuxta Senecam lib. 2. de clement. cap. 4.

161 **ASSERTIO II.** Etsi mansuetudo & clementia generali quadam ratione, quatenus in moderatione quadam versantur, tanquā partes quædam potentiales & virtutes secundariae adiungi soleant temperantia: recipiā tamen multo maiorem affinitatem habet illa quidem cum fortitudine; hæc vero cum iustitia. Ita fere S. Thomas cit. q. 157. a. 3. Et prima pars sumitur ex Cicerone lib. 2. de Inuent. & Seneca lib. 2. de Clem. cap. 3. Ratio primæ partis est; quia & mansuetudo in hoc cum temperantia conuenit; quod utraq; moderatur passiones appetitus sensitivi, in quibus tamen moderandis, præstat temperantia mansuetudini; quod illa refrænatur concupiscentias vehementissimas delectationum tactus, quæ sua natura magis appeti solent, quam vindicta ad iram pertinens. Similiter clementia versatur in moderandis actionibus externis, quibus pœna inferitur. *Adiunctio autem virtutum secundariarum ad principales magis attenditur, inquit S. Thomas ad 2. secundum modum virtutis, qui est quasi quadam forma eius, quam secundum materiam.* Quod tamen plane arbitrarium videtur, nec male quisquam fecerit, qui attendendo simpliciter maiorem conformitatem virtutum inter se, mansuetudinem quidem fortitudini, clementiam vero iustitiæ subiunxerit.

162 Etenim ad quod secundā partem assertionis attinet, conuenit Mansuetudo cum fortitudine magis quā cum temperantia, tam ex parte obiecti seu matēre quam subiecti; siquidem utraque virtus versatur circa passionem appetitus irascibilis, ac proinde in ipso appetitu irascibili consistit. Ita etiam clementia, siue obiectum siue subiectum spectemus, multo magis conuenit cum iustitia quā cum temperantia. I. quia clementia, non secus ac iustitia, per se ac directe versatur circa alterū. 2. per se ac proprie versatur circa actiones externas, nō circa passionem. 3. est in voluntate, ut iustitia, non in appetitu sensitivo, Quare etiam Aristoteles 5 Ethic. cap. 10. diminutionem pœnarum attribuit *Epikia*, ad iustitiā pertinenti.

163 Nec obstat, quod S. Thomas a. 3. ad 1. docet, diuersa ratione diminui pœnas ab *Epikia*, & a clementia. Nam in diminutione pœnarum, inquit, *duo sunt consideranda, quorum vnum est, quod diminutio pœnarum fiat secundū intentionem legis latoris, licet non secundum verba legis; ac secundum hoc pertinet ad Epikiam: aliud autē est quodā moderatio affectus, ut homo nō utatur sua potestate, in inflictione pœnarū, Et hoc proprie pertinet ad clementiā, iuxta Senecam lib. 2. de clementia cap. 3. vbi ait: Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi. Et hæc quidem moderatio animi procedit ex quodā dulcedine affectus, quia quis abhorret omne illud, quod potest alium contristare. Ex ideo Seneca dicit ibidem, clementiam esse quādam lenitatem animi: sicut ē conuerso austeritas animi videtur esse in eo qui non veretur alios contristare. Ita S. Thomas. Etiam si enim hoc verū sit, manet tamen nihilominus id, quod diximus clementiam etiam qua ratione ab *Epikia* distingui dicitur, tribus ijs, quas diximus rationibus, cum iustitia potius, quam temperantia conuenire.*

164 **ASSERTIO III.** Mansuetudo & clementia etiam magnam in scriptura laudem habeant, non tamen sunt Virtutum præstantissimæ. Ita S. Thomas q. 157. a. 4. Prima pars patet. Mansuetudo enim in scriptura plurimū commendatur, tum quia hominem peculiari ratione ordinat ad Dei cognitionem, in qua beatitudo posita est, Eccli 5. v. 13. *Esse mansuetus ad audiendum verbum ut intelligas.* Iacobi 1. v. 21. *In mansuetudine suscipite in seipsum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Et Dionysius epist. 8. ad Demophilum ait, Moysen propter multam mansuetudinē *Dei apparitione dignum habitum.*

Tum quia & Deo & hominibus est acceptissima Eccli. 1. v. 34. *Quod beneplacitum est illi fides & mansuetudo; & adimplebit thesauros illius.* Matth. 11. v. 29. *Discite a me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Et rursum Eccli. 3. v. 19. *filii in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligere.* Quo spectat etiam illud Prouerb. 20. vers. 28. *Misericordia & veritas custodiunt Regem & roboratur clementia thronus eius.*

Denique mansuetudo remouendo impetus iræ & pacando animum, maxime facit hominem esse compotem sui iuxta illud Eccli 10. vers. 51. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum.*

Ratio posterioris partis, est; quia perfectius est proficere bonum, quam fugere malum, seu resistere malo: Ergo virtutes, quæ simpliciter ordi-

nant in bonum, sicut fides, spes, charitas, & etiam prudentia, & iustitia, sunt simpliciter maiores virtutes, quam clementia & mansuetudo, quæ resistunt malo.

Quæritur quarto, an & quale peccatum sit iracundia: & quaspecies, quodue vitium oppositum habeat. **ASSERTIO I.** Irasci per se ac inuersim non est vitium; sed potius secundum rectam rationem irasci etiam aduersus alterum laudabile est. Ita S. Thomas q. 158. a. 1. quidquid Cassianus lib. 8. de instit. relig. cap. 6. & alij nonnulli ex philosophia Platonica, secus hac de re loquuti fuerint. Patet ex illo psalms 4. v. 5. *Irascimini & nolite peccare.* Ratio est; tum quia ira est naturalis passio animæ; à Deo auctore naturæ insita; tum quia est appetitus vindictæ quæ & bene & male appeti potest, etiam aduersus alterum.

ASSERTIO II. Quod si ira sit immoderata, & à recta ratione deuiā, vitiosa est & peccatum. Ita S. Thomas quæst. 158. a. 2. Patet ex illo Ephes. 4. v. 31. *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur à vobis cum omni malitia.* Ratio est, quia cum passionem naturæ suæ subijcitur rationi, necessario efficitur, iram esse malam, quæ immoderata est, & à rationis ordine deuiā. Ordo autem rationis in ira spectatur ex duobus; primum ex vindicta, quæ appetit; quæ proinde, si secundum ordinem rationis appetatur, est laudabilis ira appetitus, & vocatur ira per Zelum. Si quis autem appetat vindictam, contra ordinem rationis; vel quis vult puniri eum, qui non meruit, vel ultra quam meruit, vel etiam non secundum legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpa, erit appetitus ira vitiosus, & nominatur ira per vitium.

Secundum spectatur ordo rationis circa iram, ex modo irascendi, ut scilicet motus iræ nec exterius, nec interius immoderate ferueat & prorumpat: quod si præmittatur, rursum ira peccato non vacabit, etiam si aliqui iusta vindicta appetatur. Hæc sapienter S. Thomas cit. a. 2.

ASSERTIO III. Nontamen ideo omnis ira, etiam vitiosa, est peccatum mortale; multo minus peccatum grauissimum: sed ea quidem ira, qua appetitur iniusta vindicta, ex suo genere est peccatum mortale; quia aduersatur charitati & iustitiæ, etsi facile à mortali excusari possit, tum ob indeliberationem, tum ob paruitatem matēre seu vindictæ, quæ appetitur; puto, inquit S. Thomas, cum aliquis appetit in aliquo modico se vindicare, quod quasi nihil est reputandum; ita ut etiam si actu inferretur, non esset peccatum mortale, puta si aliquis parum trahat aliquem puerum per capillos, vel aliquid huiusmodi.

Quando verò immoderata est ex parte modi irascendi, ut si quis vel nimis ardentem irascatur interius, vel immoderate erumpat in signa iræ externa, tunc ira secundum se & ex suo genere non habet rationem peccati mortalis; etsi per accidens etiam mortale peccatum esse possit, si quis idcirco peccet scandalum, aut alia ratione excidat à charitate Dei vel proximi. Et hac ratione intelligendum est illud Matthæi 5. vers. *Qui irascitur fratri suo reus erit iudicio:* & illud Glossæ in Psalmum. 4. *penalis est ira*

est ira que non perducitur ad effectum; Hactenus S. Thomas q. 158. a. 3. ex communi. Et ratio quo ad primam & vicinam partem ex dictis patet.

168 Secunda pars, iram scilicet non esse grauissimum peccatum, vti asserit S. Thomas a. 4. ratio est: quia siue spectetur ira ex parte vindictæ iniustæ, videtur esse leuius odio, quia appetit malum sub ratione iustæ vindictæ, in quo aliqua species honestatis cernitur; qua ratione etiam minus videtur esse peccato concupiscentiæ: siue spectetur secundum modum irascendi, ira quidē habet quandam excellentiam, propter vehementiam & velocitatem sui motus, secundum illud Prouerbiorum 27. v. 4. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?* & illud Gregorij 5. Moralium cap. 30 vel 31. *Ira sua stimulus accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi & nequaquā recognoscuntur nos: lingua quidem clamorem format sed sensus quid loquitur ignorat:* at quia ex hac parte non est per se peccatum mortale, necesse est, vt etiam si ita secundum quid sedius sit alijs peccatis, non tamen idcirco sit peccatorum maximum.

169 ASSERTIO IV. Rectè Aristoteles species seu modos iræ distinguens 4. Ethic. cap. 5. docet iracundorum quosdam esse *acutos*, quosdam *amaros*, & quosdam *difficiles*. Ita S. Thomas q. 158. a. 5. Probatur & declaratur. Potest enim inordinatio iræ ex duobus considerari; primum quidem ex ipsa iræ origine ac promptitudine; & hoc pertinet ad acutos, qui nimis cito irascuntur, & ex qualibet leui causa.

Secundo ex duratione iræ; & quod diutius, quam par est perseueret. Quod quidem accidit dupliciter 1. ob nimis pertinacem memoriam iniuriæ illatæ; quo fit, vt iratus diutinam tristitiam concipiat, ideoque sibi ipsi sit grauis & amarus. 2. ex parte ipsius vindictæ nimis obstinatè quæritæ; quod pertinet ad difficiles siue graues, qui nō remittunt iram quouſque puniant.

Nec ab hac iræ distinctione diuersa est illa Nysseni lib. 4. de viribus animæ cap. 13. vbi docet, tres esse irascibilitatis species; scilicet iram quæ vocatur *fellea*; & *maniam*, quæ vocatur *insania*, & *furorē*. Nam iram felleam dicit esse quæ principium est motus (tubitum) habet; quod Aristoteles attribuit *acuto*. Maniam vero dicit esse iram, quæ permanet, & in vetustatem deuenit; quod Aristoteles attribuit *amaris*; furorē autem dicit esse iram, quæ obseruat tempus in supplicium, quod Aristoteles tribuit *difficilibus*. Eandemque diuisionem tradit Damascenus lib. 2. cap. 16.

170 Alia distinctio est iræ, secundum tres gradus, quos explicat Christus Mathei 5. qui tamen non pertinent ad diuersas iræ species; sed accipiuntur secundum processum humani actus: quo primum aliquid corde concipi solet; & huc spectat illud, *Qui irascitur fratri suo*. Secundum est manifestatio per signa externa; quo spectat illud, *Qui dixerit fratri suo Racha; quod est interiectio irascens*. Tertium est effectus seu executio operis, siue nocuenti; quod in præſenti est contumelia, iuxta illud, *Qui dixerit fratri suo factus*. E quibus cō omnia quidem possint esse mortalia, semper tamen posterior gradus grauior est

priori quibus ita etiam poenarū gradus respondent. Primo enim ponitur iudicium, quod minus est; quia vt Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 19. ait, *in iudicio adhuc defensionis locus datur*. Secundo, *Consilium*, in quo Iudices inter se conferunt, quo supplicio damnari oporteat. Tertio gehenna ignis, quæ est *certa damnatio*. Hæc S. Thomas cit. a. 5.

171 ASSERTIO V. Ira est vitium capitale, cuius sex sunt filię, nimirum rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, & blasphemia. Ita S. Thomas quæst. 158. art. 6. & 7. ex S. Gregorio 31. Moralium cap. 31. Ratio primæ partis est, quia vitium capitale dicitur, ex quo multa vitia oriuntur: ex ira autem oriuntur multa vitia, duplici ratione; primo ex parte obiecti, quod multum habet de ratione appetibilitatis in quantum scilicet vindicta appetitur sub ratione iusti vel honesti, sua dignitate allicientis appetitum. Secundo ex vehementi impetu, quo mentem precipitat, ad inordinate quæcunque agenda. Præter quæ etiā Iracūdia in Glossa ordinaria Prouerb. 29 dicitur *omnium vitiorum ianua*, nempe per accidens quatenus remouet prohibens impeditque iudicium rationis per quod homo retrahitur à malis.

172 Secunda pars declaratur. Nam secundum varias iræ considerationes, varia ex ea nascuntur vitia. Potest enim ira tripliciter considerari; primo quatenus versatur in ipso corde, & sic ex ira nascuntur duo vitia, vnum quidem ex parte eius contra quem homo irascitur, quem reputat indignum, à quo tale quid ferendum sit; & sic ponitur *Indignatio*; alterum ex parte ipsius irascens, quatenus excogitat diuersas vias vindictæ, & talibus cogitationibus animum suum replet, secundum illud Iob 15. v. 2. *Numquid sapiens implebit ardore stomachum suum?* Et sic ponitur *tumor mentis*.

Secundo consideratur ira, quatenus versatur in ore, qua ratione ex ira rursū duplex inordinatio procedit: Vna quidem in quantum homo iratus ipso loquendi modo iram suam demonstrat; & sic ponitur *clamor* per quem intelligitur *inordinata & confusa locutio*. Altera inordinatio consistit in verbis iniuriosis; quæ quidem si sint contra Deum, erit *blasphemia*; si autem contra proximum *contumelia*.

Tertio consideratur ira quatenus ad ipsa facta progreditur; & sic ex ira oriuntur *rixæ*, per quas hoc loco intelliguntur *omnia nocuenta*, quæ facto proximis inferuntur ex ira.

173 Nec obstat, quod Isidorus blasphemiam constituit filiam superbiæ. Nam blasphemia quidem, in quam quis prorumpit deliberata mente, procedit ex superbia hominis contra Deum se erigentis, & ab eius veneratione recedentis. sed blasphemia, in quam aliquis prorumpit ex commotione animi vindictæ appetentis, procedit ex ira. Vbi tamen aduertendum, non omnes quæ nominantur iræ filię esse propria ac specialia peccata ab ira distincta, vt patet de tumore mentis; & partim etiam de clamore, & rixæ, quibus plura diuersæ rationis peccata significantur, vt dictum.

174 ASSERTIO VI. Datur vitium, iracundiæ in altero extremo oppositum, & in defectu moderatæ

ira positum. Ita S. Thomas quæst. 158 art. 8. ex Chryostomo, seu potius auctore operis imperfecti in Matthæum homil. 11. ubi ait: *Qui cum causa non irascitur, peccat. Patientia enim irrationabilis vitia seminatur, negligentiam nutrit, & non solum malis, sed etiam bonos mutat ad malum.* Probatur & declaratur. Ira enim dupliciter potest accipi, primò pro motu, aut actu ipsius voluntatis: quo non passione animi, sed iudicio rationis poena infligitur: & sic defectus iræ absque dubio est peccatum. De qua etiam ira loquitur auctor citatus, cum ibidem ait: *Iracundia que cum causa est, non iracundia est, sed iudicium.* Iracundia enim proprie intelligitur commotio passionis: qui autem cum causa irascitur, iracundus iam non est ex passione, ideo iudicare dicitur, non irasci.

175 Secundo accipitur ira pro motu appetitus sensitivi, qui est cum passione & transmutatione corporali; quique ex necessitate consequitur in homine simplicem motum voluntatis eo quod naturaliter appetitus inferior sequatur motum appetitus superioris, nisi aliquid repugnet; adeo ut non possit vndeque abesse motus iræ in appetitu sensitivo, nisi per subtractionem vel debilitatem voluntarij motus. Quo fit, ut ex consequenti etiam defectus passionis iræ vitiosus esse possit, sicut & defectus voluntarij motus ad puniendum secundum iudicium rationis; quidquid in contrarium dixisse videatur Seneca lib. 1. de ira cap. 12.

Huc spectat, quod ait Gregorius 20. Moral. cap. 8. *Sit amor, sed non emolliens: sit vigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderate seuiens: sit pietas sed non plusquam expediat parcens.*

176 Quaritur quinto, an, & quale vitium sit crudelitas; & qua ratione à sæuitia seu feritate differat. Respondetur breuiter, crudelitatem iuxta ipsam rationem nominis à cruditate dicti, esse vitium clementiæ oppositum, quod nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis penis: Sicut è contrario clementia significat animi lenitatem siue dulcedinem per quam poenæ remittuntur vel mitigantur, ut ex Seneca lib. 2. de clement. cap. 4. docet S. Thomas quæst. 159. art. 1. Et quamuis excessus poenæ etiam iustitiæ seu epikiæ opponi possit, tamen quantum ad austeritatem animi, qua quis difficillimè est refranare. Modestia autè est moderatiua eorum, que in hoc mediocriter se habent. Qua quidem ratione cum complectatur etiam clementiam, proprie tamen ac in præsentia, iuxta Ciceronem lib. 2. de inuent. modestia constituitur circa alia quedam communia quæ in humana vita relinquuntur moderanda; quæ quidem vniuersim sunt quatuor: primum est motus animi ad aliquam excellentiam; quam moderatur humilitas; secundum est desiderium eorum, que pertinent ad cognitionem & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati; tertium pertinet ad externos motus & actiones corporis, ut decenter & honeste fiant; tam in his, quæ serio, quam quæ ludo aguntur, quo spectant exterior decencia, ac eutrapelia: quartum pertinet ad exteriorem apparatus; puta in vestibus, & alijs huiusmodi; de quibus modestiæ speciebus cum S. Thoma ordine agendum est.

177 Differt autem crudelitas à sæuitia siue feritate. Quia feritas, siue sæuitia, sic dicta à ferarum similitudine, non habito respectu ad vllam culpam eius qui punitur, ipso per se cruciatu hominum delectatur; qua ratione etiam fera bestia hominibus nocent, ut ex eorum corporibus pascantur, ut ex Seneca lib. 2. de clement. cap. 4. docet S. Thomas q. 159. a. 2. Quo fit, ut sæuitia contineatur sub bestialitate, siquidem talis delectatio non est humana, sed bestialis; proueniens vel ex mala consuetudine, vel ex corruptione naturæ; sicut & aliæ huiusmodi bestiales affectiones.

Crudelitas autem attendit quidem culpam in eo, qui punitur, sed excedit modum in puniendo: adeo ut crudelitas differat à sæuitia siue feritate, sicut malitia humana à bestialitate, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 5. Et sicut crudelitas directe opponitur clementiæ, ita feritas directe opponitur superexcellenti virtuti, quam Aristoteles lib. 7. Ethic. in principio vocat heroicam vel diuinam, quæ secundum nos videtur pertinere ad dona Spiritus sancti; ita ut proinde dici possit, *sæuitiam directe opponi dono pietatis*, inquit S. Thomas quæst. 159. a. 2. Eo malim dicere, opponi ipsi humanitati, seu naturali inclinationi hominis, cui aduertitur eiusmodi delectatio bestialis: neque enim ad eiusmodi bestialitates vitandas opus esse videtur speciali virtute.

DVBIVM VIII.

De Modestia in genere; deque humilitate, ac vitio opposito superbia.

S. Thomas 2. 2. q. 160. vsque ad 165.

178 Quaritur primo, quid & quotplex sit modestia. Respondetur, modestiam ob similitudinem per quam ratione quadam generali cum temperantia conuenit, utpote moderatiua appetitionis in rebus quibusdam mediocribus, esse partem quamdam potentialem, seu virtutem secundariam temperantiæ adiunctam. Quæ quidem non est vna virtus infima specie, sed pro varietate adionum, tum interiorum, tum exteriorum. in quibus moderandis versatur, plures sub se specie distinctas virtutes complectitur.

Quod quidem in hunc modum declarat S. Thomas q. 160. a. 2. Differt enim modestia à temperantia quæ est moderatiua eorum, que difficillimè est refranare. Modestia autè est moderatiua eorum, que in hoc mediocriter se habent. Qua quidem ratione cum complectatur etiam clementiam, proprie tamen ac in præsentia, iuxta Ciceronem lib. 2. de inuent. modestia constituitur circa alia quedam communia quæ in humana vita relinquuntur moderanda; quæ quidem vniuersim sunt quatuor: primum est motus animi ad aliquam excellentiam; quam moderatur humilitas; secundum est desiderium eorum, que pertinent ad cognitionem & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati; tertium pertinet ad externos motus & actiones corporis, ut decenter & honeste fiant; tam in his, quæ serio, quam quæ ludo aguntur, quo spectant exterior decencia, ac eutrapelia: quartum pertinet ad exteriorem apparatus; puta in vestibus, & alijs huiusmodi; de quibus modestiæ speciebus cum S. Thoma ordine agendum est.

179 Quaritur secundo, an & qualis virtus sit humilitas, deque eiusdem gradibus & comparatione.

tionem ad alias virtutes. ASSERTIO I. Humilitas est virtus in voluntate sita refrænans animum aduersus præsumptionem spei, ne immoderate tendat ad excelsa; differens à magnanimitate, quod hæc firmet animum contra desperationem, & impellat ad prosecutionem magnorum, secundum rationem rectam. Ita S. Thomas quæst. 161. artic. 1. & 2. Ratio sumitur ex ipso usu nominis & necessitate rei; quia circa appetitum boni ardui, vti est honor & gloria, necessaria est duplex virtus, vna quæ temperet, & refrænnet animum, ne immoderate tendat ad excelsa, & hoc pertinet ad virtutem humilitatis; altera quæ firmet animum contra desperationem, & impellat ad prosecutionem magnorum, secundum rationem rectam; & hæc est magnanimitas.

180 Nec obstat, quod ad eandem virtutem pertinet refrænare superfluum motum prosecutionis, & firmare animum contra inordinatam fugam, in eadem materia; sicut eadem est fortitudo, quæ refrænataudaciam, & quæ firmat animum contra timorem.

Est enim quoad hoc differentia inter fortitudinem, & magnanimitatem: tum quia in fortitudine eadem ratio est refrænandi audaciam, ac firmandi animum contra timorem, in hoc posita, quod homo bonum rationis debet periculis mortis præferre. At vero in refrænando præsumptionem spei, quod pertinet ad humilitatem; & in firmando animum contra desperationem, quod pertinet ad magnanimitatem, est diuersa ratio. Nam ratio firmandi animum contra desperationem, est adeptio proprii boni; ne scilicet desperando homo se indignum reddat bono, quod sibi competebar: sed in reprimendo præsumptionem spei, ratio præcipua sumitur ex reuerentia diuina, ex qua contingit, vt homo non plus sibi attribuat, quam sibi competeat, secundum gradum, quem est à Deo sortitus. Vnde, humilitas præcipue videtur importare subiectionem hominis ad Deum. Ita S. Thomas cit. a. 2. ad 3.

181 Ex quo colligitur, humilitatem, prout est virtus Christiana à magnanimitate, alijsque virtutibus distincta, non tam moderari appetitum excellentiæ, honorisq; ac gloriæ mundanæ, quam reprimere & cohibere; & oppositam paruitatem ac subiectionem tam erga Deum, quam erga homines amplecti: idque non in ordine ad motuum humanum ac naturale, neferatur in aliquid maius, quam dignitati personæ debeatur, sed ob excellentius motuum ac potissimum vt in eo se quisque gradu ac mensura contineat, quam à Deo accepit. Quo spectare etiam possunt alia motiua v.g. vt humilitatione peccata expientur & vitentur. 2. vt tanto certius vbique Dei gloria promoueat. 3. vt exemplum humilitatis Christi aliquo modo exprimat, iuxta illud Matthæi 11. v. 29. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde; & inuenietis requiem animabus vestris.*

182 Cum quoad doctrinam conuenit descriptio humilitatis, quam SS. Patres tradiderunt, vt Basilius in cap. 2. Isaïæ. *Humilitas est depositio vani sensus, qui ab elatione vana de se existimationis proficiscitur.*

Et in regulis breuioribus quæstione 198. *Humilitas est, cum quis ceteros omnes seipso superiores existimat, ex præscripto Apostoli Philipp. 2. vers. 3. Implete gaudium meum vti videm sapiatis, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitantes: non quod humilitas in eo iudicio seu actu intellectus posita sit, sed quia cognitio proprii defectus (ac vilitatis) pertinet ad humilitatem, sicut regula quæ ad am directiuam appetitus, vti ait S. Thomas cit. a. 2.*

Item Augustinus in psalm. 33. concione 2. in eundem sensum ait: *Quid est esse humilem? nolle in se (hoc est non in Deo) laudari; qui in se vult laudari, superbus est.* Vnde etiam idem Augustinus in psalmum 118. concione 15. duas quasi partes humilitatis refert; vnâ quæ se quisque humiliat confitendo peccata, nec sibi arrogando iustitiam; quo spectat illud Lucæ 14. v. 11. *Qui se exaltat, humiliabitur. & qui se humiliat, exaltabitur:* & illud Iacobi 4. v. 6. *Deus superbus resistit, humilibus autem dat gratiam:* alteram qua quis moderate acceptat tribulationem vel deiectionem sibi immisam, iuxta illud Eccli 2. v. 5. *In humilitate tua patientiam habet: quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.*

Denique Bernardus Epistola 46. ad Henricum Senonensem: *humilitas, inquit est contemptus propriæ excellentiæ.* & in tractatu de gradibus humilitatis: *Humilitas est virtus, qua homo verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit.* & serm. 4. de aduentu ac serm. 48. in Cantica duplicem statuit humilitatem, ex dicto Christi, *discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: considera sanè, inquit, in his verbis quoniam humilitas duplex est, altera cognitionis, altera affectionis, qua hic dicitur cordis. Priori cognoscimus, quod nihil sumus; & hanc discimus a nobis ipsis, & ab infirmitate propriâ; posteriore calcamus gloriam mundi; & hanc ab illo discimus, qui exinanivit semet ipsum formam serui accipiens.* &c. Quo sensu etiam virtus humilitatis Aristoteli alijsque Philosophis Ethnicis plane incognita fuit, vt indicat S. Thomas hic a. 1. ad 5. & aperte Augustinus commentario in psalmum 31.

84 Quia tamen etiam ratio naturalis euidenter dicitur necessarium esse, tum Deo, tum etiam hominibus excellentioribus se submittere, eosq; in æstimatione sibi præferre, dici potest, etiam intra terminos ipsius naturæ, dari virtutem humilitatis, qua se quisque & Deo, & alijs quibus oportet submittat ac postponat; quæque simul elationem, animi reprimat, ne vel supra Deum, vel immoderate supra alios efferatur; quæ honestatis ratio nec ad magnanimitatem nec ad vllam aliam virtutem, præter humilitatem, pertinet, omnemque difficultatem quæ supra contra distinctionem humilitatis & magnanimitatis obiecta fuit, tollit: etsi Aristoteles forte ad eam rem putarit sufficere, tum magnanimitatem, tum obseruantiam & obedientiam tum etiam modestiam exteriorem in gestibus corporis, alijsque rebus externis.

ASSERTIO II. Humilitatis est quidem, vt homo secundum id, quod suum est (quales

185 sunt solidi defectus & culpæ) se cuiuslibet proximo subijciat, spectato secundum id quod est Dei in ipso, pertinens scilicet ad salutem & perfectionem, iuxta illud Osee 13. *Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum*: non tamen requirit humilitas, ut quis vel id quod est Dei in seipso, subijciat ei quod apparet esse Dei in altero; vel ut id quod est suum in se ipso, subijciat ei, quod est hominis in proximo; etsi possit aliquis reputare aliquid boni esse in proximo, quod ipse non habet; vel aliquid mali in se esse, quod in alio non est: ex quo se potest cuius subijcere per humilitatem. Ita Sanctus Thomas cit. q. 161. a. 3.

Ratio est; quia humilitatis non est fingere, vel simulare, aut nescire dona, quæ nobis à Deo donata sunt: ergo absque præiudicio humilitatis, potest quisque dona à Deo sibi collata præferre donis Dei, (minoribus) quæ alijs apparent donata, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 2. v. 12. *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis*. Et Ephes. 3. v. 5. *Alijs generationibus non est agnitus filijs hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis eius, & prophetis in spiritu*. Eadem ratione necesse non est, ut quisque reputet se magis peccatorem, quolibet alio; cum Apostolus absque præiudicio humilitatis dicat Galat. 2. v. 15. *Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores*.

186 E contrario vere æstimare possumus, esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiam si bonum nostrum, quo illo videmur superiores non sit occultum. Qua ratione, si præferamus id, quod est Dei in proximo, ei, quod est proprium in nobis, non possumus incurrere falsitatem; salva tamen, quo ad exteriorem subiectionem, auctoritate personæ. In quem sensum intelligitur illud Philippensum 2. vers. 3. *In humilitate superiores sibi iniucem arbitantes, ut declarat ibidem Glossa ex Augustino lib. 83. quæstione 71. & Augustinus in regula cap. 3.*

187 **ASSERTIO III.** Humilitas, post virtutes Theologicas, & intellectuales, (nempe prudentiam & annexas.) & post iustitiam, præfertim legalem, est virtutum excellentissima & potissima. Ita Sanctus Thomas cit. q. 161. a. 5. Ratio est; quia præstantia virtutis potissimum sumitur ex ipso fine ultimo, si qua virtus eum pro obiecto habeat; secundario autem, ex ordinatione, mediorum seu conducibilitate, ad eundem finem. Priori consideratione, Theologicæ virtutes, quæ immediate versantur circa ipsum Deum finem ultimum, superant humilitatem; quod pari ratione etiam de religione, quatenus ab humilitate distinguitur, dicendum videtur, etsi de hac expresse S. Thomas nil dixerit, tacite scilicet eam ad virtutes Theologicas reuocans: posteriori respectu eandem humilitatem superant tum prudentia tum iustitia; illa quidem quia essentialiter consistit in ipsa ratione ordinante media ad ultimum finem; hæc vero quia participatione qua-

188

dam vniuersalem ordinationem. constituit: cui ordinationi hominem bene subiectum reddat humilitas in vniuersali, quantum ad omnia; (ex quo eius præstantia cognoscitur) qualibet alia virtus, quantum ad aliquam materiam specialem, quæ proinde virtutes cedunt humilitati.

189 Qua de causa etiam humilitas in acquisitione virtutum prima dicitur, ac fundamento comparatur, alia tamen ratione, quam Fides: illa quidem, quia prima est tum per modum, remouentis prohibens, dum expellit superbiam, cui Deus resistit; tum dispositiue, dum hominem capacem facit diuinæ gratiæ recipiendæ, iuxta illud Iacobi 4. v. 6. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, quæ etiam causa est, cur Christus præcipue nobis humilitatem commendaret: hæc vero est Christianorum virtutum prima, quasi formaliter ac positiuè: qua primum ad Deum acceditur, iuxta illud Hebr. 11. v. 6. *Credere enim oportet accedentem ad Deum*.

190 **ASSERTIO IV.** Gradus humilitatis à varijs varie, variacque ratione recte distinguuntur. Ita Sanctus Thomas quæstione 161. articulo 6. Probatur & declaratur. Nam Glossa ordinaria in Matthæi 3. considerans humilitatem, præcise in ordine ad proximum, distinguit tres gradus humilitatis. 1. *subdere se maiori, & se non præferre equali, qui est sufficiens*. 2. *subdere se equali, nec præferre se minori, & hic dicitur abundans*. 3. *subdere se minori, in quo est omnis iustitia*.

Secundo Anselmus lib. de similitudinibus à cap. 10. vsque ad 18. considerans humilitatem, quantum ad opinionem, manifestationem, & voluntatem propriæ abiectionis, septem humilitatis gradus constituit: nimirum. 1. *contempribilem se esse cognoscere*. 2. *de hoc dolere*. 3. *hoc confiteri*. 4. *hoc persuadere, ut scilicet hoc velit credi*. 5. *patienter sustinere, hoc ab alijs dici*. 6. *pati contempribiliter se tractari*. 7. *hoc ipsum amare*.

191 Tertio Sanctus Benedictus in regula cap. 7. minutius actus & functiones humilitatis, præcipue in ordine ad Monachi professionem, distinguens, duodecim gradus humilitatis recenset. 1. *corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus*. 2. *pauca verba, eaque cum ratione, & sine clamore loqui*. 3. *non esse facilem aut promptum in risum*. 4. *esse taciturnum vsque ad interrogationem*. 5. *seruare quod habet communis regula monasterij*. 6. *credere & pronuntiare se omnibus viliores*. 7. *ad omnia indignum & inutilem se confiteri & credere*. 8. *ingenuè peccata confiteri*. 9. *per obedientiam in duris & asperis patientiam amplecti*. 10. *cum obedientia se subdere Maiori*. 11. *voluntate propria implenda non delectari*. 12. *Deum timere, & memorem esse omnium, quæ præcepit*.

192 Denique Sanctus Ignatius noster, spectans humilitatem præcipue secundum subiectionem Deo debitam, tres itidem generales humilitatis gradus constituit. 1. *non offendere Deum mortaliter*. 2. *non offendere etiam venialiter*. 3. *vbi par est diuinæ Maiestatis honorabilia & abiecta, ipsiq; adeo contemptum, altis & sublimibus, ipsique gloriæ*

præferre

præferre. De qua re multa Iulius Nigronus lib. de cura minimorum.

193 Ex quibus omnibus colligitur, humilitatem, saltem prout sui despicientiam & debitam erga alios proximos subiectionem continet, esse virtutem specialem, & tam à magnanimitate, quam cæteris virtutibus moralibus distinctâ; etsi quatenus ad Deum respicit, eique hominem subijcit, probabile videatur, non esse virtutem à religione distinctam, qua & diuinam excellentiam, & nostram erga Deum subiectionem verbis aut factis profitemur, vt dicemus disp. 5. q. 1. dub. 2.

194 Quæritur secundo, an & quale peccatum sit superbia; & an primum etiam hominis peccatum fuerit superbia.

ASSERTIO I. Superbia est vitium speciale humilitati oppositum, & in voluntate situm, qua inordinate & debita erga alios subiectione detrectatur, & supra alios indebita exaltatio siue excellentia appetitur. Ita fere S. Thomas quæst. 162, artic. 1, 2, 3.

Probatur & declaratur. Quamuis enim humilitas & magnanimitas, itemque superbia, & vitium magnanimitati per excessum oppositum, circa eandem materiam, nimirum circa excelsa versentur, differunt tamen inter se, quod superbia humilitati opposita, non nude supra mensuram ipsius operantis, absolute in magna & excelsa feratur; sed etiam respectiue; ita vt & subesse nolit quibus debet, & præesse seu præeminere indebite appetat, quibus non debet.

195 Eadem ratione etiam per defectum, duo consimilia inter se vitia, tam humilitati, quam magnanimitati opponuntur. Pusillanimitas enim, si importet defectum à prosecutione magnorum, proprie opponitur magnanimitati, per modum defectus. si autem importet applicationem animi ad aliqua viliora, quam hominem deceant, opponitur humilitati secundum defectum; utrumque enim ex animi paruitate procedit. Sicut & est contrario, inquit S. Thomas a. 1. ad 8. superbia (generaliori quodam significato) potest secundum superexcessum, & magnanimitati, & humilitati opponi, secundum rationes diuersas. humilitati quidem, secundum quod subiectionem aspernatur: magnanimitati autem, secundum quod inordinate ad magna (supra vires, aut conditionem operantis) se extendit. Sed quia superbia superioritatem quamdam (seu præminentiam cuiusdam supra alios affectationem, vt dictum) importat, directius opponitur humilitati: sicut est pusillanimitas, qua importat paruitatem animi in magna tendentis, directius opponitur magnanimitati. Ita S. Thomas. Ex quibus confirmantur ea, quæ in probatione assertionis, ac supra de distinctione humilitatis, & magnanimitatis diximus.

196 Illa vero pars assertionis, qua diximus, superbiam in voluntate sitam esse, probatur; quia cum arduum, quod est obiectum superbiæ, communiter inueniatur & in sensibilibus, & in spiritualibus rebus, imo vero proprie ac formaliter solum sit obiectum voluntatis, non appetitus sensitiui, necesse est dicere, superbiam proprie in voluntate esse, non in appetitu sensitiuo, vt docet Sanctus Thomas cit. a. 3.

197 ASSERTIO II. Quatuor sunt species seu modi superbiæ, scilicet estimare bonum à seipso habere; sibi datum desuper, credere pro suis meritis accepisse; iactare se habere quod non habet, & despectis cæteris, velle singulariter videri habere quod habet. Ita S. Thomas q. 162. a. 4. ex S. Gregorio 23. Moral. cap. 7. Ratio est, quia immoderatus excellentiæ & præminentiæ supra alios appetitus, secundum prædictos modos variari solet: quamquam etiam iuxta diuersos gradus humilitatis, distingui possint diuersi gradus ac modi superbiæ oppositi, vt declarat S. Thomas eodem art. 4. ad 4. qui etiam ibidem ad 1. recte declarat, quæ ratione primus ille, & secundus superbiæ gradus absque infidelitate consistere possit. Nam dicere, inquit, in vniuersali (seu speculatiue) aliquid bonum esse, quod non est à Deo, vel gratiâ hominibus pro meritis dari, pertinet ad infidelitatem, sed quod aliquis ex inordinato appetitu propriæ excellentiæ, ita de bonis suis gloriatur, ac si ea à se haberet, vel ex meritis propriis, pertinet ad superbiam, non ad infidelitatem propriæ loquendo.

198 ASSERTIO III. Superbia ex suo genere est peccatum mortale, & inter peccata, virtutibus moralibus opposita, grauissimum. Ita Sanctus Thomas quæst. 162, art. 5. & 6. Probatur & declaratur: quia sicut humilitas proprie respicit subiectionem hominis ad Deum, ita est contrario superbia proprie respicit defectum huius subiectionis, adeo vt ad superbiam proprie pertineat, nolle subijci Deo, seque extollere supra id, quod ipsi homini præfixum est secundum diuinam regulam, vel mensuram, contra id quod Apostolus dicit 2. ad Corinth. 10. Nos autem non in immensum gloriabimur sed secundum mensuram, qua mensus est nobis Deus. Et ideo dicitur Eccli. 10. v. 14. Initium superbiæ hominis esse, apostatare à Deo, quia scilicet in hoc radice superbiæ consideratur, quod homo aequaliter non subijcitur Deo & regula ipsius: at vero non subijci velle Deo, cum nihil aliud sit, quam auerti à Deo, ex suo genere est peccatum mortale. Nihilominus tamen propter imperfectionem actus, & maxime ob indeliberationem fit, vt motus superbiæ quandoque sint peccata venialia.

199 Et quia in alijs peccatis homo à Deo auertitur, vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, seu propter desiderium cuiuscunque alterius boni: superbia vero habet auersionem à Deo, ex hoc ipso, quod non vult Deo, & eius regulæ subijci, hinc fit, vt superbia sit peccatorum grauissimum.

200 Vbi notandum, primam quidem partem assertionis nullam habere difficultatem, siue de superbia aduersus Deum, siue aduersus hominem loquamur; quia tam super homines, quam aduersus Deum immoderate efferri per se ac ex suo genere, nisi paruitas materiæ, aut inaduententia excuset, mortale peccatum est.

Posterior vero assertionis pars intelligenda est, cum duabus limitationibus; prima, quam ipsemet sanctus Thomas indicat de superbia, qua quis directe effertur aduersus ipsum Deum, nolens eidem subijci, vt aperte colligitur ex ipso sancto Thoma citat. articulo 5. & 6. Nam superbia, qua quis fo-

lum effertur supra alium hominem, utique, non est maius peccatum alijs plerisque, quibus vita aut honor hominis re ipsa multo nocentius destruitur, puta homicidio, contumelia, &c. Altera, ut intelligatur de peccatis, quæ virtutibus moralibus opponuntur. Nam odium Dei, utique ex suo genere, maius peccatum est, quam superbia, qua quis recusat Deo subijci, non solum quia illud præstantiori virtuti aduersatur, sed etiam quia deterior est directa auersio à Deo, velut summo bono, quam auersio ab eodem velut summa quadam excellentia, cui omnis subiectio debetur.

201 ASSERTIO IV. Superbia est speciale peccatum, licet quadam causalitate dici possit generale. Ita Sanctus Thomas quæst. 162. artic. 2. ex Augustino lib. de nat. & grat. cap. 29. Probat, & declaratur. Quia superbia secundum se habet speciale obiectum; cum sit inordinatus appetitus propriæ excellentiæ seu præminentiae. Et differt superbia ab inani gloria. Illa enim inordinate excellentiam appetit; hæc verè appetit excellentiæ manifestationem; quæ proinde ex superbia velut ex causa oritur, ut docet sanctus Thomas cit. quæst. 162. art. 8.

202 Nihilominus simul ex superbia oriri possunt omnia peccata, idque duplici ratione. Primo, per se, in quantum alia peccata ordinantur ad finem superbiæ, qui est propria excellentia; ad quam potest ordinari quicquid inordinate appetitur. Secundo indirectè & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens; in quantum homo per superbiam contemnit diuinam legem, qua à peccando prohibetur secundum illud Ieremiæ 2. v. 20. *A saculo confregisti iugum meum, dirupisti vincula mea, & dixisti, non seruiam.*

Etsi vero omnia peccata ex superbia oriri possint, non tamen re ipsa ex superbia oriuntur; quia tametsi omnia præcepta legis violari possint ex contemptu, qui ad superbiam pertinet, non tamen semper ex contemptu violantur, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate, iuxta illud Augustini lib. de nat. & grat. cap. 29. ubi ait: *Multa perperam fiunt, quæ non fiunt superbe.*

203 ASSERTIO V. Superbia recte etiam numeratur inter vitia capitalia; quæ etsi difficulter cauentur ob subtilitatem, deprehensa tamen facile euitatur. Primam partem tradit Sanctus Thomas quæstione 162. articulo 8. ex Cassiano lib. 5. cap. 1. & lib. 12. capite 1, tametsi Gregorius 31. Moral. cap. 31. superbiam non numeret inter vitia capitalia: quorum vtrumque Sanctus Thomas ita conciliare nititur. Superbia enim, inquit, dupliciter considerari potest, vno modo secundum se, prout est quoddam speciale peccatum. Alio modo secundum quod habet quandam vniuersalem influentiam in omnia (adeoque in ipsa etiam capitalia) peccata. Priori modo, ait esse peccatum capitale, quatenus ex eo (speciali quadam ratione) multa genera peccatorum oriuntur: posteriori modo docet, non adnumerari alijs capitalibus vitijs, sed potius reginam esse omnium vitiorum, & matrem, iuxta illud

sancti Gregorij loc. citat. *Ipsa vitiorum regina, cum denictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitijs, quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit ex quibus vitiorum multitudines oriuntur.* Quod Caietanus ibidem ita interpretatur; quod superbia ex parte finis mater sit omnium vitiorum, quia est principium omnium secundum ordinem intentionis. Ex parte autem imperij sui, inquit, est regina omnium vitiorum, in omnibus regnans & dirigens omnia ad finem suum. Quæ tamen non proprie de speciali peccato superbiæ accipienda videntur, sed de quadam communi eius ratione; prout omnis peccans se suamque voluntatem diuinæ præfert.

204 Posteriorem partem tradit sanctus Thomas art. 16. ad 1. ubi idcirco ait, superbiam difficulter vitari propter eius latentiam, quia ex ipsi bonis occasione sumit, ac ipsi bonis operibus insidiatur, iuxta Augustinum epist. 109. & illud psalm. 141. *In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi: sed postquam deprehensus fuerit motus superbiæ per rationem, tunc facile, inquit, euitatur; tum ex consideratione propria infirmitatis, secundum illud Eccli 10. vers. 9. Quid superbit terra & cinis? tum etiam ex consideratione magnitudinis diuinæ, secundum illud Iob 15. vers. 13. Quid tumet contra Deum Spiritus tuus? tum etiam ex imperfectione bonorum, de quibus homo superbit, secundum illud Isaïæ 40. vers. 6. Omnis caro fenum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Et infra cap. 64. vers. 6. Quasi pannus mensurata vniuersa iustitia nostra.*

205 ASSERTIO VI. Superbia, per quam à Deo auertimur, est primum, & principium omnium peccatorum; adeo ut etiam primum hominis peccatum fuerit superbia. Primam partem docet sanctus Thomas quæstione 162. articulo 7. ex illo Eccli 11. vers. 15. *Initium omnis peccati est superbia.* Ratio est; quia auersio à Deo, quæ formaliter complet rationem peccati, pertinet ad superbiam per se; ad alia autem peccata ex consequenti: prius autem in quouis genere est id, quod est per se, quæm quod est per accidens: ita tamen ut superbia dicatur omnis peccati initium; non quia quodlibet peccatum ex superbia oriatur, sed quia quodlibet genus peccati appetit ex superbia oriri ut dictum. Et simul tamen ibidem Eccli 10. vers. 14 dicitur. *Initium superbiæ esse apostatave à Deo,* non quod hæc apostasia sit peccatum à superbia distinctum; sed quia est prima ac præcipua superbiæ pars; siquidem superbia principaliter contemnit subijci creaturæ propter Deum, ut docet S. Thomas eodem a. 7. ad 2.

206 Posteriorem partem assertionis tradit Sanctus Thomas quæstione 163. articulo 1. & 2. ex citat. loco Eccli 10. *Initium omnis peccati superbia.* Probat, quia primum hominis peccatum in eo positum fuit, quod inordinate appetijt diuinam similitudinem: idque non solum quantum ad scientiam boni & mali, quæ à serpente propositam principaliter appetijt, ut patet ex Genesis 3. vers. 5. sed etiam quantum ad propriam operandi potestatem, appetendo proprijs viribus consequi diuinam felicitatem, ut colligitur ex Augustino lib. 12. super Genesis ad litteram cap. 30. & lib. de vera religione cap. 13.

& in simili dictum de Angelis tom. 1. disputat. 5. quest. 6. dub. 4.

Ex quibus etiam ea, quæ de processu tentationis primorum parentum, deque pena peccati eorumdem Sanctus Thomas disserit quæstione 164. & 165. non difficulter intelligi possunt, adiunctis simul ijs, quæ de effectibus peccatorum generatim disseruimus tomo 2. disput. 4. quæstione. 10.

DUBIVM IX.

De studiositate, alijsque modestiæ speciebus, circa motus corporis ac res exteriores, vitijque oppositis.

S. Thomas 2. 2. q. 166. 167. 168. & 169.

207 **E**X modestiæ speciebus dubio præcedenti relatæ, tres adhuc restant explicandæ. Quæritur primò, an & qualis virtus sit studiositas; & quale vitium opposita eidem curiositas. Respondetur breviter primò, Studiositatem esse virtutem in voluntate sitam, quæ moderatur appetitum sciendi; quæ proinde circa cognitionem velut materiam versatur; ac temperantiæ velut pars potentialis & virtus secundaria adiungitur. Ita Sanctus Thomas quæstione 166. articulo 1. & 2. Ratio est; quia ad temperantiæ virtutem generatim pertinet, moderari motum appetitus, ne superflue aut immoderate tendat in id, quod naturaliter concupiscitur: in quo quidem genere præcipuum locum habent delectationes ciborum & venereorum; secundarium autem ipsa cognitio, quia iuxta Aristotelicè principio metaphysicæ, Omnes homines naturaliter scire desiderant. Vtrumque verò ad studiositatem pertinet, & immoderatum scilicet sciendi appetitum refranare, & moderatum sciendi studium procurare, adeoque addiscendi laborem non refugere, iuxta S. Thomam eodem articulo 2. ad 3. ex Prouerb. 27. *Stude sapientiæ filii, & lassifica cor meum, ut possis respondere exprobranti sermonem.*

208 Respondetur secundo, curiositatem esse vitium studiositati oppositum per excessum, in appetitu inordinato ac immoderato sciendi positum, siue ea cognitio sit intellectus, siue sensus. Ita Sanctus Thomas quæstione 167. articulo 1. & 2. ex Augustino lib. de vera Relig. cap. 29. & 38. & Beda in 1. Ioannis 2. ubi ait: *Concupiscentia oculorum (ad curiositatem pertinens) est non solum in discendis magicis artibus, sed etiam in contemplantis spectaculis, & in dignoscendis & carpendis vitij proximorum.*

Ratio est. Quamvis enim ipsa cognitio, præsertim intellectus, per se bona sit, appetitus tamen & studium cognoscendæ veritatis varijs modis potest esse inordinatum. Primo, ex par-

te finis, si quis studium aut scientiam referat ad superbiam; aut cognitionem creaturarum non referat ad cognitionem Dei. 2. Ratione effectus, si quis per studium minus vitæ retrahatur à studio rerum necessariorum: 3. Ex parte Magistri, si quis studeat quidpiam addiscere ab eo, à quo non licet, puta à dæmonibus; quæ est superstitiosa curiositas. 4. Ex parte operantis, si quis incumbat ad cognoscendam veritatem, supra proprii ingenij seu conditionis facultatem, iuxta illud Eccli 3. v. 22. *Altiora te ne quæseris, & fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Deus illa cogita semper; & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus &c.* Nilullos enim supplantavit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum.

209 Ita etiam, quod ad cognitionem sensitivam attinet, tamen ea per se non sit illicita, potest tamen esse vitiosa dupliciter. Primo si non ordinetur ad aliquid vitæ, sed potius avertat hominem ab utili consideratione, iuxta illud Augustini lib. 10. confess. cap. 35. *Canem currentem post leporem iam non specto, cum in circo sit: at vero in agro si casu transeam, avertit me fortassis ab aliqua magna cogitatione, atque ad se converterit illa venatio. Et nisi iam mihi demonstrata infirmitate mea cito admoneas, vanus hebesco.* Secundo si cognitio sensitiva ordinetur ad aliquid noxium; sicut inspectio mulieris ordinatur ad concupiscendum; & curiosa inquisitio eorum, quæ ab alijs fiunt, ordinatur ad detrahendum.

Si quis autem, inquit Sanctus Thomas cit. articulo 2. *cognitioni sensibilium intendit ordinate, propter necessitatem sustentandæ naturæ, vel propter studium intelligendæ veritatis, est virtuosa studiositas circa sensibilem cognitionem.* Sicut etiam prospicere facta aliorum, vel inquirere bono animo, vel ad utilitatem propriam, ut scilicet homo ex bonis operibus proximi provocetur ad melius, vel etiam ad utilitatem illius, ut scilicet corrigatur, si quid ab eo agitur vitiose, secundum regulam charitatis, & debitum officij, est laudabile, secundum illud ad Hebr. 10. *Considerate vos invicem, in promotionem charitatis, & bonorum operum.*

210 Et quamvis etiam luxuria & gula in cognitione sensitiva versentur, differunt tamen à curiositate; quia illæ versantur circa delectationes, quæ sunt in ipso usu rerum tangibilium. At verò circa delectationem cognitionis omnium sensuum, est curiositas; & vocatur concupiscentia oculorum; quia oculi in cognitione sensitiva principatum obtinent. Quare etiam omnia sensibilia videri dicuntur, iuxta Augustinum lib. 10. confess. cap. 35. qui ibidem subiungit: *Ex hoc evidentius discernitur, quid voluptatis, quid curiositatis agatur per sensus, quod voluptas pulchra, suavia, canora, sapida, lenia scatur. Curiositas etiam his contraria tenendi causa, non ad subeundam molestiam, sed experiendi noscendique libidinem.*

211 Quæritur secundo, quæ & qualis virtus sit modestiæ, prout in externis corporis motibus moderandis versatur, & speciatim quid sit Eutrappeliæ, quæ ludos, iocosque moderatur.

ASSERTIO I. Datur aliqua virtus modestia, quæ versatur circa compositionem exteriorum motuum corporis. Ita Sanctus Thomas quæstione 168. art. 1. ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 19. vbi ait: *Sicut molliculum & infractum vocis sonum, aut gestum corporis non probo; ita neque agrestem ac rusticum. Naturam imitemur; effigies eius formula disciplina, forma honestatis est.* Et ibidem cap. 18. ait: *Est gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium; ita tamen si studium (fictum) desit, atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex.* Et addit, *Habitus mentis in corporis statu cerni, & vocem quandam animi esse corporis motus.* Quod etiam traditur Eccli cap. 19. v. 26. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus, amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.*

Ratio est. Sicut enim membra exteriora ad hominis integritatem & perfectionem pertinent, & sua natura ad imperium rationis moventur; ita etiam ad honestatem ac virtutem pertinet, eorundem motus recte componere; tum vt conueniant personæ operanti, tum vt accommodati sint etiam alijs circumstantijs, puta personis, negotijs, locis, iuxta illud Ambrosij lib. 1. de officijs cap. 19. *Hoc est pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus.*

212

Et quamuis S. Thomas eodem art. 1. ad 3. significet, hanc modestiam non esse specialem virtutem, sed reduci ad duas virtutes, quas, inquit, *Philosophus tangit 4. Ethic. cap. 6. & 7. nimirum vel ad amicitiam, aut affabilitatem, quæ attenditur circa delectationes & tristitias, quæ sunt in verbis & factis, in ordine ad alios, cum quibus homo conuersatur; si nimirum exteriores motus spectentur, quatenus homo per eos ordinatur ad alios: vel ad virtutem veritatis, qua quis talem exhibet se verbis & factis, qualis est interioris dispositionis: nihil tamen ob stare videtur, quo minus ea ipsa modestia dicatur virtus specialis, si motus iisdem spectentur, quatenus per se quædam habent cum persona operante conuenientiam, vt in simili de Eutrapelia dicitur.*

213

ASSERTIO II. Sed & circa ludos & iocos moderandos, qui nonnunquam ad animi solamen vtilis sunt, versatur aliqua virtus, quam Eutrapelia vocant; & nos dicere possumus honestam iucunditatem. Ita S. Thomas quæst. 168. art. 2. ex Aristotele 4. Ethic. cap. 8. Ratio est; quia remissio quædam animi, ac delectatio in honestis ludis & iocis posita, necessaria est homini, ad fatigationem ex laboribus & animi intentione nasci solitam subleuandam; ita vt sicut fatigatio corporis quiete eiusdem remittitur: ita etiam fatigatio animalis subleuanda sit animi quiete, quæ est delectatio, intermissa intentione & cura insistendi studio rationis, interpositis quibusdam ludicris, vel iocosis; ad quæ proinde moderanda necessaria est aliqua specialis virtus; quæ quidem quatenus per eam homo refrenatur ab immoderantia ludo-

rum, sub modestia continetur, vt ait S. Thomas cit. a. 2.

De hac virtute Augustinus lib. 2. musicæ cap. vlt. ait: *Volo tandem tibi parcas. Nam sapientem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam.* Et in collationibus Patrum collat. 24. cap. 21. legitur, S. Ioannem Euangelistam, cum aduertisset quendam scandalizatum fuisse, quod cum discipulis suis ludere visus esset exemplo arcus, qui continua intentione frangitur, docuisse, necessario etiam hominis animum frangi, si nunquam animi intentio remittatur.

ASSERTIO III. Ea mentis relaxatio, vt honesta sit, tria necessario obseruanda sunt. 1. Cauendum, vt delectatio non quæratur in aliquibus operationibus, aut verbis turpibus, seu nociuis. De quo monet Cicero lib. 1. de officijs, vnum quoddam iocandigenum esse illiberale, perulans, fugiosum, obscænum.

2. Ne totaliter grauitas animæ resoluatur; seu quod idem est, ne animus nimium in iocos & ludos effundatur. De quo monet Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. 20. *Cauemus, ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum.* Et Cicero lib. 1. de officijs: *Sicut pueri non omnem ludendi licentiam damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena, sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen luceat.*

3. Vt congruant personæ, tempori, & loco, & secundum alias circumstantias debite ordinentur; ita vt ludus seu iocus, & tempore & homine dignus sit, vt monet ibidem Cicero. Qua ratione à doctrina & concionibus sacris, ob dignitatem rei, par est omnem iocum abesse, vt ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 23. monet S. Thomas cit. articulo 2. ad 1.

ASSERTIO IV. Circa ludicra & iocosa frequenter quidem & grauius peccatur quadam superfluitate, & per excessum; idque seu mortaliter, seu venialiter pro ratione materiæ, aut circumstantiarum: peccari tamen etiam potest per defectum, nimia quadam austeritate, si quis & ipse nihil vnquam delectabile proferat, vel admittat, & delectabilia ab alijs prolata moleste rejiciat. Ita Sanctus Thomas quæstione 168. Ratio est: quia virtus & virtutis moralis honestas in medio consistit; circa quod vtrinque per extremum aliquod peccari potest, vt etiam docet Aristoteles 4. Ethic. cap. 8. vbi eos, qui per defectum hac in re peccant, duos & agrestes vocat. Quod tamen ipsum per se ex suo genere minus vitiosum censetur; quia delectatio & quies non propter se quaruntur in vita humana, sed propter operationem, cuius quasi sal est & condimentum, iocus seu ludus non per se, nec in magna quantitate expectandum iuxta Aristotelem 10. Ethic. cap. 6. & 9. Ethic. cap. 10.

Quod si quis ludi causa vtatur verbis, vel factis ex se mortiferis, siue propter obscænitatem, siue quia vergunt in proximi, nocumentum; vt fuerunt pleraque antiquorum spectacula, à Chrystomorphomil. 6. in Mattheum, alijsque Patribus re- prehensa, tum excessus in ludo erit peccatum mortale.

At

At si excessus solum contingat circa alias circumstantias, ut si quis utatur ludo, tempore vel loco indebito; aut etiam præter decentiam negotij, vel personæ, id quidem aliquando poterit esse mortale, propter vehementiam affectus ad ludum, cuius delectatio præferatur dilectioni Dei, adeoque graui præcepto Dei vel Ecclesiæ: quandoque autem solum est veniale, si quis ludo non eo usque afficiatur, ut idcirco velit Deum grauius offendere. Quo in genere ea peccata videntur frequentiora, quod ludus immoderatè & diutius, vel frequentius, quam par est, aut propter se, non propter debitum finem, qui est moderata animi recreatio, expetitur & exercetur, ut docet S. Thomas eodem a. 2. ad 2. & 3. Ex quibus etiam histrionum actiones & officia iudicanda sunt; ea enim vniuersim non sunt illicita, ut docet S. Thomas a. 3. ad 3.

217 Queritur quinto, quæ & qualis virtus sit modestia circa exteriorem ornatum seu habitum corporis; & quænam oppositi vitij sit ratio.

ASSERTIO I. Sicut circa exteriorem apparatus & ornatum varie peccari contingit, ita etiam variè versantur virtutes. Ita Sanctus Thomas questione 169. artic. 1. ex Ambrosio lib. 1. de officijs cap. 19. ubi circa ipsum etiam vestitum certam moderationem præscribit: *Decor corporis non sit affectatus, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quam expetitus, non pretiosus & alibentibus adiutus vestimentis, sed communibus: ut honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat mitiori.* Idem patet ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. v. 9. *Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non intortu erinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.*

218 Ratio est. Quia circa usum vestium generatim duplex immoderatio accidit. Primo si desciscat à consuetudine hominum, cum quibus viuatur; *Tempus enim omnis pars est, suo vniuerso non congruens, ut dicit Augustinus lib. 3. confess. lib. 8.* Secundo ex immoderato affectu ventis. De quo Augustinus lib. 3. doctrinæ Christianæ cap. 12. *In usu rerum abesse oportet libidinem; quæ non solum ipsa eorum, inter quos viuunt, consuetudine nequiter abutitur, sed etiam sæpe fines eius egressa, fæditatem suam, quæ inter claustra morum solemnium latitabat, fugitiosissima eruptione manifestat.*

Hæc autem inordinatio affectus contingit tripliciter, quantum ad excessum. 1. Si ex superfluo cultu vestium humana gloria quærat, ut exemplo diuitis epulonis docet Gregorius homil. 40. in Euangelia. 2. Si cultu superfluo quærantur delitiæ. 3. Si nimia sollicitudo vel cura adhibeatur in cultu corporis.

219 Qua ratione Andronicus constituit tres virtutes circa exteriorem cultum, scilicet *humilitatem, quæ excludit intentionem gloriæ; per se sufficientiam, quæ excludit intentionem deliciarum; & simplicitatem, quæ excludit superfluum sollicitudinem & curam.* Quod tamen non obstat, quominus peculiaris sit virtus modestiæ, quæ in vestitu decentiam ac moderationem debitam tueatur: cum etiam per se sufficientia & simplicitas

aut non sint speciales virtutes, aut ab eadem virtute modestiæ in hac materia distingui non videantur &c.

Sed & in eodem genere per defectum duplex accidere potest inordinatio affectus. Primo ex negligentia hominis non adhibentis studium vel laborem, ut exteriori cultu decenter utatur, iuxta Aristotelem 7. Ethic. cap. 7. Secundo ex parte finis, cum ipse defectus exterioris cultus ad gloriam ordinatur, ut docet Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte cap. 19. & lib. 3. de doctrina Christiana cap. 12.

220 ASSERTIO II. Etsi mulierum ornatu ad placendum viris suis peccatum non sit; ad concupiscentiam tamen, & vanitatem relatus culpa non vacat. Ita Sanctus Thomas cit. questione 169. articulo 2. Probatur & declaratur. Quia cultus & ornatu vestium res per se, indifferens est; qui proinde pro circumstantiarum ac præcipue finis diuersitate, bonus esse potest, vel malus. Finis autem ex se bonus est, placere viro suo, iuxta Apostolum 1. Corinth. 7. v. 33. 34. malus est, si ad lasciuam, vel placendum iniquiter alijs viris referatur, iuxta illud Proverb. 7. v. 10. *Eccè occurrit illi mulier ornata meretricio præparata, ad capiendas animas.*

Quare mulieres illæ, inquit Sanctus Thomas, *quæ viros non habent, nec volunt habere, vel sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum; quia hoc est dare eis incentiuum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios prouocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam leuitate, vel etiam ex quadam vanitate, propter iactantiam quandam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris.* Ita S. Thomas.

Quibus consentit Augustinus epist. 73. ad Possidium, ubi tamen addit, quod capillos (multo magis pectus) nudare feminas, quas etiam caput velare Apostolus iubet, nec maritatus decet. In quo tamen casu, inquit Sanctus Thomas eodem articulo 2. possent aliqua peccato excusari, quando hoc non fieret ex aliqua vanitate, sed propter contrariam consuetudinem; quamuis talis consuetudo non sit laudabilis.

221 Ita etiam mulierum fucatio, cum sit species quædam fictionis, non vacat peccato, ut ex Cypriano lib. de habitu Virginum, & Augustino epist. 73. ad Possidium docet S. Thomas eodem articulo 2. ad 2. ubi addit, *non semper tamen talem fucationem esse peccatum mortale; sed solum quando fit propter lasciuam, vel in Dei contemptum; in quibus casibus loquitur Cyprianus. simul etiam, inquit, aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa proueniens, puta aegritudine, vel aliquo huiusmodi. Hoc enim est licitum; quia secundum Apostolum 1. ad Corinth. 12. v. 23. Quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus.* Qua ratione etiam intelligitur illud 1. Petri 3. v. 3. *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri aut indumenti vestimentorum cultus.*

222 Vt vero mulier vtatur veste virili, aut è conuerſo, licet abſq; cauſa illicitum ſit, ac merito prohibitum Deuteronomij 22. v. 5. eo quodc ultus exterior conuenire debeat conditioni perſonæ, ſecundum communem conſuetudinem; & præcipue quia hoc poteſt eſſe cauſa laſciuiæ: poteſt tamen id quandoque fieri ſine peccato, propter aliquam neceſſitatem, vel cauſa ſe occultandi ab hſtib; vel propter defectum alterius veſtimenti, vel propter aliquid aliud eiufmodi, vt docet S. Thomas eodem a. 2. ad 3.

223 Ex quibus etiam iudicium faciendum eſt de artibus, quæ ad eiufmodi res conficiendas ordinantur. Nam ſi qua ars eſt, inquit Sanctus Thomas eodem art. 2. ad 3. ad faciendum aliqua opera quibus homines vti non poſſunt abſque peccato, tum id artificium erit illicitum, vt pote præbens alijs directe occaſionem peccandi, puta ſi quis fabricaret idola, vel aliqua ad cultum idololatriæ pertinentia. De qua re

actum eſt ſupra diſput. i. quæſtione 9. dub. 5. ſi qua vero ars eſt cuius operibus poſſint homines bene & male vti, ſicut gladijs, ſagittis &c. vſus talium artium non eſt peccatum. ſi tamen operibus alicuius arti; frequentius male vti contingeret, quamuis ex ſe non ſint illicita, ſunt tamen per officium Principi à ciuitate extirpanda. Quia ergo mulieres licite ſe poſſunt ornare, vel vt conſeruent decentiam ſui ſtatu, vel etiam aliquid ſuper addere, vt placeant viris, conſequens eſt, artifices talium ornamentorum non peccare, in vſu talis arti; niſi forte inueniendo aliqua ſuperflua & curioſa. Vnde etiam Chryſoſtomus homil. 50. in Mathæum monet, etiam ab arte calceorum & textorum multa abſcindaenda eſſe. Etenim artem ad luxuriam deduxerunt; neceſſitate ſuperata, curioſitatem arti; male commiſcentes. Atque hæc de Temperantia.

FINIS DISPUTATIONIS TERTIÆ.

INDEX DISPUTATIONIS IV.
DE IVSTITIA ET IVRE.

Quæſtio I. De Iure, & Dominio.

- Dubium I. De varijs acceptionibus Iuris; ac ſpecialim quid, & quodplex ſit Ius, ad rem, vel perſonam aliquam.
- II. Quid ſit dominium perfectum; quid item vſus fructus, ſeruitus, vſus, & an vſus rei ſemper ſit à domino ſeparabilis.
- III. Quid & quodplex ſit poſſeſſio; quomodo acquiratur; & quomodo eius ſint effectus.
- IV. De fundamento, ſubiecto, & obiectis dominij.
- V. De origine, & varijs modis acquirendi dominium in genere.
- VI. De præſcriptione & vſucapione, velut celebratiſſimo modo acquirendi dominium; ſpecialim quid ſit; quas conditiones requirat, quos effectus habeat; & quantum temporis ad cuiusque rei præſcriptionem ſit neceſſarium.
- VII. De Iure, prout eſt obiectum Iuſtitia, cuiusque varijs diuiſionibus.

Quæſtio II. De Iuſtitia, cuiusque varijs ſpeciebus.

- Dubium I. Quid, & quodplex ſit Iuſtitia in genere.
- II. Quid, & quodplex ſit Iuſtitia legalis.
- III. Quid ſit, & circa quam materiam verſetur Iuſtitia particularis.
- IV. De diuiſione Iuſtitia particularis, in commutatiuam & diſtributiuam.
- V. An Iuſtitia vindicatiua, & æconomica ſint diſtinctæ ſpecies Iuſtitia.

Quæſtio III. De Iudicio priuato & ſuſpicionibus.

- Dubium I. Quid & quodplex ſit Iudicium, & quomodo ſit actus Iuſtitia.
- II. De ſuſpicionibus ſeu Iudicio priuato; præſertim temerario; an & quale ſit peccatum.
- III. An, & qua ratione dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

Quæſtio IV. De proceſſu Iuridico in criminibus ordinarijs, adeoque de Iuſtitia & iniuſtitia Iudicis, rei, accuſatoris, teſtium, aduocati.

- Dubium I. De Iuſtitia & iniuſtitia Iudicis; ſpecialim an, & qua ratione Iudicium publicum ſit licitum, ex parte ipſius Iudicis; & deque iuriſdictione eidem neceſſaria.
- II. Vtrum Iudex ſemper ſecundum leges, aut allegata & probata iudicare & ſententiam ferre debeat; etiam condemnando innocentem.
- III. An & quomodo ſententia Iudicis ob iniuſtitiam ſit irrita; præſertim in cauſis beneficiorum.
- IV. Qui proceſſus generatiuè à Iudice in iudicando ſit ſeruandus.
- V. De Iuſtitia & iniuſtitia rei.
- VI. De Iuſtitia & iniuſtitia accuſatoris, teſtium, aduocati.

Quæſtio V. De proceſſu aduerſus crimina excepta; ac ſpecialim aduerſus crimen veneficij.

- Dubium I. Quanam velut præcipua in hac re ſupplicanda ſint.